

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**MAVİ MARMARA ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE-İSRAİL
İLİŞKİLERİ: DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKİF EROĞLU

DANIŞMAN: PROF DR. TAYYAR ARI

BURSA – 2020

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**MAVİ MARMARA ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE-İSRAİL
İLİŞKİLERİ: DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKİF EROĞLU

DANIŞMAN: PROF DR. TAYYAR ARI

BURSA – 2020

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 701116023 numaralı 'Akif EROĞLU'nun hazırladığı "Mavi Marmara Öncesi Ve Sonrasında Türkiye – İsrail İlişkileri: Değişim Ve Dönüşümün Analizi" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 21/01/2020 günü 11:00 – 12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği (oy birliği) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Prof. Dr. Cafer Tayyar ARI

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Üye

Prof. Dr. Muzafer Ercan YILMAZ

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Üye

Prof. Dr. Gökhan ÖZKAN

Bursa Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

21/01/2020

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, “*Mavi Marmara Öncesi Ve Sonrasında Türkiye – İsrail İlişkileri: Değişim Ve Dönüşümün Analizi*” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

20/01/2020

Adı Soyadı: Akif EROĞLU

Öğrenci No: 701116023

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Uluslararası İlişkiler

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/01/2020

Tez Başlığı / Konusu: Mavi Marmara Öncesi Ve Sonrasında Türkiye – İsrail İlişkileri: Değişim Ve Dönüşümün Analizi. Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a). Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d). Sonuç kısımlarından oluşan toplam 131 sayfalık kısmına ilişkin, 16/12/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) * aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %18 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20/01/2020

Adı Soyadı: Akif EROĞLU
Öğrenci No: 701116023
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

Prof. Dr. Tayyar ARI

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Akif EROĞLU
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XIII + 129
Mezuniyet Tarihi : / / 20..
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Tayyar ARI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı Blok'u ile beraber hareket etmeye başlayan Türkiye, bu çerçevede başta şüphayle yaklaşmasına karşılık İsrail'i tanımakta gecikmemiştir. O zamandan başlayarak bugüne kadar inişli çıkışlı bir grafik çizen ikili ilişkiler, zaman zaman duyulan dış tehdit algılamaları ile yakınlaşırken, tam tersine kimi zaman gerginleşmiş veya etkisizleşmiştir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra, iki ülke arasındaki münasebetler daha da gerginleşmiştir.

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler 1996 yılında, Stratejik Ortaklık zeminine oturtulmuş ve bu işbirliği çerçevesinde Türkiye, Suriye karşısında özellikle teröre verdiği desteği kesmesi adına bu ilişki elini güçlendirmiştir. Ancak 3 Kasım 2002 sonrasında, Türk dış politikasında karar alıcıların değişmesi neticesinde İsrail güvenlikleştirilirken, İslami diğer aktörler de güvenliksizleştirilmiştir. Bir başka deyişle İsrail'den duyulan tehdit algılaması artarken, dış politika İsrail karşıtı ülkelerin işbirliği ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Ardı ardına gelen gerginlikler (Hamas'ın ziyareti, Davos Krizi ve Alçak Koltuk Olayı, vb.) iki ülkenin bölgedeki ittifakını zedelemiştir.

Gerginleşen ilişkilere kuvvetli bir darbe de, Mavi Marmara gemisine yapılan İsrail saldırısı vurmuştur. Böylece iki ülke ilişkileri kopma noktasına gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-İsrail ilişkileri, Adalet ve Kalkınma Partisi, Davos Krizi, Stratejik Ortaklık, Mavi Marmara.

ABSTRACT

Name and Surname : Akif EROĞLU
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Sciences Institute
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : XIII + 129
Degree Date : / / 20..
Supervisor : Prof. Dr. Tayyar Arı

During the period after the Second World War, Turkey began to move together with the Western Bloc, and was quick to recognize Israel despite being initially suspicious especially in this context. The relations that have had ups and downs since then have become closer with the perception of external threats from time to time and on the contrary, they have sometimes been ineffective. Especially after the Justice and Development Party came to power, the relations between the two countries became more tense.

Relations between Turkey and Israel have been set on a Strategic Partnership ground in 1996, and in this cooperation framework, Turkey has a stronger hand against Syria, especially in the name of cutting support for terrorism. However, after 3 November 2002, as a result of the change in decision-makers in Turkish foreign policy, the security of Israel has increased and the security of other Islamic actors has decreased. In other words, while the perception of threat from Israel has boosted, foreign policy has been attempted to be formed with the cooperation of anti-Israel countries. Consecutive tensions (Hamas visit, Davos Crisis and the Low Seat Incident, etc.) damaged the two countries' alliance in the region.

A strong blow has also been added to the strained relations by Israel's attack to the Mavi Marmara ship. Thus, the relations between the two countries have come to a breaking point.

Key Words: Turkey-Israel relations, Justice and Development Party, Davos crisis, Strategic Partnership, Mavi Marmara.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye ve İsrail ilişkilerinin Mavi Marmara olayından önce ve sonra geçirdiği değişimleri ve dönüşümler analiz edilmiştir.

Öncelikle tez konusunu seçerken beni yönlendiren ve tezimin her aşamasında tecrübesiyle bana katkıda bulunan değerli hocam Prof. Dr. Tayyar Arı'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Tezin düzenlenmesinde emeği geçen Araş. Gör. Mehmet Ali AK hocama şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca eğitim hayatımda desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

AKİF EROĞLU

BURSA 2020

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	ii
Özet.....	v
Abstract.....	vi
Tablolar Listesi.....	vii
Kısaltmalar.....	viii
Giriş.....	1
Birinci Bölüm: İsrail Devleti’nin Kuruluşu Siyasi Tarihi ve Dış Politikası’nın Temel Dinamikleri.....	5
1.1.İsrail Devleti’nin Kuruluşu.....	5
1.1.1.Siyonizm.....	5
1.1.2.Balfour Deklarasyonu.....	6
1.1.3.Bağımsızlığın İlanı (1948).....	9
1.2.Arap-İsrail Savaşları.....	10
1.2.1.1948 Savaşı.....	11
1.2.2.Altı Gün Savaşı.....	13
1.2.3.Yom Kippur (Ramazan) Savaşı.....	14
1.3.İsrail’in Dış Politikası’nın Temel Dinamikleri.....	14
1.3.1.İsrail-Filistin Uyuşmazlığı.....	14
1.3.2.Amerika Birleşik Devletleri ile İşbirliği.....	16

1.3.3.Yalnızlıktan Kurtulmak ve Tanınmak.....	18
1.4.İsrail Ekonomisi.....	18
İkinci Bölüm : Türkiye - İsrail İlişkilerinin Genel Seyri	25
2.1.Türkiye'nin İsrail Devletini Tanıması.....	25
2.2.1948 ve 1956 Savaşları'nda Türkiye'nin Tutumu.....	27
2.3.1960-1980 Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri.....	29
2.4.1980 Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri.....	33
2.4.1.Türkiye-İsrail Stratejik Ortaklık (1996).....	33
2.4.2.Türkiye-İsrail İlişkilerinde Gerginlik Dönemi.....	36
2.4.2.1.Hamas'ın Ziyareti.....	37
2.4.2.2.İsrail-Lübnan Savaşı ve Türkiye.....	39
2.4.2.3.İsrail-Suriye Füze Krizi ve Türkiye.....	44
2.4.2.4.Suriye-İsrail İlişkilerinde Arabulucu olarak Türkiye.....	46
2.4.2.5.Davos Görüşmeleri ve Alçak Koltuk Krizleri.....	52
Üçüncü Bölüm: Mavi Marmara Olayı ve Türkiye-İsrail İlişkileri'nin Değişim Ve Dönüşümü...	55
3.1.Olayın Arka Planı.....	58
3.2.Olaya Türkiye'den Tepkiler.....	64
3.3.Olaya Dünya'dan Tepkiler.....	68

3.4.Olaya İsrail'in Bakışı.....	70
3.5.Palmer Raporu.....	71
3.5.1.Rapora Türkiye'nin Tutumu.....	77
3.5.2.Rapora İsrail'in Tutumu.....	80
3.6.Olayın Genel Bir Değerlendirmesi	81
3.7.İsrail'in Özür Dilemesi Ve Sonrası İlişkilerin Seyri (2013 Ve Sonrası)	92
Sonuç.....	101
Kaynakça.....	105

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:	İsrail Gayri Safi Yurtiçi Hâsılasına İlişkin Büyüklükler.....	20
-----------------	---	----

KISALTMALAR

A.g.e.:	Adı Geçen Eser
A.g.m.:	Adı Geçen Makale
AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
BAC:	Birleşık Arab Cumhuriyeti
BDP:	Bariş ve Demokresi Partisi
BİP:	Büyük İsrail Projesi
BM:	Birleşmiş Miletler
BOP:	Büyük Ortadoğu Projesi
CENTO:	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP:	CumhuriyetHalk Partisi
CIA:	Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
Der.:	Derleyen
Ed.:	Editör
FKÖ:	Filistin Kurtuluş Örgütü

GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYH:	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MS:	Milattan Sonra
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ORSAM:	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
PKK:	Kürdistan İşçi Partisi
SSCB:	Sovyetler Birliği
TASAM:	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
WB:	Dünya Bankası

GİRİŞ

Kuruluşundan günümüze gelene kadar, Türkiye-İsrail ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Dönem dönem ikili ilişkiler bunalımlı olmuş, kimi dönem de ilişkilerde önemli işbirlikleri ve ortaklıklar yapıldığı görülmüştür. Ama bu ilişkilerin gidişatını ve seviyesini genellikle İsrail-Arap-Filistin uyuşmazlıkları, özellikle de Filistin sorunu belirlemiştir. Ancak 3 Kasım 2002 yılında, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin güçlü bir şekilde iktidara gelişi ile beraber, tüzük ve programında da belirtildiği üzere, dış politikada değişim ve dönüşümün sinyalleri verilmiştir. AK Parti'nin Ortadoğu ve Müslüman ülkelere yönelik söylemleri ve Arap ülkelerine bakış açısı, İsrail karşıtı pozisyonu ve gelişen olaylar, özellikle Hamas'ın Türkiye ziyareti, 2006 Lübnan-İsrail Savaşı'nda Türkiye'nin tepkisi, 2009'da Davos'da yaşananlar ve ardından Alçak Koltuk krizi ile beraber, iki ülke arasındaki ilişkilerin iyi gitmediğini, hatta daha da gerilediğini gözler önüne sermiştir. Bir de buna, 2010 yılı Mayıs ayının sonunda yaşanan Mavi Marmara olayı da eklenince, İsrail-Türkiye ilişkileri, tarihinin en buhranlı ve sıkıntılı günlerini hatta yıllarını yaşamaya başlamıştır.

İşte bu çalışmanın argümanı da, Türkiye ve İsrail ilişkilerinde Mavi Marmara Olayı'nın, ilişkilerin genel seyrinde gerginliği bir derece daha arttırarak en üst seviyeye çıkardığı ve geri dönüşü zor bir sürece soktuğu üzerinedir.

Çalışmanın amacı, Mavi Marmara olayının, Türkiye-İsrail ilişkilerini ne denli etkilediğini ve geleceğini ortaya koymasının yanında, son dönem Ortadoğu'da sıkıntılı geçen günler bağlamında, konu hakkında çalışacaklara bir analiz çerçevesi sunmayı da hedeflemektedir. Çalışma ayrıca bu olayın, Türkiye – İsrail ilişkilerini oldukça derinden sarstığını ve bu güne kadar yaşanan diğer olaylardan çok daha farklı olarak iki ülke ilişkilerinin, zaman zaman yakınlaşsa bile, bir daha Mavi Marmara olayının öncesine dönmesinin zor olacağını detaylı olarak ele almaktadır. Bunun yanında çalışma, İsrail'in Filistin sorununu çözmediği sürece, bu coğrafyada bir istikrarın olamayacağı ve Türkiye ile İsrail'in de sürekli olarak bundan kaynaklı sorunlar yaşayacağı görüşünü ortaya koymaktadır. Zira sorunlara bakıldığında, işin özünde yatan sebeplerin hep Filistin olduğu aşikârdır. Örneğin, İsrail Gazze'yi abluka altına almasaydı Mavi Marmara olayı olmayacaktı, çünkü gemiler Gazze'ye yardım götürüyorlardı.

Son dönem Ortadoğu coğrafyasında çok önemli siyasi ve askeri gelişmeler yaşanmaktadır. Türkiye ve İsrail de, bu coğrafya üzerinde var olan, çok önemli başat aktörlerdir. Dolayısıyla iki ülke arasında gerçekleştirilen herhangi bir ittifak veya yaşanan herhangi bir bunalım, sorunlu Ortadoğu coğrafyasını çok yakından ilgilendirmekte ve bölgede var olan tüm ülkeleri oldukça etkilemektedir. Bu yüzden de iki ülke ilişkilerinin tarihsel anlamda ve güncel olaylar çerçevesinde, uluslararası ilişkiler disiplini boyutunda ele alınması gerekmekte ve bu durum, konunun daha aydınlatıcı ve tarafsız olarak ortaya konulması açısından özellik arz etmektedir.

Çalışmanın evrenine baktığımızda, tarihsel bir arka planda 1948-2018 dönemi Türkiye-İsrail ilişkilerindeki önemli kırılma ve kriz noktaları, ilişkilerde yaşanan ittifaklar ve zirve dönemleri, bunların yanında son olarak da ana konumuz olan Mavi Marmara olayını, bu olayın yankılarını ve sonrasında iki ülke arasındaki ilişkilere derin etkisini de içeren geniş bir dönemi ele almaktadır.

Çalışmanın yöntemi, literatür taraması çerçevesinde elde edilecek bilgilerin bir araya getirilmesine dayanmış ve bu çerçevede bilgilerin tez antitez, tez sentez ilişkisi içinde sunulması boyutunda ele alınmıştır. Birinci el kaynaklar olarak basın taramaları ve kronolojik bilgiler arz edilmiş, International Crisis Group, Rand Corporation gibi kuruluşlardan bu çerçevede yararlanılmaya çalışılmıştır. İkinci el kaynak kullanılırken de, bu kaynakları kullanan isimlerin kendi çalışma alanlarında ve konu ile alakalı kısımlarda kabul edilmiş kişilerden olmasına hassasiyet gösterilmiştir.

Çalışmanın konusu ayrıca güncel bir çerçeve içinde sunulacağı için, Türkiye’de özellikle son on yılda gelişme ve başarı gösteren düşünce kuruluşlarının internet sayfalarındaki makale, inceleme ve raporlardan, gazete haberlerinden, günlük aylık veya üç ayda bir yayınlanan dergilerdeki makalelerden yola çıkılarak gereken değerlendirmeler yapılmış, sağladığı katkılar doğrultusunda bu çalışma hazırlanmıştır.

Çalışmanın araştırma safhasında konu ile ilgili kitap ve makale bulmanın zor olmadığı görülmüştür. Zor olanın, bu konu hakkında yayımlanan tüm materyallerin toplanarak düzenlenmesi ve bir araya getirilmesidir, denilebilir. Yükseköğretim Kurumu’nun Ulusal Tez Merkezi’nde, konu ile ilgili Türkiye-İsrail siyasi ilişkileri çerçevesinde hazırlanmış birçok Yüksek Lisans ve Doktora Tezi’nin bulunduğu

görülmektedir. Mavi Marmara özelinde ise Türkiye-İsrail ilişkilerinin, uluslararası ilişkiler ve dış politika alanında özellikle bu konu bağlamında çalışacaklar için, görece yeni bir saha olduğu ve çok fazla derin kaynak çalışmanın olmadığı, söylenebilir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü, İsrail Devleti'nin siyasi tarihi ve dış politikasının temel dinamikleri başlığını taşımaktadır. Bu bağlamda öncelikle İsrail Devleti'nin kuruluşuna da zemin hazırlayan yolu açan Siyonizm düşüncesi açıklanmış, Balfour Deklarasyonu ve bağımsızlık ilanının nasıl karşılandığına dair genel bilgilere yer verilmiştir. Ardından İsrail Devleti'nin güçlenmesini, topraklarının genişlemesini ve daha kalıcı olmasını sağlayan Arap-İsrail Savaşları'ndan özellikli olan bazılarına yer verilmiştir. Bu savaşlar arasından 1948 savaşı, altı gün savaşı ve yom kippur (Ramazan) savaşı mercek altına alınmıştır. Bunu takip eden altı başlık, İsrail'in dış politikasının temel dinamikleri üzerine yazılmıştır. Bu çerçevede İsrail-Filistin uyuşmazlığı, İsrail'in Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliği, yalnızlıktan kurtulmak ve tanınmak başlıklarına yer verilmiştir. Bölümün son konusu İsrail Devleti'nin günümüzde bu denli güçlü olmasının temel nedenlerinden belki de en önemlisi ve en başta geleni olan ekonomik yapısı ve dinamikleri üzerine yazılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, tarihsel arka planda tüm yönleriyle Mavi Marmara olayı öncesinde Türkiye-İsrail ilişkilerini değerlendirmek üzere konular ele alınmıştır. Türkiye'nin İsrail'i, uluslararası hukuk bakımından resmen tanıması ile başlayan ve Arap-İsrail Savaşlarında Türkiye'nin nasıl bir tutum takındığı ile devam eden bu bölümde, 1960-1980 soğuk savaş dönemi Türkiye-İsrail ilişkilerine ayrıca yer verilmiştir. Bunu takip eden altı başlıkta, 1980 sonrası dönemde değişen Türkiye-İsrail ilişkileri arz edilirken, 1996 yılında zirveye varan Türkiye-İsrail stratejik ortaklığına ve Türkiye-İsrail ilişkilerinde gerginlik dönemi'ne ayrı ayrı başlık açılmıştır. Gerginlik dönemini anlatan başlık altında, çalışmanın konusunu biraz daha yakından ilgilendirdiği için olaylar ayrı başlıklar altında detaylandırılmış, Hamas'ın ziyareti, İsrail-Lübnan savaşı ve Türkiye, İsrail-Suriye füze krizi ve Türkiye, Suriye-İsrail ilişkilerinde arabulucu olarak Türkiye ile Davos görüşmeleri ve alçak koltuk krizleri gibi alt başlıklara yer verilerek, tezimizin de ana konusu olan Mavi Marmara olayına giden süreci yakından etkileyen olaylar biraz daha mercek altına alınarak ele alınmıştır.

Çalışmanın son bölümü, esas konumuz olan Mavi Marmara olayı ve Türkiye-İsrail ilişkilerine etkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Olayın tüm detaylarına inilmeye çalışılmış ve bu çerçevede öncelikle olayın arka planı verilmiştir. Ardından olaya Türkiye’den nasıl tepkiler geldiği, hükümet, muhalefet, kamuoyu ve sivil toplum kuruluşları göz önünde tutularak ele alınmıştır. Tepkilerin boyutu sadece Türkiye’de değil, uluslararası kamuoyunda da ölçülmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede doğudan batıya, güneyden kuzeye ve bütün ülkelerde olayın nasıl yankı bulduğu dikkatli bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Olaya bir de İsrail tarafından bakılmıştır. Mavi Marmara olayının çözümlenmesi için bir araya gelen ve yazdıkları metin Palmer Raporu olarak literatüre geçen komisyonun söz konusu raporu da detaylı olarak analiz edilmiştir. Bu analiz yapılırken Türkiye’nin ve İsrail’in rapora karşı gösterdikleri tutumlarına ayrı ayrı yer verilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde son olarak olayın genel bir değerlendirmesi ve Mavi Marmara olayından sonra gelişen olayların seyri anlatılmakta, normalleşme sürecinin sebepleri ve nasıl başladığı üzerinde durulmakta, İsrail’in tazminat ödemeyi kabulü ve özür dilemesi süreci analiz edilmekte ve özür sonrası dönemden sonra 2018 yılına kadar ki süreçte, sürekli olarak yeni krizlere açık olan Türkiye İsrail ilişkilerine genel bir bakış ile son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU SİYASİ TARİHİ VE DIŞ POLİTİKASI'NIN TEMEL DİNAMİKLERİ

1.1.İsrail Devleti'nin Kuruluşu

Tarih boyunca Kuzeyde Lübnan ve Suriye, doğuda Ürdün, güneyde Akabe Körfezi ve batıda Akdeniz ile Mısır arasında kalan bölge Filistin bölgesi olarak kabul edilmektedir. Filistin toprakları, İsrail ve Filistin arasında paylaşılamamıştır. Yahudiler MS 70 yılında Roma İmparatorluğu'nun baskısına dayanamayarak Filistin'i terk etmek zorunda kalmış ve dünyaya yayılmışlardır.¹

1.1.1.Siyonizm

Siyonizm, Filistin topraklarında bağımsız bir Yahudi devleti kurma amacındadır. İsrail'in kuruluşunda önemli bir kilometre taşı ve motivasyon vazifesi görmüştür. Siyonizm, Yahudi dünyasının bütünlüğünü sağlayan bir çimento gibidir.²

Yahudiler, İki bin yıl öncesine kadar geçen sürede söz konusu bölgeden çıkarılmışlardı. Tekrardan bu bölgeye dönme fikrinde, 19. yüzyılda güçlenen milliyetçilik akımlarının olumlu veya olumsuz etkileri olmuştur. Yahudilerin yoğun olarak bulunduğu birçok ülkede bu akımlar güçlendikçe, Yahudilere karşı yapılan baskılar da artmaya başlamıştır. Çarlık Rusya'sı bu konuda verilebilecek örneklerin başında gelmektedir. Bu türden baskılara tepki olarak gelişen Yahudi milliyetçiliği, Siyonizm ile birlikte kurumsallaşmaya ve devlet olma yolunda dönüşmeye başlamıştır.³

Yahudi kökenli Avustralyalı gazeteci Theodor Herzl ve Chaim Weizmann, Yahudi hareketinin kurumsallaşması konusundaki en önemli isimlerdir. Onların öncülüğünde ilk Siyonist Kongre, 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde yapılmış ve

¹ Sayim,Türkman, Amerika Ortadoğu veTürkiye, Nobel Dağ., Ankara2007, s.195, Williëm,Clevelend, “Modern Ortadoğu Tarihi”, Çeviri Mehmet Harmanci, Agora Kitap, İstanbul2008, s.266.

² Faruk Sönmezoğlu, “Uluslararası İlişkiler Sözlüğü”, Dördüncü Baskı, Der Yayın, İstanbul 2005, s.588.

³ Sönmezoğlu, a.g.e., 589

Herzl bu hareketin başkanı seçilmiştir. Herzl, siyasi Siyonizm'in kurucusu olarak da tanınmaktadır. Bu amaçla Herzl, Yahudilerin Devleti (Der Judenstaat) kitabını yazmış ve Siyonist örgütünü Birinci Siyonist Kongresi'nde tam teşekküllü hale getirmiştir. Siyonist teşkilatın programını bu Kongre'de kabul ettirmiştir. Herzl'e göre Siyonizm, "Filistine geçiş ve güvenilir aile yurtlarına Yahudi toplumlarının ulaşmaya çalışmasıdır".⁴

Filistin'e olan Yahudi göçü bu dönemden sonra hızlanmıştır.⁵ Aynı dönemde bölgede gücünü arttırmaya başlayan İngiltere, Siyonizm'i bölgede etkinliğini artıran Arap milliyetçiliğini dengeleyecek bir güç olarak görmüştür.⁶ Bu anlamda da Balfour Deklarasyonu'na giden sürecin yolu açılmış oldu.

1.1.2.Balfour Deklarasyonu⁷

Birinci Cihan Harbinin bitiminin ardından, Barış Konferansı tertiplendiği dönemde Filistin, Mezopotamya, ve Suriye'de İngilizlerin hakimiyeti vardı.

İngiltere, çıkarlarını geliştirmek ve Araplara verdiği sözü tutabilmek için Sykes-Picot anlaşmasının⁸ tekrardan değerlendirilmesini istemekte, Fransa ise bu durumu istememekteydi. Emir Faysal Barış Konferansı'na, Arap davasının asıl sözcüsü olarak ortaya atılmıştır. Siyonistler, Fahir Armaoğlu'na göre Chaim Weizmann'ın eseri olan⁹

⁴ Türkman, a.g.e., s.196.

⁵ William Cleveland'a göre "Sultan II.Abdülhamid, kendi vatanında geniş ölçekli olarak Yahudilerin yerleşimi fikrine sıcak bakmıyordu, Avrupalı devletlerin hiçbiri gözle görünür diplomatik avantajı olmayan bir hareketi desteklemek istemiyorlardı". Cleveland, a.g.e., s.269.

⁶ Sönmezoğlu, a.g.e., s.588.

⁷ Balfour Deklarasyonunun tam metni ve daha detaylı anlatımı için bkz. Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, İkinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.200.

⁸ 16.05.1916 tarihinde Rusya'nın, Fransa'nın ve Britanya'nın aralarında akdedilmiştir. Bu antlaşmayla Kuzey ve Batı Suriye ile Şam, Halep ve Musul'u içeren –Suriye etki alanında kalacak biçimde- bir bölge Fransa'ya veriliyordu. Britanya Irak'ta doğrudan egemenlik kuracaktı. Mısır sınırı ile Doğu Arabistan arasındaki topraklarda kurulacak bir Arap hükümetine danışmanlık yaparak Akdeniz'den İran Körfezi'ne kadar uzanan bölgede dolaylı bir denetim kuracaktı. Rusya, kutsal Hristiyan bölgelerinin yönetiminde pay istediği için yafa ve Kudüs'ün çevresindeki kuşatılmış bir bölgede uluslararası yönetim oluşturulacaktı. Yabancı hükümdarlar veya danışmanlar olmaksızın Araplara bırakılan alan Arabistan Çölüydü. Arthur Goldschmidt Jr ve Lawrence Davidson, Kısa Ortadoğu Tarihi, Çev: Aydemir Güler, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.285.

⁹ Fahir Armaoğlu, "Filistin Meselesi ve Arap - İsrail Savaşları", T.İş Bank, Kültür Yayınları, Ankara 1989, s.32.

Balfour Deklarasyonu'nun,¹⁰ barış antlaşmalarının içinde değerlendirilmesinde ısrar etmekte ve aşağıdakilere de karşı çıkmaktaydılar:¹¹

- Arap devletinin sınırları içinde Filistin kurulacak,
- Şayet uygulanırsa Filistin'i bütünüyle bir Arap devleti yapacak olan self-determination ilkesi,
- Filistin'in milletlerarası bir bölge şeklinde tanımlanması

Sonunda bulunan yol manda sistemi olmuştur.

24 Nisan 1920'de San Remo'da Ortadoğu üzerindeki barış konferansı açılmış ve bu konferansta Avrupa devletleri, paylaşılacak mandalar ile ilgili anlaşmaya varmışlardır. Suriye Fransız, Irak ile Filistin İngiliz manda yönetimine bırakılmıştır.¹² Hicaz ise bağımsız olmuştur.¹³

Bunlar (Suriye, Irak ve Filistin) A sınıfı mandalar olup kısa bir dönem sonra ise özgürlüklerini kazanacaklardır. Filistin mandasını oluşturan anlaşmaya Balfour Deklarasyonu da ilave edilmiştir. Böylece yapılan anlaşmalar her açıdan self-determinasyon ilkesine aykırı hale gelmiştir. Konferansta ayrıca Musul, Fransız himayesinden İngiliz himaye alanına geçirilmiş ve petrolden elde edilen gelirden Fransa'ya da pay verileceği kabul edilmiştir.

San Remo'nun oluşturduğu bu yabancı yönetimine Mezopotamya, Suriye ve Filistinli Araplar karşı çıkmışlar ve düzenlemeyi Wilson ilkelerinin bir ihlali olarak

¹⁰ “İngiltere Dışişleri Bakanı Lord James Balfour tarafından 1917 yılında duyurulan ve Yahudilerin hedefi olan Filistinde yurt kurmaya yönelik İngiliz desteğini belirten bir deklarasyon niteliğindedir. İngiltere savaş sonrası ekonomik olarak zayıf düşmüştü. Böylece hem ABD'deki Yahudi sermayesini ve de Almanya'daki nazi zulmünden kaçan Siyonistlerin desteğini hedefliyordu. Böylece İngiltere aslında bu günkü Filistin sorununun da ana temellerini atmış oluyordu. Zira savaş sonrası, 1920'de İngiltere Filistin bölgesini işgal etmiş, göç önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmış ve Ortadoğu'nun en temel sorununun temellerini de atmıştır.”, Ahmet Emin Dağ, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü, 1. Baskı, Vadi Yayınları, İstanbul, Aralık 2016, ss.55-56.

¹¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Cilt 2, 13.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s.75

¹² Jonathen Schneer, Balfour Deklarasyonu Arap İsrail Çatışmasının Kökenleri, . 2.Baskı, 2015, s.257

¹³ Goldschmidt ve Davidson, a.g.e., s.291.

değerlendirmişlerdir.¹⁴ Burada aslında, Arapların bağımsızlık talepleri istismar edilerek Avrupalıların samimiyetsizliği anlaşılmış oldu.¹⁵

Savaşın hemen sonrasında Şam'da Emir Faysal, Mart 1920 de Suriye Ulusal Kongresi'nde Suriye Kralı olarak ilan edilmiştir. Faysal'ın tahta çıkışı, Fransa'yı harekete geçirmiş ve Faysal Ağustos ayında tahttan indirilmiştir. Bu durum Suriye'de tek egemen gücün Fransa olduğunu göstermiştir.

Irak, bağımsız olacağı iddiasıyla Türklere karşı İngilizleri desteklemiştir. Ancak bu gerçekleşmeyince İngilizlere karşıt duygular gelişmeye başlamıştır. Şam 1920 Ulusal Kongresi'nde, Irak için de Emir Abdulah'ın kral olması önerilmiştir. Ortadoğu San Remo'da paylaşılınca İngiltere ve Fransa arasında Irak'ta ayaklanma çıkmış ve ayaklanma İngiltere tarafından bastırılmıştır.¹⁶

Savaş sona erdiğinde ise Filistin, Şam'dan kaynaklanan kuvvetli bir milliyetçi propaganda altında yaşamaktaydı. Filistinliler bu propagandaya son derece olumlu tepkide bulunmuşlardır. Filistinliler zaten Arap Birliği'ni ve Suriye ile birleşmeyi istemekteydiler. Bu yüzden Müttefiklerin oyunlarına karşı muhalefetle beraber, 1920 Nisan'ında Kudüs'te Yahudi karşıtı olaylar yaşanmıştır. Aynı zamanda sonuçlanan San Remo Konferansıyla Ürdün ve Filistin İngiliz manda yönetimine bırakılmıştır

Sir Herbert Samuel, bölgenin ilk İngiliz komiseridir. Balfour Deklarasyonu'nun yapılmasından sonra en önemli işlevi, Eylül 1920'de 16.500 Yahudiden oluşan bir grubun Filistin'e göç etmesi kararının alınmasında göstermiş olduğu katkıdır.¹⁷ Filistinli Araplar, Balfour Deklarasyonunun ne sonuçlara yol açabileceğini daha ilk zamandan anladığı için direnmeye geçmiştir. Bu olay, dönemimize kadar sürüp gelen bir Arap-Yahudi çatışmasının başlamasına neden olmuştur.

Armaoğlu'na göre iki savaş arasında Filistin'in durumu, Yahudilerin Balfour Deklarasyonu'nu fiiliyatta daha kalıcı duruma getirme ve bir yurt kurmanın ilerisinde bir

¹⁴ Sander, a.g.e., s.77.

¹⁵ Ayşe Karabat, Ortadoğu Batıya Muhtaç Olsun Anlaşması, Aljazeera, 19 Mayıs 2016.

¹⁶ Sander, a.g.e., s.78.

¹⁷ Sander, a.g.e., s.78.

devlet oluşturma çabaları oluşturunken, buna karşılık Arapların da, bu deklarasyonu etkisiz hale getirme ve yurt oluşturmalarına imkan vermeme hamleleri teşkil etmiştir.¹⁸

Ortadoğu problemine kalıcı bir çözüm oluşturmak için, dönemin İngiliz Sömürge Bakanı Winston Churchill, Mart 1921 de, Kahire’de bir konferans düzenlemiştir. Konferansa katılanlar, Filistin Yüksek Komiseri Sir Herbert Samuel, Irak Yüksek Komiseri Sir Percy Cox ve Arapları temsilen de Albay Lawrence’dır. Konferansta alınan kararlar doğrultusunda, Irak Krallığı Suriye’den zorla uzaklaştırılan Faysal’a, Ürdün Emirliği’nin de Abdullah’a bırakılması kararı alınmıştır. Böylelikle Arap Ortadoğu’sunda yeni bir siyasal oluşumun adımları atılmıştır.

Savaş döneminde yapılmış olan gizli paylaşım anlaşmaları ve bölgeyle alakalı bütün düzenlemeler, genel çerçevesiyle emperyalist bir nitelik içermektedir. Ortadoğu coğrafyasındaki Arap devletlerine yönelik manda uygulamaları, her ne kadar Arapların istekleri doğrultusunda oluşmasa da, bağımsızlıkları ve nihai kurtuluş için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Etkin ve şiddetli muhalefet, yeni düzene karşı Batılı devletlerin ileride uzlaşmak zorunda kalacakları milliyetçi güçleri harekete geçirmiştir.¹⁹

1.1.3.Bağımsızlığın İlanı (1948)

Yukarıda da bahsedildiği üzere Siyonist aydınlar, 19. yüzyılın bitiminden itibaren Avrupa’da gelişmeye başlayan Yahudi karşıtlığı akımına tepki olarak, İlkçağ’da Yahudilerin yaşadıkları göçe mecbur bırakılmadan önceki Filistin bölgesinde, Yahudilerin yaşayabileceği bir yurt oluşturulmasını önermişlerdir. Bu doğrultuda Siyonistlerin kurduğu Örgüt gözetiminde, bölgeye yönelik önemli derecede yerleşim olayı başlamıştır. Örgütün başkanı Theodor Herzl de bu dönemde Batılı güçlerle pazarlık yapmaktaydı. 1917 yılının Kasım ayında Balfour Bildirgesi, Siyonistler için gerçek manada siyasal bir başarı olarak addedilmiştir.²⁰ Savaş sonrası, Osmanlı imparatorluğu tarih sahnesinden silinmiş ve sömürgeci güçler bölgedeki konumlarını güçlendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı zamanında Ortadoğu’da milliyetçi talepler yoğunlaşmıştır. Nazizm’e karşı İngilizlerin müttefiki Filistin Yahudileri, Avrupa Yahudileri yok edilme tehdidiyle

¹⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.38.

¹⁹ Sander, a.g.e., s.79.

²⁰ Ahmet Kuyaş, Füsün Üstel, Gençler İçin Çağdaş Tarih, 2.Baskı, Epsilon Yay., İstanbul, 2004, s.262.

karşı karşıyayken, İngiltere'nin İsraili yerleşimini kısma yoluna gitmesine sıcak bakmamışlardır. 1945 yılında Araplarla Yahudilerin sıkıntılarının tırmanması ve Holokost²¹ ardından İsraililerin devletleşme arzusu, Filistinlilerin problemini dünya arenasına taşımıştır.

Ortadoğu'nun siyasal yapısı, sonuçlanan 2.Dünya Savaşıyla birlikte tümüyle değişmiştir. Savaş sonrası İngiltere ve Fransa güç kaybetmiş ve bu devletlerin kontrolündeki bölgelerde bağımsızlık yönünde sesler yükselmeye başlamıştır. Ayrıca nazi zulmünden kaçan Yahudiler ise devlet olma yolundaki taleplerini alenen uluslararası kamuoyu nezdinde de dillendirmeye başlamışlardır. Savaş sonrası, İngiltere ve Filistin'de yaşayan Yahudiler arasında alenen çekişme başgöstermiştir. Adeta bir gerilla ve terör savaşı vermeye başlamış ve bu konudaki kararlılıklarını ortaya koymuşlardır. Birleşik Krallık ise bu arada bölgeye yeni Yahudilerin yerleşimini engellemeye çalışmaktaydılar. Hatta bazı kamplardaki Yahudileri bölgeye nakletmekte olan Exodus gemisinin İngilizlerce engellenmesi aşamasında oldukça büyük bir gerilim yaşanmıştır. Her konuda başarısızlığa uğrayan İngiltere, problemi halledemeyeceğini öngörüp, 1947 Şubat'ında problemi uluslararası alana taşımıştır. Birleşmiş Milletler tarafından, Filistin Devleti adeta bölüştürülmüş, ancak bu plan Araplar tarafından reddedilmiştir. Yahudi lider Ben Gurion, 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin bağımsızlığını ilan etmiştir.²² Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yeni devleti ilk tanıyan ülke olurken Sovyetler Birliği de ardından yeni İsrail devletini hızla tanımıştır.²³ Böylece Soğuk Savaş'ın başında uluslararası sistemin başat aktörleri tarafından tanınmasıyla İsrail, siyasi tarihteki yerini almıştır.

1.2. Arap-İsrail Savaşları

1948-1982 dönemlerinde, İsrail beş ayrı savaş yaşamış ve bu süreçte oldukça fazla askeri harekâtlar yapılmıştır. Yahudi devleti, komşuları Araplarla var olma savaşı verirken, 1960'lardan beri en önemli müttefiki olan Amerika Birleşik Devleti'nin

²¹ Holokost: Almanların 2.Dünya Savaşı'nda Hitler zamanında takriben altı milyona yakın Yahudi'yi soykırım uygularcasına öldürdükleri katliamıdır., Corri Guttstadt, Türkiye Yahudiler ve Holokost, İletişim Yay., İstanbul 2016, s.245

²² Kuyaş, Üstel, a.g.e., s.264.

²³ Tayyar Arı, "Geçmişten Günümüze Ortadoğu Savaş, Siyaset ve Diplomasi", 2.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.230.

desteğine de güvenmiştir. Haziran 1967’de meydana gelen Altı Gün Savaşı’nın ciddi etkileri olmuştur. Katı Siyonistler, 1920’lerde demir duvar doktrinini geliştirmişlerdi. Buna göre İsrail, Araplarla müzakereleri ancak ve ancak güçlü bir askeri konum edinerek yürütmeliydi. Bu bağlamda güçlü ordu kuran İsrail Devleti, Araplarla girdiği tüm savaşlardan kazançlı çıkacak ve bunun sonucunda da İsrail devleti, sınırlarını sürekli genişleterek yeni topraklar kazanacaktır.²⁴

1.2.1. 1948 Savaşı

14 Mayıs 1948 tarihinde İngiltere’nin Filistin toprakları hakkında ki himayesinin bitiminin hemen evvelinde Yahudi Ulusal Konseyi, İsrail’in kuruluşunu duyurmuş ve Yahudilerin vatanının bundan böyle, bağımsız olan İsrail’in olduğunu açıklamışlardır. Bu deklarasyonun ardından İsrail Devleti’nin varlığını onaylamayan Ürdün, Mısır, Lübnan, Irak ve Suriye askeri birlikleri Filistin topraklarına üç farklı taraftan gelerek 1.İsrail-Arap Savaşı’nın başlamasına neden olmuştur. Suudi Arabistan ise savaşa ordusuyla bizzat katılmamış, yalnızca silah ve para desteğinde bulunmuştur.²⁵

Savaş 1948’in Aralık ayında Arap güçlerin kesin yenilgisi, İsrail topraklarının genişlemesi ve Birleşmiş Milletler’in (BM) Filistin Arap devleti kurulması önerisinin çökmesiyle sona ermiştir. Görünüşte Arap Birliği’nin birleşik otoritesi etkisiyle birlikte davranan Arap devletlerinin her biri, aslında kendi çıkarlarına öncelik vermişlerdir. Böylece İsrail’in işgali daha ilk başta Araplar arası siyasal rekabetlerden dolayı İsrail açısından daha az soruna yol açmış ve bu durum da, savaş alanında Araplar arası bir koordinasyon eksikliği doğurmuştur. Bundan sonraki bir yıl boyunca saldırgan Arap devletlerinden her biri İsrail’le birer ateşkes anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmalar barış anlaşmaları değildi, Araplar bakımından İsrail’i tanıdıkları anlamına gelmemektedir, sadece nihai olarak kabul etmemekle beraber ateşkes sınırlarını sabit duruma getirmektedirler. Filistin bu durumda, İsrail, Mısır (Gazze Şeridi’ni almıştı) ve Ürdün (Batı Şeria’yı almıştı) arasında paylaşılmıştır.²⁶

²⁴ Avi Shlaim, “Demir Duvar İsrail Ve Arap Dünyası”, Çev.Tuğba Demirci, 1.Baskı, Haziran 2019 s.68.

²⁵ Hürriyet Gazetesi, “Ürdün Ve Irak Orduları Filistin’e Girdi”, 1 Mayıs 1948, s.1.

²⁶ Cleveland, a.g.e., ss.296-297.

Filistin Arap devletinin kurulması bir yana, İsrail'in olan bölgedeki Arap nüfusun çoğunluğu (700 binden fazla insan) mülteci durumuna düşmüştür. Toplumlar arası savaş sırasında Arapların Filistin'den kaçıışı başlamıştı ve bu süreç, ilk başlarda sivil halkın yakınlarında sürüp giden savaşa karşı normal bir tepkisiydi; geçici olarak gidecekler, savaş sona erince yerlerine döneceklerdi. Ancak 1948 baharında ve yaz başlarında Filistinli Arapların kaçıışı kitlesel bir göçe dönüştü. Arap kaçıışı bir kere başladıktan sonra Haganah tarafından teşvik edilmiştir. Haganah İsrail devletinin içini güvenceye almak ve BM'nin kararlaştırdığı sınırların da dışındaki Yahudi yerleşim birimlerini korumak amacıyla, 1948 Nisan ayında düşman olabilecek Arap köylerine karşı bir kampanya başlatmıştır. D Planı diye anılan bu kampanya, Benny Morris'e göre, "Arap köy ve kasabalarının fethine ve sürekli işgaline, ya da yok edilmesine imkân sağlamaktaydı".²⁷ D Planı'nın uygulanması, Arap halk arasında zaten yaygın biçimde var olan korkuyu arttırmış ve geri dönüşü olmayan kaçış böylece başlamıştır. Yüz binlerce Arap sınırlara giderken İsrail ordusu da bu fırsatı, sağlam bir Yahudi çoğunluğu olan homojen bir Yahudi Devleti kurmak üzere kullanmıştır. 1949 yılı başlarına kadar Araplar yer yer zorla köylerinden atılmışlardır. 1949'da son ateşkes anlaşması imzalandığında İsrail sınırları içinde sadece 160 Arap kalmıştır. Kaçanların, ya da yurt dışı edilenlerin çoğu yoksuldu ve çeşitli Arap topraklarında bulunan kamplara mülteci olarak koyulmuştur. Filistin halkının elinden zorla toprakları alınarak kurulan İsrail ile birlikte, bundan böyle Yahudi göçmen konusu yerini bu topraklarda, politik sorunlara sebep olan bir Ortadoğu göçmen problemine bırakmıştır.²⁸

BM Genel Kurulu, 11 Aralık 1948 tarihinde Filistin ile ilgili 194 sayılı kararı almıştır. Karar özetle üç unsuru içermektedir. Birincisi, Filistin'e yönelik bir Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmaktaydı. Üç üyesi olan bu komisyona ABD ve Fransa ile birlikte Türkiye de seçilmiştir.²⁹ İkincisi, Kudüs şehrinin sınırları belirtilerek ayrı bir varlık (Corpus seperatum) olarak ve askersiz hale getirilerek Birleşmiş Milletler'in gözetimine verilmekteydi. Sonuncusu ise, Filistinli yurtlarından gönderilen mülteciler ile ilgili olup, komşuları ile barış ortamında yaşamak talebi olan mültecilerin,

²⁷ Benny, Morris, The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947-1949, Cambridge, 1987, s.63.

²⁸ Cleveland, a.g.e., s.299.

²⁹ Birleşmiş Milletler, Filistin Probleminin Kökeni ve Evrimi, 1917- 1988, 1990, sayfa: 144.

evlerine geri gitmesinin sağlanması ve geri dönmek istemeyenlerin de kayıpları ile zararlarının kendilerine ödenmesi öngörülmekteydi.³⁰

İsrail'in galibiyeti (ki İsrail'de İstiklal Savaşı olarak anılmaktadır), yerlerinden atılmış Filistinliler trajedisini yaratmasının yanı sıra, Arap dünyasında böyle hazırlıksız orduları savaşa süren rejimlerin gözden düşmesine yol açmıştır. Arap yenilgisi ayrıca uygarlık tartışmalarını doğurmuş, Arap hayatının toplumsal ve siyasal temellerinin özeleştirisini beraberinde getirmiştir. Konu üzerindeki yorumlardan biri olan Constantine Zurayq'ın *The Meaning of the Disaster* (Felaketin Anlamı) kitabı öylesine ilgi gördü ki, felaket sözcüğü 1948 Arap yenilgisiyle eşanlamli kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu yenilgi ve Araplar arasındaki suçlanma, Filistin'in Arap ve Yahudi sakinleri arasındaki özgün çatışmayı trajik Arap-İsrail çatışmasına çevirmiştir.³¹

1.2.2. Altı Gün Savaşı

1967 yılının ilkbaharında, İsrail ve komşuları arasındaki dengeler çok fazla bozulmuş, İsrail bu dönemde güçlenmiştir. Nasır, Birleşmiş Milletler Birliklerinin Süveyş Kanalı çevresinden çıkmasını istemiş ve bunu onaylattırmayı başarmıştır. Daha sonra da, Akabe Körfezi'ni İsrail'in deniz ticareti yapmasına kapattığını bildirmiştir.³²

İsrail, 6 Haziran 1967'de Suriye, Mısır ve Ürdün'e karşı uyarı vermek maksadıyla işgali başlatmıştır. İsrail askerleri hemen ilerlemiş ve Arapları altı gün içinde yenilgiye uğratmıştır.³³ İsrail, savaş başlar başlamaz Arap güçlerinin % 80'ini savunmasız hale getirmiştir. Savaşın sonucunda İsrail, Ürdün'ne ait Doğu Kudüs'ü ve Batı Şeria'yı, Suriye'nin elinde tuttuğu Golan Tepeleri ile Sina Yarımadası'nı ve Mısır'a ait olan Gazze bölgesini işgal altına almıştır.³⁴ 22 Kasım günü Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, İsrail birliklerinin işgal ettiği bölgelerden çıkmasını isteyen 242 numaralı kararı vermiştir. Altı Gün Savaşı, Arap ülkeleri açısından çok ciddi ve dramatik bir yenilgiyle neticelenmiştir. Mısır Devlet Başkanı Nasır için de ağır bir yenilgiyle son bulan Altı Gün

³⁰ Birleşmiş Milletler, a.g.e. s.144

³¹ Cleveland, a.g.e., s.299.

³² Kuyaş, Üstel, a.g.e., s.266.

³³ Bernard, Lewis, Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi, Arkadaş Yay., 14.Baskı, Ankara 2018,

³⁴ Arı, a.g.e., s.321.

Savaşı, Nasır açısından da acı bir siyasal yenilgi olmuş ve Arap bölgesindeki zihinlerde var olan ayrışmaların daha da belirginleşmeye başlamasına neden olmuştur.³⁵

1.2.3.Yom Kippur (Ramazan) Savaşı

Ortadoğu'daki Arap ülkeleri, Ekim 1973'te dördüncü defa İsrail'e karşı birleşmişlerdir. Mısır ve Suriye'nin beraber düzenledikleri bir hareket çerçevesinde Ekim'in 6'sı olan bir Ramazan gününde, bu iki ülkenin oluşturduğu cephelerden ani bir taarruzla 1973'deki Yom Kippur adı verilen savaş doğmuştur.³⁶ 1970'te Nasır'ın yerine geçen Enver Sedat önderliğindeki Mısırlılar, kaybettikleri bölgeyi tekrar kazanmayı amaçlayan taarruz harekâtını yönetmiştir. İsraillilerin dini olarak bayram saydıkları YomKipur'a denk gelen beklenmedik bu hareket, başlangıçta savaş hatlarının parçalanmasına sebep olmuştur. Lakin aniden yapılan bu supriz şok kısa sürede atlatılmıştır. İsrail ordusu hatları hızlı bir şekilde geri almayı sağlamışlardır.³⁷

İsrail-Arap sorununun uluslararası bir düzeye çıkmasına Yom Kippur Savaşı da sebep olmuştur. Sovyetler Birliği, Araplara, Amerika da İsraillilere, havadan kurulan köprü marifetiylke bu başat güçlerin kendilerini kanıtlama gösterisinin başlamasına neden olmuştur. Petrolü üreten Araplar, varil başı petrolün ham fiyatını dört misline çıkarılması kararına varmışlardır. Kararın etkisiyle hemen petrolde şoklar yaşanmıştır. Çözümün değerlendirilmesi aşamasında Araplar tarafından petrol adeta bir silah olarak kullanılmış ve bu konuda baskı aracı haline getirilmiştir.

1.3.İsrail'in Dış Politikası'nın Temel Dinamikleri

İsrail dış politikasını kurgularken, aşağıda sayılan dinamikleri ön plana alarak politikalar geliştirmeye özen göstermektedir.

1.3.1.İsrail-Filistin Uyuşmazlığı

İsrail-Filistin anlaşmazlığı bölgede diplomatlar yıpratın mesele olarak da değerlendirilir. Filistin-İsrail uyuşmazlığının en önemli nedeni İsrail'in kurulumasından

³⁵ Kuyaş, Üstel, a.g.e., s.266.

³⁶ Arı; a.g.e., s.368.

³⁷ Kuyaş, Üstel, a.g.e., s.266.

bu yana İsrail devletinin, bölgenin kendisinin olduğu tezidir. En önemli problemlere değinilecek olursa; Jerusalem (Kudüs'ün) durumu, Filistin devletinin sınırları, İsrailli yerleşim yerleri ve su problemi çözümsüzlüğün en etken uyuşmazlık nedenleridir. Her iki devletin de çözüm yöntemlerini kendi çıkarları doğrultusunda çıkmaz olarak değerlendirmesi, uyuşmazlığın çözülmesini daha da zorlaştırmaktadır. Bu yaşananların en önemli sebebi her iki ülkenin de din üzerine kurulu bir yönetim sistemini kabul etmektedir. Sorunlara değinilecek olursa;

Yahudi yerleşim yerleri; İsrail'in işgali neticesinde Filistin'e ait yerlerde Yahudiler, oturma bölgeleri ile ilgili tolerans tanımamaktadırlar. 1991'den itibaren çok hızlıca artarak devam eden Yahudilerin yerleştirilmesi konusunda İsrail tavizkar davranmamakta, bununla birlikte işgale tabi tuttuğu Filistinlilerin sınırları içindeki iskan projelerinin de barışa yönelik anlaşmada yer tutmasını arzu etmektedir. İsrail Devleti adına Yahudilerin iskanı, güvenlik konusu olarak değerlendiriliyor. Barış aşamasında çözümsüzlüğe yol açan sebeplerden en önemlisini İsrail'in kendisi oluşturmaktadır.

Kudüs'ün Statüsü; üç büyük dinin adeta merkezi olan bu şehir, mensuplarının çokluğu sebebiyle en önemli dini mekan olarak değerlendirilmektedir. Sorunların en başında bu uyuşmazlık yer almaktadır. İsrailliler bu şehri sorumsuzca kendilerine göre sonsuz baş kentleri saymışlar, Filistin ise BM'nin 242 sayılı kararına ileri sürerek Kudüs'ün doğusunu kendi devletlerinin baş kenti olarak kabul etmektedirler. İki toplum açısından da Kudus şehri bir prestij konusu oluşturmakta adeta çözümsüzlüğün de başkenti olmaktadır.

Filistin'in Sınırları; Oluşturulacak olan Filistin Devleti'nin sınırları, aynı zamanda İsrail'in sınırlarını belirleyeceğinden dolayı, İsrail- Filistin arasında ki barış görüşmelerini etkileyecektir. 1979 Camp David'de Mısır ile 1994 yılında Ürdün ile yapılan anlaşmayla sınır konusunu çözen İsrail, Batı Şeria'yı 1967'den beri işgal altında tutmaktadır. BM güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararına göre, İsrail Filistin sınırının 1967 savaşı öncesi olması gerektiğini belirtmiştir. Ancak İsrail Doğu Kudüs'ü ilhak ederek İşgal altında tuttuğu Batı Şeria'ya Yahudi yerleşim birimleri kurmuş ve bir ayırım duvarı inşa etmiştir. Bu noktada sınır konusu tam olarak çözümlenmesi imkânsız hale gelmiştir. Sonuca gelecek olursak, İsrail-Filistin çatışmasının nedenleri bellidir. Bu nedenler ortadan kalkmadıkça İsrail-Filistin meselesi öyle kolay kolay çözülemez. Bu

açından İsrail dış politikasının önemli bir bütünü oluşturarak Filistin sorunu İsrail'i çıkmaza sürüklemektedir. İsrail Kudüs'ün doğusunu kendi toprakları olarak sayarken, kontrolüne geçirdiği Şeria'nın batısını İsraillileri yerleştirilerek adeta bölgeyi ikiye ayıran sanal bir duvar oluşturmuştur. Böylece sınırların belirlenmesine yönelik sorun kesin bir şekilde çözümsüzlüğe doğru itilmiştir.³⁸

Netice itibariyle, bu iki devletin birbirleriyle yaşadığı sorunlar net bir biçimde ortadadır. Bunları çözüme kavuşturamayan hiçbir yerel, ulusal yada uluslararası güç çatışmasızlığı vaad edemez. Bu yönden Filistin politikaları İsrailli yetkililerce çözüme kavuşturulmadığı her geçen zaman diliminde önüne sağlıklı olarak bakamayacaktır.

1.3.2.Amerika Birleşik Devletleri ile İşbirliği

ABD'nin Ortadoğu'ya dönük izlediği politikalar, İsrail Devletinin tehditlerden korunması ve bu coğrafyada süregelen yönetimlerin savunulması ile bölge ülkeleriyle bağların artırılması hususunda bir strateji sürdürmüştür.³⁹ N.Bensahel ve D.L.Byman da, Arı'yla benzer kısımlara değinirken, bu konulara ek olarak insan haklarını, demokrasiyi yayma ve terörü önleme politikalarından da bilgi vermektedir.⁴⁰ ABD için ancak, ılımlı Ortadoğu devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesi ve güvenliklerinin sağlanması genellikle büyük önem arz etmektedir.

ABD ve İsrail arasında önemli kültürel ve siyasi bağlar bulunmaktadır. Bu durum ise İsrail'in, bölgede bulunan devletlerle ilişkileri açısından büyük bir handikap yaratmış ve yaratmayı da sürdürmektedir. Bundan sebep Amerika'nın İsrail Devleti ile kurulan münasebetleri ılımlı Arap devletlerini de önemli ölçüde rahatsız ederken, geçmişte olduğu gibi Filistin uyuşmazlığının çözümünü zorlaştırmaktadır.⁴¹

ABD'nin, Ortadoğu'da yürütmekte olduğu dönüştürme eylemleri bütünüyle İsrail'in hedefleriyle uyumludur. ABD Yönetimi Hıristiyanlığın Evanjelik mezhebinin etkisi altındadır. Dini boyut, terörle savaşta Amerikan ulusunun ortak tavır almasını

³⁸ Ahmet,Üçağaç, Filistin-İsrail Meselesinde Yahudi Yerleşimleri Sorunu, Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) 10 Mayıs 2012, Makale

³⁹ Tayyar, Arı, 2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi, 4.Baskı, Alfa Yayın, İstanbul, s.64.

⁴⁰ Bensahel,N.,Byman, D.L., The Future Security Environment in the Middle East, RAND, Santa Monica, 2003, p.2.

⁴¹ Arı, 2000'li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi, a.g.e., s.65.

sağlamak olduğu kadar, İsrail'in kutsallığını korumada da öne çıkmaktadır. İsrail'in asıl topraklarına ulaşması, güvenliği ve korunması Evanjelikler tarafından uhrevi büyük bir ödev olarak algılanmaktadır. Bu sebeple Neo-Con yönetici kesiminin içinde başta Bush ve yardımcılarının, içlerinde generaller de olmak üzere, dinsel söylemlerin etkisi altında kaldığı gözlemlenmiştir. Haçlı Seferi gibi söylemlerin, İsrail'e verilen koşulsuz desteğin arkasında dinsel boyutların etkisi bulunduğu izlenimini vermektedir.⁴²

Evanjelizm'in güçlü etkisiyle, ABD yeni stratejisinde de, İsrail'in güvenliğini kendi güvenliğiyle bir görmektedir. Bu nedenle, Pax Americana'nın yeni yönelişinde Hıristiyan Siyonizm ve Musevi Siyonizm eksenini baskın olmaktadır. Bu eksenin yarattığı karşıtlık, İkinci Dünya Savaşından sonra ilk kez, antisemitizmi ve terörizmi körüklemekte, masum Yahudilere de zarar verebilecek bir nefret potansiyelini tetiklemektedir. Siyonistler, Medeniyetler Çatışması şemsiyesi altında, Ortadoğu'yu ve sonrasında büyük güçleri hem parçalayacak hem de istedikleri anlamda homojen duruma getirecek süreçleri destekleyerek Büyük İsrail Projesi'ne (BİP) soyunmuşlardır. Amerikan ve İsrail politikalarının iç içeliği ve yaşananlar bu görüşe destek vermektedir.⁴³

Ayrıca İsrail, ABD için bu sorunlu coğrafyada önemli bir stratejik ortaktır. Bu nedenden dolayı İsrail'in korunması bir anlamda ABD'nin refahı ve geleceği için olmazsa olmaz bir koşuldur. İslam dünyasının merkezinde yer alan Yahudi devletlerinin üçüncüsü olan İsrail'in, yaşamını sürdürebilmesi için Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) merkezinde bulunması ve söz konusu jeopolitikaya hâkim olması tasarlanmaktadır. 11 Eylül saldırısıyla küreselleşen terör, ABD için kaçırılmaz fırsat olurken terörün kaynağı olarak gördüğü radikal İslamcı hareketlerin güçlenmesini, bölgedeki siyasi ve sosyal yapıyı değiştirerek, önlemeyi hedefleyen ABD, son Irak saldırısıyla da, bu ülkenin etnik kökene dayalı küçük devletlere bölünmesine yani Balkanlaşmasına olanak sağlamaktadır. Kimi çevrelerin görüşü; Projenin İsrail Projesi ve özellikle de Kürt Devleti kurma amacına yönelik bir girişim olduğudur. Bu suretle İsrail, kurulacak Kürt Devleti aracılığı ile bölge içinde güvenliğini sağlayabileceği gibi, su ve petrol benzeri kaynakları da kontrol etme yeteneğine sahip olacaktır.

⁴² Kemal.Evcioğlu, Amerika Birleşik Devletlerinin Büyük Ortadoğu Projesi, Umay Yayınları, İzmir, 2005, s.19.

⁴³ Evcioğlu, a.g.e., s.19.

1.3.3.Yalnızlıktan Kurtulmak ve Tanınmak

Bu çerçevede Türkiye ile ilişkilerine önem vermeye çalışmaktadır. Bölgede hem Müslüman hem de laik bir ülke olan Türkiye ile ilişkilerin dönem dönem iyileştiği bazen de gerginleştiği gözlemlenmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerini Türkiye-İsrail ilişkileri teşkil edeceğinden, bu alt başlık üzerinde bu aşamada durmak yersiz görünmektedir.

1.4.İsrail Ekonomisi

En kısa şekilde ifade etmek gerekirse İsrail ekonomisinin temel özelliği, bir ileri teknoloji ekonomisine sahip olduğudur. WB sınıflandırması dikkate alındığında İsrail ekonomisi yüksek gelir grubu içinde bulunan bir ekonomidir.⁴⁴ İsrail, politik-ekonomi bakımından dışa açık bir sistem ekonomisinin olmasına rağmen, İsrail ekonomisi Avrupa Birliği (AB) ve ABD ekonomilerindeki krizin yükseldiği dünya ekonomik krizinden en minimum derecede etkilenen gelişmiş ülke ekonomisi özelliğini göstermektedir. Buna ek olarak da 2000-2009 döneminde İsrail'in ABD devletindeki yatırımları %100'den daha fazla artarak 7 milyar doları bulmuştur.⁴⁵ İsrail ekonomisi için yapılan bu yatırımlar elbette yüksek seviyede faktör geliri anlamını taşımaktadır. 2000'li yılların ilk on yılı ortalarında, gelişmiş ülke ekonomileri krizlerle karşı karşıyayken, İsrail ekonomisinin gelişme trendini devam ettirmesinin en önemli nedeni, İsrail ekonomisindeki büyümenin yüksek teknoloji temelli ürünlere ve askeri teknolojiye dayanmasıdır. Çünkü İsrail ekonomisi, ABD'de ve AB'deki finansal faktörler temeline dayanmamaktadır.

İsrail ekonomisi, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin en temel belirleyicisinin, yenilik ve teknoloji olduğunu iddia eden iktisat kuramı için örnek gösterilebilecek bir ekonomidir. İsrail ekonomisinin en önemli gördüğü teknoloji örneği, askeri ve tıbbi teknolojiye ağırlık vermektir.⁴⁶

⁴⁴ Yaman Törüner, İsrail'in Ekonomik Mucizesi, Milliyet Gazetesi, Makale,, 11 Mayıs 2010,

⁴⁵Eitan Yudilevich, "How İsrail Contributes to the US Economy", The Marker, http://www.birdf.com/_Uploads/426TheMarkerUS_Economy5711.pdf, Erişim Tarihi: 20.06.2012.

⁴⁶ Harun,Öztürkler, "İsrail Ekonomisinin Belirgin Özellikleri", Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı:36, Aralık 2011, s.74.

Nitzan ve Bicher'in de dile getirdikleri şekilde, İsrail'in ekonomik yapısı dünya ekonomisi ile artarak uyum sağlarken, kendi içinde farklılıklara ayrılmış ve bölge ülkeleri nezdinde de adeta yalnızlaştırılmış ve dışlanmış konumdadır. 21. yılda İsrail ile alakalı temel soru Nitzan ve Bicher'e göre, aşırı milliyetçi politikaların olduğu alan ve kendisini uyuşmazlıklara götürecek ayrışmayanı yol açacağı, yoksa yenilenmiş ve özgürlükçü bir perspektifin baskın olması ile dışa kapalı olmayan özgürlükçü bir ekonomik model konumuna iterek çevreyle bütünleştirecekmi, sorusudur.⁴⁷

İsrail ekonomisi diğer yandan bir savaş ekonomisidir. Ekonomi kaynaklarını sağlayacak ve sürgit bir savaşı yürütecek bir yapı olarak inşa edilmiştir. Böyle bir savaşa finans kaynakları bulma marifetiyle bir finans sağlanmamaktadır. Sürdürülebilir askeri mücadele için lazım olan bütün materyaller, hizmet ve işgücü kaynağını bulundurma şeklidir. Ancak buna özgürlükçü ekonomik düzen ve dış dünyaya kapalı olmayan içerde ve dışarda çatışmasızlıkla ulaşılabilir. Belli ölçülerde bu olaylar paradoksal olarak sınıfsız ve devletçi bir ekonomik düzeni doğurmuştur. Bunun en büyük nedeni de, sürdürülebilir devamlı bir savaş halinin ancak devlet kontrolünde olan bir ekonomik modelle mümkün olacağı düşüncesidir. Aslında sınıfsız toplum, tüm toplumu bir asker sınıfının geliştirilmesi şeklinde tezahür etmektedir.⁴⁸

Genellikle iktisatçılar, Gayri Safi Yurt içi Hasıla'dan (GSYH) hareketle hesapladıkları, kişi başın G.S.Y.H.'yı ilgili devlet nüfusunun refahının belirtisi şeklinde değerlendirmektedir. GSYH'nın yükselme trendi o ülkedeki ekonomik refahın zaman içerisinde nasıl bir değişim sergilediğini gösterirken, GSYH yükselişi aynı zamanda, bir ülkenin ekonomik verileri ve konjoktürel olarak değerlendirilmesini de yansıtan bir veri niteliğindedir. Aşağıdaki Tablo 2006-2010 yıllarına ait sözü edilen bu büyüklüklerin değişimini göstermektedir.⁴⁹

Tablo 1: İsrail için GSYİH İle İlgili Büyüklükler

Büyüklük/Yıl	2006	2007	2008	2009	2010
GSYH	145,8	167	202,1	195,4	217,3
(Milyar \$)					

⁴⁷ Jonathan,Nitzan ve Shimshon, Bichler, The Global Political Economy of Israel, Pluto Press, London, October 2002, s.325

⁴⁸ Öztürker, a.g.e, ss.74-75.

⁴⁹ Öztürker, a.g.e., s.75.

Reel GSYH Büyüme Hızı (%)		5,7	5,3	4,3	0,8	4,7
Kişi Başı GSYH (\$)		20.676	23.257	27.652	26.256	28.683
Kişi Başı GSYH Büyüme Hızı (%)		3,8	3,5	2,4	-1,0	2,8

Kaynak: Dünya Bankası Veri Tabanından derlenmiştir. <http://databank.worldbank.org>. Erişim Tarihi 10-16 Haziran 2012.

Tablodan da anlaşılacağı üzere İsrail, 5 yıllık dönem boyunca cari fiyatlarla GSYH'sında hemen hemen %50 artış gerçekleştirmiştir. 2008 ekonomik krizinden İsrail de olumsuz bir şekilde etkilenmiş cari fiyatlarıyla GSYH 2009 yılında evvelki döneme oranla azaldığı görülmektedir. Fakat 2010 yılında ise bu durum değişmiş, ekonomik göstergeleri yeniden artış göstermiştir. Cari fiyatlar ile GSYH fiyat değişmelerinin nedenlerini içinde barındırdığından, ekonomik yapının gerçek değerlerini anlayabilmek adına, gerçek GSYH artış trendine bakmamız bize doğru bilgiler sunacaktır. İsrail'in reel GSYH krizden önceki 2 yıl için değerlendirildiğinde %5,5 seviyelerinde bir büyüme izlemiştir. Dünya Bankası verileri değerlendirildiğinde ise⁵⁰, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin 2006-2007 yılları arasında büyüme ortalaması 5,6'dır.⁵¹

Bölgede yer alan ülkelerde 2008 yılında büyüme ortalaması ise %5,5'dir. Bu da demek oluyor ki bölge 2008 yılında krizden büyük ölçüde etkilenmezken İsrail'de büyüme oranı etkin bir şekilde azalış göstererek % 0,8 oranında kalmıştır. Diğer yönüyle İsrail'in ekonomik verileri 2010 yılında kriz ortamını hemen silmiş, önceki ortalama büyümeye yaklaşık değerinde başarı sergilemiştir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu devletlerinde ekonomik gelişme hızlıca aşağı inerek %2,5 seviyesine düşmüştür. Kişi başı GSYH, ele alınan yıllarda İsrail için %40 nisbetinde artış eğilimi göstererek 28 bin 683 USD seviyelerinde seyir ederek oldukça iyi bir artış sergilemiştir. İlgili yıllarda bölgede yer alan Kuzey Afrika ile Ortadoğu ülkelerinde ise kişi başına GSYH %24 artmış ve 4 bin 615 Amerikan dolarından 5 bin 728 dolara yükselmiştir. İsrail'in kişi başına GSYH'sı

⁵⁰ İpekyolu Kalkınma Ajansı, Ortadoğu Durum Raporu, Ocak 2011, s.35

⁵¹ Öztürkler, a.g.e., s.75.

2010 yılı itibariyle Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerin ortalama kişi başına GSYH'nın 5 katı büyüklüğündedir.⁵²

Gelişmişlik düzeyinin ve ekonominin yapısının en belirleyici göstergesi, alt sektörlerin GSYH'ya yaptıkları katkıların oranıdır. 2010 yılı itibariyle WB ve CIA⁵³ verilerine göre, İsrail GSYH içerisinde sanayi sektörünün payı %32,6, hizmetler sektörünün payı %65, tarım sektörünün payı %2,4 olduğunu ifade etmektedir. Bu veriler Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için ortalama olarak sırasıyla %7,4, %51,1 ve %41,5'i ifade etmektedir. Euro Bölgesinde yer alan ülkeler için ise aynı oranlara bakıldığında ortalama olarak sırasıyla %1,5, %24,2 ve %74,3 iken Türkiye için sırasıyla %9,8, %28,0 ve %62,2 değerlerini bize vermektedir. Ekonomiler geliştikçe, hizmetler sektörünün payı artarken, tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı azalmaktadır. Euro Bölgesi bu kısıtlar içinde değerlendirildiğinde ülkelerinin ortalama olarak tipik bir gelişmiş ülkeyi yansıttığını söyleyebiliriz. İsrail'in tarım sektörüne payına bakıldığında gelişmiş ülkelerle paralellik gösterirken, sanayi sektörü için ise halen GSYH içerisindeki etkin rol oynadığı görülmektedir.⁵⁴

İstihdamın sektörel dağılımı bize hem ekonomik düzeni ve düzeyi göstermekte hem de sektörel katma değer payları ile değerlendirildiğinde, sektörel verimlilik ile ilgili bilgileri bize sunmaktadır. “2010 yılı itibariyle WB verilerine bakıldığında İsrail’de toplam istihdamın tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne göre dağılımı sırasıyla, %1,6, %21,9 ve %76,5 olduğunu göstermektedir. Bu veriler Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri için ortalama olarak sırasıyla %23,6, %24,8 ve %51,6’dır. Bu bilgiler doğrultusunda İsrail ile karşılaştırıldığında Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin şu an bile belli seviyede tarım toplumları oldukları gözlenmektedir. Sektörel dağılım anlamında baktığımızda, istihdam açısından İsrail modern bir gelişmiş ülke özelliği taşımaktadır. Üretilen mal ve hizmetlerin sektörel dağılımı ülkeden ülkeye göre başlıca farklılıklar gösterebilir. İstihdam ve verimlilik açısından bu durum, ülkeler arasındaki kıyaslamaları belirli ölçüde zorlaştırır. Ancak burada İsrail’in askeri yönüyle üretim ve istihdama olan katkısını göz ardı etmemek gerekir. Zira ileri teknoloji ürünlerinin çoğu askeri ve tıbbi alanda üretilen ürünlerdir. İsrail’in Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine göre tarım ve hizmetler

⁵² Öztürkler, a.g.e., ss.75-76.

⁵³ Öztürkler, a.g.e., s.75.

⁵⁴ Öztürkler, a.g.e., s.76.

sektöründe verimliliğinin daha yüksek olduğunu yukarıdaki bilgiler ışığında söyleyebiliriz.”⁵⁵

Teknoloji, bir ülkenin potansiyel ekonomik değerlerinin temel belirleyicisi ve sahip olunan üretim faktörlerinin miktar ve niteliğini bize gösteren en önemli göstergelerinden biridir. Diğer yandan, ülkenin mevcut ekonomik düzeyini ekonomik kaynaklarını, özellikle insan kaynağının ne kadarının istihdam alanı sağladığını bize göstermektedir. İsrail’de istihdam oranı (15+ nüfusun %’si olarak) WB verilerine göre, 2010 yılı itibariyle %50,4’dür. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için verimliliğin ortalama olarak %46,7 ve Türkiye için ise % 40,3 değerindedir. Bu veriler dikkate alındığında İsrail’in yüksek bir istihdam oranının var olduğunu ve bunun nüfusla karşılaştırıldığında elinde tuttuğu yüksek GSYH seviyesini ve yüksek kişi başına gelir seviyesini açıklayan belirleyici bir etken olduğunu görmekteyiz. İşgücüne katılım oranı ve istihdam oranı beraber mevcut ülkedeki işsizlik oranını bize verir. 2010 yılı itibariyle İsrail’de işsizlik oranı 6,7’dir. Bu oran Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri için değerlendirildiğinde ortalama olarak %9,8 düzeyindedir. İsrail’deki yüksek askeri personel sayısı, düşük işsizlik oranının bir nedeninin olduğunu düşünebiliriz. İsrail işgücünün hemen hemen %6’sı seviyesinde bir askeri personeli vardır. Bu nedenle bakıldığında İsrail, diğer bölge ülkeleri ile karşılaştırıldığında daha düşük bir işsizlik oranına sahiptir. Nüfusun büyüme oranı, işsizlik hesaplamalarında önemli bir belirleyicidir. İsrail 2010 yılı itibariyle hemen hemen 7,6 milyon nüfusa sahiptir ve nüfusun büyüme oranı 1,8 seviyesindedir. İsrail’i gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında büyük sayılabilecek bu değer altında yatan bir neden de, İsrail’e yönelik yüksek seviyedeki göçtür. Ayrıca İsrail büyük ölçüde yüksek bir yaşam seviyesi beklentisinin var olduğu bir ülkedir. Yaşam beklentisi ortalama İsrail’de 81,6 yıl olarak belirlenmiştir. Kadınlarda ise bu oran 83,5 yıla kadar yükselmektedir. ABD dünyanın en gelişmiş ekonomisine sahip olmasına rağmen bile yaşam beklentisi 78,4 yıldır.⁵⁶

Bir ülkenin ihracat ve ithalatının toplamı olarak bilinen dış ticaret hacminin GSYH’ya oranı, o ekonominin dışa açıklık seviyesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. “İsrail’in 2010 yılı itibariyle Dünya Bankası verileri dikkate

⁵⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>, Erişim Tarihi:14.06.2012.

⁵⁶ Öztürkler a.g.e., ss.76-77.

alındığında mal ve hizmet ihracatının GSYH'ya oranı aşağı yukarı %35, ithalatının GSYH'ya oranı ise %32 oranındadır. Bu verileri değerlendirdiğimizde, İsrail'in dış ticaret hacminin GSYH'sına oranı %75'i aşmaktadır. Bu da demek oluyor ki, İsrail'de üretilen her 100 dolarlık mal ve hizmetin 75 dolarından fazla kısmı dış ticarete konusu niteliği taşımaktadır. Bu durumdan iki tane anlam çıkarılabilir; ilki, İsrail'in dışa açık bir ekonomisinin varlığına, ikincisi ise, İsrail'in ürettiği ve tükettiği malların önemli bir çoğunluğunun uluslararası değerlerde olduğunu gösterir. Bu ikinci özellik ele alındığında, genellikle uluslararası piyasalarda rekabet edebilir değerdeki mal ve hizmet üretmek, bir gelişmiş ekonominin en belirgin özelliklerindendir. Ancak, İsrail'in en önemli dış ticaret ortaklarından birisi de ABD olduğunu unutmamalıyız. İsrail ithalatının yaklaşık olarak %13'ünü ABD'den yaparken, ihracatının yaklaşık olarak %32'sini ABD'ye yapmaktadır. Cari işlemler açığının GSYH'ya oranı, bir ekonominin dışa bağımlılığının ve uluslararası rekabet gücünün en önemli belirleyicisidir. İsrail'de 2010 yılı için değerlendirildiğinde bu oran hemen hemen %3 civarındadır. Bu da demek oluyor ki cari işlemler fazlası İsrail'de görülen bir durumdur. Türkiye için bu orana bakıldığında yaklaşık olarak -%7 olduğu kıyaslandığında, İsrail ekonomisinin açık bir ekonomi olduğu, ama dışa bağımlı bir ekonomi olmadığı daha iyi şekilde ifade edilebilmektedir. Bu bilgilere ilaveten İsrail'in yüksek teknoloji ihracatının mamul mal ihracatı içerisindeki payı yaklaşık olarak %23'dür. Bu da demek oluyor ki, İsrail'e birçok ticaret ortağının ve birçok mal ve hizmetin üretiminde bağımlı olduğudur. Enerji bağımlısı ülkeler arasında İsrail'de bulunmaktadır. İsrail kullandığı enerjinin hemen hemen %85'ini ithal etmek zorunda olan bir ülkedir ve bu yönü ile Türkiye'ye benzemektedir.”⁵⁷

Başlarda İsrail ekonomisinin, nasıl bir özelliğinin sürekli bir savaşı finanse edebildiği sorusunu yöneltmiştik. İsrail'de Dünya Bankası verilerine göre askeri harcamalar ortalama olarak GSYH'nın %7'sinden fazla olduğu görülmektedir. Dahası, merkezi hükümet harcamaları içerisinde askeri harcamaların payı ortalama olarak %17'den fazladır. İsrail'de hükümet bu kadar yüksek askeri harcamaları GSYH'nın %25'ini aşan vergi gelirleri ile finanse edebilmektedir. Türkiye'de bu durum ise, merkezi hükümet harcamaları içerisinde askeri harcamaların payı ortalama olarak %9 seviyesindedir. Türkiye'de askeri harcamaların GSYH'ya oranı ortalama olarak %3'ü

⁵⁷ Öztürkler, a.g.e., s.76.

geçmemektedir. Bu iki ülke değerlendirildiğinde iki ölçüte göre de Türkiye İsrail'in hemen hemen yarısı kadar askeri harcama yaptığı görülmektedir. ABD'yi bu durum çerçevesi içinde değerlendirdiğimizde ise askeri harcamaların GSYH'ya oranı ortalama olarak %4'ün hemen üstündedir. ABD ile İsrail kıyaslandığında bu durum, ABD 'de merkezi hükümet harcamaları içerisinde askeri harcamaların payı İsrail'in düzeyinden fazla olup, ortalama olarak yaklaşık %18 seviyesindedir. Ancak GSYH içerisindeki payı, vergi gelirleri açısından değerlendirildiğinde, ABD'de İsrail ve Türkiye ile kıyaslandığında oldukça düşük olup, ortalama olarak %10'un altında seyir etmektedir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, ABD ekonomisinde olduğu gibi, İsrail ekonomisinin de en önemli caydırıcı güçlerinden birisinin askeri harcamalar olduğudur. Ancak, İsrail'i ABD'den ayıran özelliği, askeri harcamaların İsrail halkı üzerine yüklediği yüksek vergi oranıdır.⁵⁸

Sonuç olarak, İsrail'in devlet olarak ilan edilmesinin ardından daha başlangıçta Filistin halkının %60'ı yerinden edilerek mülteci durumuna düşmüş ve Filistin Topraklarının da %77'si İsrail tarafından işgal edilmiştir.⁵⁹ Bu durum günümüze kadar, artan İsrail işgali ve güç kullanımıyla devam etmektedir. İsrail devletinin işgal ettiği toprakları terk etmediği sürece, Ortadoğu coğrafyasında var olan Arap-İsrail gerginliği son bulmayacağı gibi Filistin sorunu da her zaman bir sorun olarak devam edecektir.

⁵⁸ Öztürkler, a.g.e., s.78.

⁵⁹ Öztürkler, a.g.e., s.77

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİN GENEL SEYRİ

Uluslararası ortamın bir ürünü olarak başlayan Türkiye-İsrail arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş dönemi bitiminde yeniden şekillenmiştir.⁶⁰ Türkiye'nin İsrail ile daha da yaklaşmasına bu dönemde zemin hazırlayan esas sebep, Türk Devletine yönelik komşu ülkelerin hiçte dostane sayılmayacak politikalarındandır.⁶¹ Türk Deleti, 1956 yılından bu yana, İsrail Devleti'nin sınırdaşı Arap ülkeleriyle yaptığı savaşlarda Arapları desteklese bile, kendisi onlardan beklediği desteği hiçbir zaman bulamamıştır. Suriye'nin, Yunanistan ve G.K.R.Y. ile beraber Türkiye'ye yönelik P.K.K. terörünün yanında olması, Türkiye'nin İsrail'le beraber bölgede ittifaka giden yolu açmasına neden olmuştur.⁶² Türkiye-İsrail arasında 1996 yılında onaylanan askari sözleşmeler,⁶³ bilhassa Araplar ve çevredeki diğer devletlerden önemli derecede tepki görmüştür. Türkiye ve İsrail devleti arasında yapılan ikili anlaşmalar, bu ülkeler tarafından, kendilerine yönelik tehdit anlaşması şeklinde değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.⁶⁴

2.1.Türkiye'nin İsrail Devletini Tanıması

Batı'da 1.Dünya Savaşı'nın ardından İsrail'in devlet olarak kabul görmesine değin devam eden dönemde Türkiye'nin belirlenmiş bir Filistin politikası yoktur. Daha

⁶⁰ Kamar,Kasim, “Türkiye-İsrail İlişkileri:İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı”, in İdris Bal (ed.), 21.Yüzyıl da Türkiye Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.819.

⁶¹ Malike,Bileydi Koç, İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.320

⁶² İsmail, Soysal, “Türk - Arap İlişkileri 1918-1997”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s.521.

⁶³ Bu sözleşmelerde en mühim noktalar şunlardır; Altıyüz milyon dolarlık bir proje ile İsrail Endustrileri tarafından Türkiye'nin sahip olduğu F-4Fantom Jetlerin üretim teknolojileri geliştirilecek, iki ülke arasında Suriye ve İran'a karşı güçlü isthbarat ağı kurulacak ve İsrail, Türkiye'ye terörle savaşta yardım edecektir., Marcus, Amy Dockser, “Emerging Allliance: With Blessing Of U.S., Israel Draws Closer To Turkey And Jordan”, Wall Street Journal, (Eastern Edition), May 30, New York, 1996, p.A1.

⁶⁴ Koç, a.g.e., s.320

çok zamana göre belirlenmektedir.. Türkiye savaşı izleyen dönemde Sovyet tehlikesini baskılayabilmek adına, alternatif aramaktadır. 1945'in ikinci yarısından itibaren Amerika'dan umduğu yardımı göremeyen Türkiye, gereksinim duyduğu yardımı belirli anlamda İngiltere'den alabilmiştir. Böylece aslında bölgede İngiltere'nin kurmaya çalıştığı düzeni de desteklemek zorunda kalmıştır. Bunun gereği olarak Türkiye öncelikli olarak, bölge ülkelerinden İngiltere yanlısı olan ülkelerle ve yönetimlerle ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Bunun yanında Yahudi ajansının faaliyetlerinden de rahatsızlık duymuş, zira bu ajans İngiltere destekli faaliyet yürütmektedir, ajansın kibutz (ortaklaşa kullanılan yerleşim bölgeleri) vb. uygulamaları Ankara'da kaygı uyandırmaktadır. "Bu nedenlerle Türkiye, sorunun başlangıç döneminde Arap ülkeleriyle birlikte davranacak, Mayıs 1947'den Taksim Kararına kadar yapılan 13 oylamada Arap ülkeleriyle birlikte davranıp, Arap olmayan iki ülkeden birisi (ötekisi Afganistan) olacaktır. Mayıs 1947'ye gelindiğinde Türkiye, Afganistan ve beş Arap ülkesiyle birlikte, Yahudi Ajansı'nın BM Genel Kurulunda Filistin sorununa ilişkin konuşma yapma hakkı tanınmasını isteyen tasarıya, Ajansın dolaylı olarak tanınmasına yol açacağı gerekçesiyle, olumsuz oy vermiştir."⁶⁵

29 Kasım 1947'de yapılan Taksim Kararına Türkiye, BM'deki Arap yanlısı hareketlerini devam ettirerek karşı oy vermiştir. Taksim Kararına karşı çıkılmasında, sonu belli olmayan çatışmalara yol açarak bölgeye istikrarsızlık getireceği, oluşturulacak Yahudi devletinin Sovyet yanlısı olabileceği, sonuçta bölgede Sovyetler Birliği'nin müdahalesine uygun bir ortam oluşturulacağı gibi endişeler etkin olmuştur. Ulus'ta 28 Şubat 1948'de yayınlanan bir yazıda, Taksim Kararında ısrar edilmesi durumunun bitip tükenmez bir mücadeleye kapı açmaktan başka bir şeye yol açmayacağı düşüncesi belirtilmiştir.⁶⁶

Ankara'nın politikalarını, İsrail'in kuruluşundan sonra kademeli bir şekilde değiştirdiği gözlenmektedir. Ankara, Aralık 1948'de ilk başlarda devam eden savaşta Arapların kazanacağını bekliyordu. Bu yüzden de önceleri İsrail'i tanımaktan kaçındı. Ancak çatışmaların durulmasından sonra düşüncesini değiştirmeye başlayacaktır. BM Genel Kurulu tarafından 12 Aralık 1948'de oluşturulması kararı alınan FilistinUzlaştırma

⁶⁵ Gencer Özcan, Türk-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi, TESEV Dış Politika Analiz Serisi: 1, İstanbul, Kasım 2005, s.12.

⁶⁶ Özcan, a.g.e. s.12

Komisyonu'na ABD, Türkiye ve Fransa'dan sonra üçüncü bir devlet olarak iştirak edecek ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın yönetim çevrelerine yakınlığı ile bilindiği için komisyonda temsilci olarak yetkilendirilecektir. Pek çok gözlemci Türkiye'nin Filistin sorununda, Arap taraftarı politikalardan ayrılması bakımından Türkiye'nin bu komisyona seçilerek görev almasını bir dönüm noktası olarak görmektedirler. 1949 yılına girildiği dönemlerde Türkiye için İsrail'in artık tanınmasının artık sadece bir zamanlama durumu olduğu görülmektedir.⁶⁷

Türk devletinin İsrail devletini 28.03.1949 yılında de facto⁶⁸ olarak bile olsa, hemen kabullenmesi, bu fiili durumu 9.03.1950 yılında de jure⁶⁹ şeklinde resmileştirip İsrail'e maslahatgüzarlık açması, Arap ülkelerinde ayrıca bu güne kadar devam eden kırıngınlığın yanında sinirde doğurmuştur.⁷⁰ Türkiye, 43. devlet olarak İsrail'i tanımıştır.⁷¹

2.2.1948 ve 1956 Savaşları'nda Türkiye'nin Tutumu

Savaşın hemen akabinde, SSCB'nin Türkiye ile yaptığı 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması'na 1945'te son verdikten sonra 1946'da Ardahan ile Kars'ın geri verilmesini, Çanakkale ile İstanbul boğazının birlikte korunmasını talep etmesi Türk Hükümetlerini, Batı Blok'u yanında bir dış politika izlemeye yöneltmiştir.⁷² Savaş sonrasında Türkiye politik tercihinde batıya kayan bir eğilim gösterse de, 1947 tarihinde BM'nin Filistin'in bölünmesine ilişkin yapılan oylamada İsrail ile ilişkilerde temkinli bir politika takip etmeye ve Arap devletleri ile ilişkilerini belirli bir dengede tutmaya özen göstermiştir. S.S.C.B'nin, Yahudi Devleti'nin oluşturulmasına destek vermesi ve Sovyetlerden İsrail'e önemli derecede Musevi göçünün gelmesi Türkiye'nin İsrail ile

⁶⁷ Özcan, a.g.e., s.13-14.

⁶⁸ "Defacto tanımak, resmi olarak tanımamakla beraber, bazı alanlarda varlığını kabullenmektir. Bu tanıma şeklinde tanımaya konu ülkenin bağımsızlık durumu, otorite durumu sebebiyle istikrar açısından sorunları bulunmasından dolayı gerçek manadar tanımayı kabullenmediği anlaşılıyor ki böyle bir tanıma fiili olup resmi niteliği yoktur.", Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk, Dördüncü Baskı, Turan Kitabevi, Ankara, 2006, s.339.

⁶⁹ "Dejure tanımak, kurulan bir ülkenin başka bir devlet tarafından her türlü sonuçlarıyla bir bütün olarak tanımayı ve kabul etmeyi ifade etmektedir." Pazarıcı, a.g.e., 338-339.

⁷⁰ Soysal, a.g.e., 521.

⁷¹ Gençler Özcan, "50. Yılı Bitirirken Türk - İsrail İlişkileri", Çağdaş Türkiye Diplomasisi: 200 Yıllık Süreci", Türkiye Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s.538.

⁷² Soysal, a.g.e., s.521.

bağlarının dikkatli bir politika takip etmesine sebep olmuştur. Yahudi Devleti'nin Sovyetler Birliği için Ortadoğu'ya girişinde bir köprübaşı olacağı endişesi nedeniyle, görüşmelerde Arapların yanında yer alan Türkiye, Arapların Filistinlilerin özgürlüğü konusundaki görüşlerini benimsemiş, BM Genel Kurulu'nun 181 sayılı Filistin'i taksim kararına da Arap ülkeleriyle beraber karşı oy vermiştir. Türkiye'nin Arap ülkeleri ile yollarını ayırması, İsrail'in Sovyet uydusu olmadığının anlaşılmasıyla paralellik göstermiştir. Birleşmiş Milletler marifetiyle Filistin'e yönelik bir uzlaşma komisyonu kurması (12.12.1948) kararının ardından komisyonda ABD ve Fransa ile birlikte Türkiye'nin de yer alması, komisyona karşı olan Araplar ile Türkiye arasında Filistin konusunda ilk ayrılık noktasını oluşturmuş; Türkiye'nin Araplara yakın tutumundan uzaklaşmasının bir nevi ilk somut örneğini teşkil etmiştir.⁷³

1956 Süveyş Bunalımı ve akabinde çıkan savaş, Türkiye'nin Filistin sorununa yaklaşımında batı yanlısı tutumunu açıkça ortaya koymuştur. Türkiye Süveyş sorununu görüşmek üzere toplanan Londra Konferansı'nda kanalın uluslararası statüsünü savunarak Mısır'ın ulusal egemenlik haklarını kullanmasına karşı Batı ile birlikte hareket etmiş, Filistin konusunda BM kararlarının uygulanmasını savunmuştur. Süveyş Savaşının başlaması üzerine İngiltere dışında Bağdat Paktı üyesi ülkelerin Başbakanları 7 Kasım 1956'da Tahran'da bir araya gelerek beraber bir bildiri yayımlamışlardır. Bildiride tek İsrail'in Mısır'a saldırısı kınanmış, Fransa ve İngiltere'nin ise Mısır topraklarından çekilerek bu ülkenin bağımsız ve egemenliğine, milli sınırlarının korunarak hassas davranmaları beklenmiştir. Türkiye İngiltere'ye karşı olumsuz bir davranış içine girmekten kaçınarak kınama kararı almamıştır.⁷⁴

Türkiye gerek kamuoyunda gerekse Arap ülkelerinde oluşan tepkiler nedeniyle 23 Kasım 1956'da İsrail'deki Büyükelçisi Şevkati İstinyeli'yi geri çağırarak tavrını ortaya koymuştur. Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, "Yakın Şark'ta tehlike unsuru ve çok ciddi bir huzursuzluk olmakta, devam eden bu konunun daha çözülememiş olmasından üzüntü duyan Türkiye Hükümeti, Filistin işi nihai surette ve hakça bir şekline ulaştırılincaya kadar görevinin başına dönmek üzere Tel Aviv'deki elçisini tekrar geri çağırma kararı almıştır"⁷⁵ ifadesine yer verilmiştir. Bu durum Türkiye'nin tepkisini

⁷³ Koç, a.g.e., s.294.

⁷⁴ Koç, a.g.e., s.303.

⁷⁵ Koç, a.g.e., s.303.

açıkça ortaya koymuştur. Ancak aynı gün Büyükelçi İstinyeli, İsrail Dışışleri Bakanlığı'na yaptığı açıklamada, kararın Bağdat Paktı'nı kurtarmak için alındığını, bunun İsrail Devleti'ne karşı yapılan düşmanca bir davranış olarak yorumlanmaması gerektiğini bildirmiştir.⁷⁶ Türkiye'nin bu hareketi ne Araplarda ne de İsrail'de bir etki yaratmamış, Arapların Türkiye'ye karşı tepkilerini yumuşatmaya yetmemiştir. Öte yandan Türkiye, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmeyerek ilişkilerin seviyesini elçi ve maslahatgüzar seviyesinde devam ettirmiştir. Bu düzeyde temsil, İsrail'in Kudüs'ü Temmuz 1980'de başkenti yapmasına misilleme olarak Ankara'nın Aralık 1980'de Suudi Arabistan'da yapılan İslam Konferansı'nda, Tel Aviv'e sadece ikinci sekreterleri temsilci olarak yollayacağını açıklamasına kadar sürmüştür.⁷⁷

2.3.1960-1980 Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri

Kıbrıs'ta 1963 yılı bitiminde yaşanan sorunların arkasından, ABD Başkanı Johnson'un 1964'te ki mektubu üzerine, Türk Dış Politikası'nın rotasının tekrardan değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Arapların katkısının istenmesinin de sebebiyle, Filistinlilerin olayına genellikle önemsenme noktasına gelinmiştir. Fakat Araplarla aralarının açılması, ülkemizin yardım umduğu mevzularda tek başına kalmasına neden olmuştur. 1965 yılı Aralık ayının 18'inde, Kıbrıs'daki kazanımlarımızı onaylamayan Birleşmiş Milletler'in aldığı karara kırkyedi olumlu, ellidört çekimserlik yönünde oy verilmiştir. Bizimle beraber sadece Arnavutluk, Amerika, Pakistan ve İran karşı oy kullanmış, Araplar ise Türkiye'ye olumsuz yönde rey vermişlerdir. Bu durum neticesinde Türkiye Amerika, Batı ve Araplarla olan ilişkilerini yeniden değerlendirmek durumunda kalmış ve atacağı adımları gözden geçirmiştir.⁷⁸

Türkiye, Batı'dan beklediği desteği görmemesi nedeniyle farklı arayışlara girmiş ve Araplarla olan ilişkilerini düzeltmeye çalışırken diğer yönüyle de Batı Blokuna karşı Sovyetler Birliği ile de yakınlaşmaya başlamıştır. Bu ülkeyle daha çok ekonomik olarak gelişmeler yaşanmış ve bu yönüyle de bir anlamda Batı'dan göremediği desteği Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurarak alternatif oluşturmak istemiştir. 1967'nin Mart ayında

⁷⁶ Koç, a.g.e., ss.303-304

⁷⁷ Süha Bölükbaşı, Türkiye'nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s.248.

⁷⁸ Koç, a.g.e., s.304.

tarihinin en kapsamlı sanayi anlaşmasını Türkiye Sovyetler Birliği ile imzalamıştır. 1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde Sovyetler Birliği ile olan ekonomik ilişkiler diğer bütün ülkelerin üzerine çıkmış ve yapılan bir çok sanayi kuruluşu bu ülkeye yaptırılmıştır. Bu ilişki durumu tabiki en başta ABD olmak üzere Batı ülkelerini de rahatsız edecektir.⁷⁹

Ancak Türkiye'nin Sovyet yanlısı politika izlemeye başlaması, Arapları umutlandırmadığı gibi Batı karşıtı şeklinde de olmamıştır. İsrail'in Araplarla olan gerginliği 1967 yılında zirveye çıkınca Türkiye bu bölgedeki politikasını belirlemek ve tek ses olabilmek adına bu ülkelerdeki büyükelçilerini toplamıştır. Buna göre, toplantıda üç ilke benimsenmiştir. Bunlar; "Arapların kendi arasındaki anlaşmazlıklara taraf olmama ve taraf tutmama, tüm Arap ülkeleriyle ikili konularda ve her kısımda geliştirmeye çalışma ve Arapları bölecek paktlara veya bölge anlaşmalarına dâhil olmama kararı verilmiştir. Bu toplantı 22-24 Mayıs tarihleri arasında yapılmış ve bu toplantıdan kısa bir süre sonra, 5 Haziran 1967 tarihinde savaş başlamıştır."⁸⁰

1967 yılında yaşanan Arap ve İsrail savaşlarında Türkiye genel olarak BM kararlarını baz alarak bu yönde bir politika benimsemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi savaşın hemen ardından 242 sayılı kararı oy birliği ile almıştır, buna göre İsrail işgal ettiği toprakları derhal boşaltacaktır. Araplarla değişen ilişkilerini sürdürerek, savaş esnasında bu ülkelere ilaç ve gıda yardımı sağlamış ve aynı zamanda topraklarında bulunan NATO üslerinin savaşa müdahale edebileceğinden dolayı, bu üslerin savaş sırasında Arap ülkelere karşı kullanılmayacağını güvencesini vermiştir. Türkiye'nin savaş esnasında takip ettiği politikayı, Arap ülkeleri olumlu olarak değerlendirmişlerdir. Bunun neticesinde İngiltere ve ABD'ye petrolü vermezken, ülkemize karşı böyle bir uygulamada bulunmamışlardır. Türkiye, 1967 savaşının bitiminden sonra, Araplarla sıcak ilişkilerini sürdürerek, Araplarla İsrail aralarında oluşan her sorunda İsrail'i şiddetle kınamıştır. Bu aşamada Türkiye Arap devletleri ile daha yakın ilişkiler içine girmek istemiş ve Batılı devletler karşısında ve özellikle İsrail'e karşı Araplarla birlikte hareket ederek, uluslararası alanda da bu ülkelerin desteğini beklemiştir.⁸¹

⁷⁹ Koç, a.g.e., s.304

⁸⁰ "Savaş Başladı", Milliyet Gazetesi, Erişim Tarihi 06.06.1967, s.1.

⁸¹ Koç, a.g.e., s.305.

Arap ülkeleri ve Türkiye arasında yaşanan bu iyileşme döneminde, 21 Ağustos 1969 tarihinde El Aksa Cami aşırı sağcı Yahudiler tarafından yakılmıştır. Zira bu cami Kudüs'ün işgal ettiği bölgede bulunmaktaydı. Bu durum Türkiye'de olduğu gibi bütün Müslüman ülkelerde de önemli tepkilere sebep olmuştur. İsrail şiddetle kınanmış ve sorumluların derhal cezalandırılması istenmiştir. Ancak her olayda olduğu gibi İsrail bu olayı da geçiştirmiştir.

Bu olay üzerine, Ürdün'ün önerisi ve Fas'ın girişimleriyle, ortak bir Zirve Konferansı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye, bu konferansa çağırılmıştır. Ancak konferansa katılması görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Türkiye, Arap ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkiler oluştururken, Sovyetler Birliği ile de ilişkilerini geliştiren politikayı takip ettirmeyi sürdürmüştür. Aynı zamanda Türkiye, Kıbrıs olayında da Arapların desteklerini almayı planlamış ancak Araplar arasındaki ayrışmalar yüzünden politikalarını dengelemekte oldukça zorluklar yaşamıştır. Türkiye'nin zirveye gitme kararı vermesi radikal toplumun tepkisini çekmesine yol açmıştır. Türkiye bu toplantıya, teşkilatın kararı imzalanmadan ve alınan kararda Türkiye'nin, kendi dış politika ve anlayışının anlatılması şartıyla dışişleri bakanını gözlemci sıfatıyla göndermesine karar vermiştir. Esasen muhafazakaların düzenlemiş olduğu bu toplantının genel amacı İsrail'e karşı bir gövde gösterisi yapmaktır. Ama bu ülkelerin gerçek hedefleri, esasında Arap Birliği oluşumunu bir nevi İslam birliğine dönüştürmek hedefidir. Bu birliğin başını da Nasır çekmektedir. Arap devletleri arasındaki zıtlaşmanın daha açık duruma gelmesindeki en önemli etken, 1969 yılı Eylül'ünde düzenlenen bir konferansta, İsrail Devleti ile olan bütün münasebetlerin bitirilmesi teklifi İran ile beraber Türkiye'nin bunu kabul etmemesidir. Rabat'ta düzenlenen konferansın arzulanan hedefe ulaşmamasının nedenini Kahire basını, Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) üyelerini göstermiştir. CENTO aracılığıyla Türkiye'nin, Ortadoğu'da İsrail ve destekçilerinin yanında olan Amerika'nın çıkarlarına yönelik çalıştığını ifade etmiştir. İslam Paktı fikri aslında Suudi Arabistan'ın başını çektiği muhafazakâr kesim ile Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin (BAC) lideri Nasır'ın temsil ettiği radikal kesimin nüfuz mücadelesinin bir sonucuydu. Bilindiği gibi Arap ülkeleri İsrail karşısında hiçbir zaman birlikte hareket edememiş ve her biri kendi çıkarlarını önceleyen politikalar izleyerek İsrail ile mücadele etme yoluna girmişlerdir. Türkiye'nin konferansa katılma kararının ardından İsrail aleyhine alınan

kararlara itiraz etmesi, BAC ile ilişkilerindeki olumsuz havayı devam ettirmiştir.⁸² İslam Konferansı ile radikal Arap devletlerinden eleştiri alan Türkiye, 1970 Ürdün bunalımında daha önceki olaylardan kendine ders çıkararak daha temkinli davranmış, hükümet, Araplar arasındaki iç savaş dolayısıyla üzüntü duyduğunu açıklayarak dış müdahalenin durumu ağırlaştıracağına dikkat çekmiş, bu nedenle bunalım sırasında İncirlik üssünün ABD tarafından kullanılmasına izin vermeyeceğini bildirmiştir. Türkiye'nin Ürdün bunalımı sırasında izlediği politika, Ortadoğu'ya yönelik tutum değişikliğini izah etmektedir.⁸³

Türkiye'nin Arap yanlısı tavırları 1973 Arap-İsrail savaşı esnasında da devam etmiştir. ABD İsrail'e yardım etmek istemiş ve bu doğrultuda İncirlik üssünden yararlanılmasına onay vermiş, buna karşılık olarak Suriye ve Mısır'ın hava araçlarına akaryakıt desteği vermek adına bu alana gelen Sovyetler Birliği hava araçlarının bu alanı kullanmasına müsaade etmesi amacını gözler önüne sermiştir. Savaş sırasında Arap Ülkelerine sağladığı desteği Türkiye sürdürmeye devam etmiştir.

Doğu bloku ülkeleriyle birlikte SSCB'nin, 1973 savaşı ardından Birleşmiş Milletler'de rolünün artması nedeniyle, uluslararası kamuoyunun ve BM'nin daha çok Filistin lehine hareket etmesi imkânı oluşmuştur. Türkiye'nin Filistin meselesinde yürüttüğü politikalarda bu değişiklik, BM ile daha uyumlu çalışma imkânını da beraberinde getirmiştir. "22 Kasım 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, ulusal bağımsızlık ve egemenliğin Filistin'de yaşayan Filistinlilerin vazgeçilmez hakları olduğunu duyurması, 1975 yılında Siyonizm'i ırkçılık olarak değerlendiren kararı"⁸⁴ ve sonrasında "Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) BM Genel Kurulu'na ve konferanslarına gözlemci üye olarak davet edilerek Yaser Arafat'ın Genel Kurul'da bir açıklama yapması, Türkiye'nin tezleriyle uyumlu ve memnuniyetle kabul gören kararlar olmuştur. İsrail'de, BM'nin böyle bir karar vermesi ciddi tepkilere neden olmuştur. Zira bugüne kadar BM tarafından kendi aleyhine pek karar alınmıyor, alınsa da savaş sonuçları ile ilgili oluyordu, bu anlamda Filistin devletine yönelik alınan kararlar haliyle İsrail'i delirtmeye yetiyordu. Türkiye Ocak 1975 tarihinde, Birleşmiş Milletler'in FKÖ'nü kabul eden tutumu

⁸² Koç, a.g.e., s.305-306.

⁸³ Koç, a.g.e., s.307.

⁸⁴ Siyonizm ve Irkçılık tartışmaları için bakınız, Siyonizm ve Irkçılık, Türkaya Ataöv (der.), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982. s.vii

nedeniyle, FKÖ'yü Filistin halkının tek temsilcisi olarak görme kararı vermiştir. FKÖ, 1976 yılında İslam Konferansı Örgütü'nün bir üyesi haline gelmiştir, Arafat'ın da katıldığı bir törenle, 5 Ekim 1979'da Ankara'da, FKÖ'nün temsilciliğinin kurulması kararı verilerek açılmışı yapılmıştır. Bu durumlar neticesinde Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini ağırlıklı olarak Araplar tarafına çekmiş, bu ülkelerle ilişkilerini düzeltmek suretiyle Kıbrıs sorunuyla alakalı uluslararası arenada destek beklemiş, fakat dengeli ve Filistin ve Arap yanlısı politikalarına rağmen Kıbrıs sorununda Araplardan beklediği desteği hiç görememiştir.”⁸⁵

2.4.1980 Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri

1980 yılının hemen başlarında, Türkiye, Ortadoğu ülkelerinin kendi sorunlarıyla ilgili desteğini almak ve petrol alabilmek adına, İsrail Devletiyle bağlarını en aşağı seviyeye çekmiştir. Fakat SSCB'nin Suriye'yi destekleyen siyaseti nedeniyle, Türkiye ve de İsrail Devleti endişeye kapılacak, benzer bazı sebeplerin de yol açtığı olaylardan dolayı, 2000'li yılların başlarına kadar sürecek bir dönemin kapısı da, ortak kaygılar nedeniyle aralanmış olacaktır.

Ortadoğu politikalarını tekrardan değerlendirilmesinde Ankara'nın Irak ve Suriye ile yaşadığı sorunlar etkili olmuştur. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin neden olduğu su sorunu nedeniyle güneyindeki ülkelerle münasebetleri zayıflayan Türkiye, bu ülkelerin P.K.K.'ya yardım sağlamaları sebebiyle, ilişkilerin iyice bozulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Hatay konusunda Suriye'nin devam ettirdiği saldırgan tepkiler, sorunları daha karmaşık bir duruma itmiştir. Yunanistan'ın Türkiye'yi çevreleyen siyaseti ve İran'ın Türkiye politikaları ülkemizi, içinde bulunduğu çemberi bozmasının tek çaresinin, İsrail ile ilişkilerini güçlendirmesi olduğunu ortaya koymuştur. İlişkiler 1996 yılında doruk seviyesine ulaşmıştır.

2.4.1.Türkiye-İsrail Stratejik Ortaklık (1996)

Uluslararası camiada ve ülkemizde, güvenlik kaygılarına ek olarak Türkiye ve İsrail'in birbirine yakınlaşması sebebiyle, ABD'deki hakim güç olan Yahudilerin de

⁸⁵ Koç, a.g.e., s.307.

yardımını almanın Türkiye'nin yararına olacağını savunanlar da mevcuttur.⁸⁶ New York Times gazetesinde 25 Nisan 1996'da William Safire'nin yazısında, "Türkiye'deki çoğu insanların İsrail ile ilişkilerini kuvvetlendirmesinin ABD'nin desteğini arttıracaklarını düşündüklerini belirtmiştir."⁸⁷

Suriye gazetesi olan Tişrin, İsrail ile Türkiye arasında kurulan anlaşmanın İsrail hava kuvvetlerine Türkiye'nin hava sahasından yararlanma olanağı sağlaması, Suriye-Türkiye münasebetlerini derinden sarstığını açıklamıştır. Zira kurulan bu ittifakı Suriye, kendilerine karşı kurulmuş bir ittifak olarak değerlendirmekte ve şiddetle karşı çıkmaktadır.

Suriye buna karşılık Arap dünyasından destek beklemiştir. Ancak Kahire'de yapılan 21-23 Haziran 1996 tarihleri arasındaki Arap Devletleri'nin oluşturduğu Toplantıda, Türkiye aleyhine herhangi bir uyarı yapılması doğrultusundaki Suriye'nin uğraşları sonuç vermemiş ve başarısız olmuştur.⁸⁸

Bölgede oluşturulan yeni ittifaklar ve işbirlikleri (Suriye-Irak'ın birlikte oluşturdukları işbirliği bu döneme denk gelir), Türkiye ve İsrail açılarından farklı tehdit algılarıyla iki ülkeyi güvenlik endişesiyle askeri manada kader birliği yapmaya itmiştir.

Orta Doğu'yu, Türkiye ile İsrail bu aşamada güvenlik kaygılarının artmasına sebep olan istikrardan uzak bir alan şeklinde değerlendirmişlerdir. Beraber bir stratejik kaygının var olması da, her iki ülkenin düşmanca tavırlar sergileyen bir ülke olarak gördükleri ortak sınırdaş devlet olan Suriye üzerinde belirginleşmiştir. Bu tedirginlik durumu, İsrail ve Türkiye'nin Suriye ile benzer sorunları yaşadığı gerçeğiyle teyit edilmektedir. İsrail'e Türk Savunma Bakanı'nın (Turhan Tayan) o dönemde gerçekleştirdiği ziyaretten sonra hazırlanan yaptığı açıklamada, Suriye'nin terore hamilik sağladığı gerekçesiyle, Tel Aviv ile Ankara'nın Suriye'ye karşı aynı pozisyonda olduğunu ve buna karşı birlikte hareket edeceklerini ifade etmişlerdir. Suriye, PKK terörüne verdiği destek sebebiyle Türkiye ile olan ilişkilerinin daha da sertleşmesine

⁸⁶ İlter Türkmen, "Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği", Çağdaş Türk Diplomasisi: İkibin Yıllık Süreç, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, ss.648-649.

⁸⁷ William Safire, "Cradle Of Terror", New York Times, (Late Edition, East Cost), Apr 25, New York, 1996, p.A25.

⁸⁸ Tayyar,Arı, Geçmisten Günümüze Türkiye'nin OrtaDoğu Politikasının Analizi veİlişkileri Belirleyen Dinamikler, İdris Bal(ed.), 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yay Dağ., Ankara,2004, s.690.

gerginleşmesine neden olurken, buna karşılık Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerin de yakınlaşmasına ve ittifaka giden yolu açmasına neden olmuştur. Aynı şekilde terörle mücadele olarak değerlendirildiğinde, İsrail'in Lübnan'da güç kullanmasını Türkiye bu dönemde olumlu bir bakış açısıyla değerlendirmiştir.⁸⁹ Ortak sorunlardan diğeri ise toprakla alakalıdır. Hatay'ın statüsü ile ilgili Suriye her zaman, burasının kendilerine ait olduğunu belirtmektedir. Suriye ise İsrail'den, Haziran 1967 Arap-İsrail savaşında kaybettiği kendi toprakları olan Golan Tepelerini geri istemektedir.⁹⁰ Suriye, İsrail ve Türkiye arasında yaşanan son ortak sorun ise su yüzündendir.

Benzer sorunlar Şam ile de yaşanmıştır ve bu ülkelerin Suriye Devleti gibi yenilikçi olan bu devleti etki altına alması açısından, dışa dönük siyasetlerini birlikte katagorize etmeleri açısından ciddi bir etken yaratmıştır. Yunanistan ve Suriye'nin kurduğu yakın bağlar Türkiye için bir tedirginlik havası oluşturmuştur. Tel Aviv de, Tahran ve Şam arasındaki yakın ilişkilerden rahatsız olmuştur.⁹¹ Soğuk Savaş'ın ardından İsrail ile ittifak yapılması Türkiye dış siyasetinin en ciddi ataklarından biri haline gelmiştir. Türk askeri ve de siyasi seçkinleri, bölge politikalarını, Türkiye'de var olan mevcut sistemin sürdürülmesine, laiklik ve milletin bütünlüğüne aracısız bağlı olarak görmeye başlamışlardır. Bu durum neticesinde İsrail ile kurulan iyi ilişkiler, önemli seviyede Türkiye adına bölgeye dönük güvene dayalı korkularının tekrardan betimlemesinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹²

Suriye'nin ardından Yunanistan da Türkiye'nin İsrail ile stratejik ve askeri işbirliği yapmasında etkili olan faktörlerdendir. Özellikle Yunanistan, Soğuk Savaş dönemi sonrasında Suriye'den sonra ikinci olarak Türkiye için bir dış tehdit olarak ön plana çıkmıştır. 8 Ocak 1986'da Yunanistan Dış Politika ve Ulusal Savunma Konseyi'nin onayladığı Yeni Savunma Anlayışı ile Türkiye'yi ciddi bir tehdit unsuru olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir.

⁸⁹ Efraim Inbar, Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı, Çev. Suna Ercan, Özgül Erdemli, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s.42.

⁹⁰ Inbar, a.g.e., s.43.

⁹¹ Inbar, a.g.e., s.43.

⁹² Meliha Benli Altunışık, Türkiye'nin İsrail Politikası, in Alan Makovsky, Sabri Sayarı (eds.), Türkiye'nin Yeni Dünyası, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s.79.

1995 yılının 1 Haziran'ında, Yunan Parlamentosunun Ege Denizi'ni kendilerine ait göl konumuna getiren karasularını 6 milden 12 mile yükseltme kararıyla gerginlik iyice yükselmiştir. Yine Haziran 1995 ayının içerisinde Yunanistan parlamento üyelerinin P.K.K. elebaşı ile açık biçimde görüşmeleri ülkeler arasındaki bağların iyice kötü hal almasına neden olmuştur. 1996 yılının Ocak ayında Kardak Krizi ve sonrasında, Mart 1996 ayında Selanik'te dönemin Yunan Savunma Bakanı Gerasimos Arsenis'in yaptığı açıklamada, Atatürkçülüğü sömürgeci öğreti olarak değerlendirmiş ve akabinde Rusya, Ermenistan, Irak, Bulgaristan, Yunanistan, İran ve Suriye'yi çerçeveleyecek şekilde bir Türk karşıtı blok oluşturulması önerisinde bulunulmuştur. 1990'dan itibaren Yunanistan, Suriye ile stratejik işbirliği halinde olduğunu, savaş uçaklarının Suriye'deki hava alanlarından yararlanılması konusunda anlaşıklarını ima etmesi, aradaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur.⁹³ Yaşanan bu olaylar Türk Devletinin etrafını çevreleyen bir askeri hat olduğundan, Ortadoğu'da barışık bir düzenin kurulabilmesi adına İsrail'le askeri, stratejik iş birliği andlaşması yapılmıştır.

Türkiye, ABD ve İsrail 5 Ocak 1998'de, iki ülke Deniz Kuvvetleri birlikte Akdeniz'de Ortak Tatbikat hazırlamışlardır.⁹⁴ Türkiye-İsrail ve Amerika ortaklaşa tatbikatları, (Reliant Mermaid) Güvenli Deniz Kızı, Suriye'den ve Araplardan büyük tehdit olarak görülmesine neden olmuştur. Suriye Devleti Başkanı Yardımcısı olan Abdulhalim Haddem, "Ortadoğu'nun güven ve istikrar içinde olabilmesi için böyle eylemlerden kaçınmak gerekir ifadesini kullanmış, benzer eylemlerden hiçbir ülkenin fayda göremeyeceğini belirtmiştir."⁹⁵ İsrail-ABD-Türkiye'nin beraber uygulamasını, Mısır Dışişleri Bakanı da, "bölgede kurulan bu tür işbirlikleri güvenliğimize ve dengelerimize zarar veremeyecektir şeklinde eleştirisini dile getirmiştir."⁹⁶

Suriye'yi, Türkiye-İsrail arasındaki kuvvetli ilişkiler korkutmuştur. Suriye, bu vakitte Türkiye dahilinde gerginliği körükleyip çevrede gücünü arttırmaması için, P.K.K. terör örgütüne, Türkiye'yi zora sokma adına destek vermiştir.

⁹³ Yavuz, Gokalp Yıldız, "Global Stratejide Ortadoğu", Der Yay., İstanbul, 2000, ss.160-161.

⁹⁴ David, Sharock, Naval Exercise Sparks Alarm in Meditaranean, The Guardian, Jan 8, Manchester, 1998, p.012.

⁹⁵ Sharrock, a.g.e., p.012.

⁹⁶ Serge Schmeman, "Unusual Naval Alliance Shows Of, And ArabsGlare", New YorkTimes, (Late Edition, EastCoast), Jan8, NewYork, 1998, p.A3.

2.4.2.Türkiye-İsrail İlişkilerinde Gerginlik Dönemi

1990'lerden 2004'e kadar Türkiye, İsrail ve Amerikan Yahudi topluluğuyla bağlarını kuvvetli bir şekilde, ara ara sorunlar yaşanmasına rağmen devam ettirmiştir.

Türkiye ve İsrail arasında ilk kriz, 21 Aralık 2004'de Hamas liderinin İsrail tarafından suikastla öldürülmesinden sonra Erdoğan'ın yaptığı konuşmasında, bu durumu bir terör eylemi olarak gördüğünü açıkladığı zaman meydana gelmiştir. Mayıs ayında R.T.Erdoğan İsrail yönetimini esefle kınamış, Rafah'da ve Gazze'de İkiyüz tane Filistinliye ait evlerin, İsraillilerce yerle bir edilmesini devletçe uygulanan bir terör eylemi olarak nitelendirmiştir.⁹⁷ Recep Tayyip Erdoğan'ın verdiği tepkilerin ardından, Arap ülkelerinden destek gören Suriye ile biraz daha ilişki düzeyi artmıştır. Türkiye'nin uzun süreli olarak Arap ülkelerine liderlik etme taleplerinin, İsrail'e karşı sert tepkilerinin, bir göstergesi olduğu şeklinde nitelendirilebilir.

2.4.2.1.Hamas'ın Ziyareti

2006 yılının hemen başlarında, İsrail ile Türkiye arasında en önemli bunalım yaşanmıştır. Hamas, İsrail Devletini kabul etmediği gibi, İsrail'le akdedilen daha önceki sözleşmeleri de tanımadığını belirtmektedir.⁹⁸ 2006 Şubat ayında Hamas Lideri Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur. Hamas lideri Halid Meşal'in Türkiye'yi ziyaret etmesi, İsrail ve tüm dünyada ortak tepkilerin doğmasına neden olmuştur.

⁹⁷ Robert Olson, Türkiye'nin Suriye-İsrail ve Rusya İle İlişkileri, Çev.Süleyman Elik, Orient Yay., Ankara2005, s.XI.

⁹⁸ "Hamas, Aralık 1987'de 1. İntifadadan hemen sonra Mısır'da bulunan Müslüman Kardeşler örgütünün Filistin'deki kolu adına kurulmuştur. Teşkilatın başkanı Şeyh Ahmed Yasin idi. Bu örgütün kuruluşundaki amaç, Ürdün'nden Akdeniz bölgesi'ne değin olan ve İsrail Devletini de içine alan alanda İslami anlamda bir devlet yönetimine dayalı olan, özgürce bir Filistin devletini kurmaktır. Hamas, Filistin lideri Yaser Arafat başkanlığındaki FKÖ'nün İsrail nezdindeki zayıf siyasetine eleştiri getiriyor ve İsrail Devletinin Filistin sınırları içindeki işgalinin sona erdirilmesini istiyordu. Özgür bir ülke olmanın şartının silah ile direnmeyle sağlanacağını düşünen Hamas, silahlı kanadı İzzeddin El Kassam Tugayı'nın kurulmasıyla cihad ilanı ile düşüncesini uyguladı. Örgüt, F.K.Ö.'nün Filistin'deki yegane kuruluş gibi gösterilmesine ve Filistin halklarının bir temsilcisi gibi tanınmasına da karşı çıkıyor, kuruluşun laik zihniyetiyle anlaşılmıyordu." Detaylı bilgiler için baknz. Bora Bayraktar, Hamas,Kara Kutu Yay., İstanbul,2007, s.58-74.

İsrail Yönetiminin, aranmakta olan terörist diye nitelendirilen HAMAS'ın Suriye'deki başkanı olan Halid Meşal'in, Şubat'ın 16'sında Filistinli bir heyetle beraber Türkiye'ye ulaştığı haberi Türkiye'de ve tüm dünyada büyük şaşkınlığa neden olmuştur.

Görüşme programlarında gündemde olsa da, Başbakan Recep T.Erdoğan, Bu heyetle görüşmeyi istememiştir. Ekip AKP Merkezi'nde Siyasi-Hukuk İşleri Başkanı Dengir M.M.Fırat ile bir araya gelmiş, görüşmelerde, Hükümet adına Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de hazır bulunmuştur. Ancak Başbakanlıktan yapılan açıklamaya göre, Dışişleri Bakanı bu görüşmeye, parti içindeki görevinden dolayı katılmıştır. Böylece yapılan bu görüşmeye resmi bir hüviyet verilmemiştir. Ziyaretten önce Yetkililer, Amerika ve İsrail'i bilgilendirmişlerdir. Buna rağmen İsrailliler bu ziyarete tepki göstermiştir. Gül, Amerika'nın Büyükelçisi Ross Wilson'ı arayarak, görüşmeyle ilgili bilgiler sunmuştur. Amerikalı yetkililer, "Müttefik bir ülke olan Türkiye'nin özel bir konuyla ilgili kendileriyle iletişime geçmemesine bir anlam veremediklerini ifade etmişlerdir. ABD, Halit Meşal ve ekibinin ziyareti örgütün hedeflerine alan açtığını belirtmiştir. Buna göre yapılan görüşme örgütte, Uluslararası kamuoyunun isteklerini karşılamadan da Türkiye tarafından kabul edildiğimize göre, yolumuzda direnç göstererek Batılı devletlerin siyasi yaptırımlarını yumuşatabiliriz bilinci oluşturmuştur. Başka bir ABD'li yetkili de, Türkiye'nin HAMAS'a adeta jest yaptığını ileri sürmüş ve neticeyi de Hamas'ın Teröre karşı cephe önünde 1-0 öne geçtiğini dile getirmiştir.”⁹⁹

ABD'deki Yahudi Komitesi Başkanı David A. Harris de yapılan görüşmeyi şöyle nitelendirmiştir:

“Hamas'a iyi niyetten uzak bir şekilde karşılama yapılmasından dolayı hayal kırıklığı yaşadık. Bu beklenmedik bir hataydı. Hamas'a Ortadoğu Dörtlüsünün isteklerini yerine getirmeden yasallık kazandıracak bu tür girişimler barış umudunu azaltıyor.”¹⁰⁰

Bu ziyaret Türkiye-İsrail münasebetlerini iyice germiştir. İsrail Başbakanlık Sözcüsü Raanan Gissin, “bu ziyaret iki ülke arasında onarılması güç uçurumlar oluşturacak büyük hatadır, Biz, P.K.K. lideri ile devlet olarak görüşsek neler düşüneceydik”, mealindeki beyanı derhal Türk Hükümetince “yersiz ve şık olmayan bir

⁹⁹ Yasemin Çongar, “ABD'nin Gözünde Hamas Ziyareti”, Milliyet Gazetesi, 20.02.2006.

¹⁰⁰ Bayraktar, a.g.e., ss.196-197.

açıklama şeklinde tepki duyulmuştur". Türk Hükümeti, "İsrail'in iç siyasetten dolayı söylenen bu tür beyanların, Türkiye açısından hoş olmayan izler açacağını İsraililere belirtmiştir." Dışişleri'nden yazılı bir açıklamayla şunlar söylenmiştir:

"İsrail Devleti Başbakanlık Sözcüsünün, Hamas'ın ileri gelenlerinin Türkiye'yi ziyaretiyle ilgili olarak yaptığı seviyesiz beyanlar, tarafımızdan anlamsız ve üzücü bir açıklama olarak anlaşılmaktadır. Burada yapılan kıyaslamaların yanlış olduğunu söylüyoruz. İç politikaya yönelik yapıldığı anlaşılan bu beyandan duyduğumuz rahatsızlık, dün (önceki gün) İsrail Hükümeti'nin dikkatine sunulmuştur"¹⁰¹

Dışişleri Bakanlığı da ortaya koyduğu tepkiyle, "P.K.K. terörü ve Hamas'ın karşılaştırılarak adeta aynı kefeye koymanın, oldukça büyük bir hata olacağı, üst düzey bir seviyede Tel Aviv'e izah edilmiş ve uyarılmıştır."

2.4.2.2.İsrail-Lübnan Savaşı ve Türkiye

12 Temmuz 2006 tarihinde, Lübnan'da bulunan Hizbullah Örgütü'nün, 8 İsrail askerini öldürmesi ve 2 İsrail askerini de kaçırmayla kriz başlamıştır. Bunlara ilaveten Hizbullah militanları, Katyuşya Füzeleri ile İsrail sınırlarına füzeyle saldırmasını İsrail bir savaş nedeni olarak görmüştür.¹⁰²

Hizbullah tarafından kaçırılan iki İsrail askeri Lübnan'da üslenmiş ve bunun üzerine İsrail Lübnan'a saldırmıştır. Bu arada savaşın Suriye'ye de taşmasından tüm dünya endişelenmiştir. Bu sırada ABD, BM'den İsrail aleyhine bir karar verilmesine vetosuyla engel olmuş, daha sonra Lübnan'ın Devlet Başkanı Sinyora'yı desteklediğini bildirerek anlamsız ve ikircikli bir politika benimsemiştir.¹⁰³

İsrail'in 2 askeri Lübnan topraklarında olan Hizbullah militanlarınca kaçırılınca, Lübnan İsrail tarafından bombalanmıştır. Savaşın bölgede yayılması endişesinin taşındığı esnada Amerika, İsrail'i zora sokacak bir kararının alınmasını Birleşmiş Milletler nezdinde veto etmiştir. veto etmiş ve engel koymuştur.¹⁰⁴ Türkiye, Arap devletlerini bu

¹⁰¹ "Hamas Çıkmazı",Cumhuriyet Gazetesi, 18.02.2006.

¹⁰² Gürhan Tomrukçu, TUIC Akademi, "Nedenleri Ve Sonuçları İle İsrail-Lübnan Savaşı", 26.01.2011

¹⁰³ "İsrail Acımıyor", Hürriyet Gazetesi, 15.07.2006.

¹⁰⁴ "Hürriyet Gazetesi, Aynı yer,

tür krizlerde daha etkin rol alamaları ve katkı sağlayarak işbirliği içerisinde olmaları gerektiği hususunda uyarmıştır.”¹⁰⁵

Hmen akabinde de Suriye’nin iktidar partisi yaptığı açıklamayla olayı daha da germiş ve, İsrail’i sert bir şekilde uyararak, Lübnan’a desteğini belirtmiş, sorumlu olmaya çağırılmış aksi takdirde sonuçlarına katlanması gerektiğini beyan etmiştir.¹⁰⁶

Ortadoğu’da, Filistinli yedi çocuğun yaklaşık yirmi bombalamayla öldürülmesi sonucu bir sürecin başlamış olduğunu dile getiren R.T.Erdoğan, şunlar demiştir:

“Dünyanın gözünden kaçan, hiçbir şekilde gösterilmeyen İsrail tarafından 7 çocuğun öldürülmesi olayı ve bunun ardından 1 İsrailli askerin kaçırılması olayı var. Tarafların yetkilileriyle görüşmeler yaptık. Bununla yetinmedik, BM ile Rusya’nın ve İngiltere’nin Başbakanlarıyla, Ortadoğu Devlet Başkanlarıyla sorunun çözümü için ard arda görüşmeler yaptık. Yaptığımız tüm görüşmelerin sonucunda, oradaki orantısız güç kullanımına son vermelerini istedik, kaçırılan askeri bulup kendilerine verebileceğimizi söyledik. Sayın Abbas bunu istiyor. Haniye de bunu istiyor dedik ama İsrail, üzülererek söylüyorum bizi dinlenmedi. Filistin’in altyapısını bombalayarak kasıtlı olarak adeta yok ettiler.”¹⁰⁷

Haksız olarak bir örgütün eyleminden dolayı Lübnan Devleti’nin adeta cezaya tabi tutulması hiçbir mantığa izana uymadığını ifade eden Erdoğan:

“Bu saldırı diplomasi boyutuyla da değerlendirildiğinde kabul edilemez. Bu saldırılar oadaki barışı baltalayan adımlardır. Burada öncelikle ateşkesin sağlanması ve diplomatik adımların atılması lazım. İsrail’in bu noktada tavrını yeniden değerlendirmesi ve kendisine çeki düzen vermesi lazım.”¹⁰⁸

R.T.Erdoğan, “BM’in de en hızlı şekilde ateşkes istediğini dile getirmiştir. Amerika’yı da bu konuda hassa ve tutarlı davranmaya çağırdıklarını bildirmiştir. Erdoğan, BM Güvenlik Konseyi’nde ondört devletin İsrail’in yaptığı orantısız eylemlere karşı olduğunu ifade etmiş” ve şu sözlerle konuşmasını sonlandırmıştır:

“Türkiye olarak, Ortadoğu’nun kan gölüne dönüşmemesi konusunda son derece duyarlı davranmaktayız. Bu konuda yapılması gereken bütün görüşmeleri yapıyor ve hangi adımların atılması gerektiğiyle ilgili olarak isitşarelerde bulunuyoruz. BM’nin çok daha etkin ve gayretli olması gerekir. Bunun adını koyamayan ülkeler var, açıkçası bu bir savaştır. Orantısız bir güç kullanılarak Lübnan bombalanıyor. Lübnan’da bizim vatandaşlarımız var. Türkiye’ye dönme noktasında sıkıntı

¹⁰⁵ “Savaş Yayılıyor”,Cumhuriyet Gazetesi, 15.07.2006.

¹⁰⁶ “Hürriyet Gazetesi, Aynı yer,

¹⁰⁷ “BM Daha Aktif Rol Almalı”, Türkiye Gazetesi, 15.07.2006..

¹⁰⁸ Türkiye Gaz., Aynı yer,

yaşamaktadırlar. Bu gidişin sonu iyi değildir. İsrail Devleti bu uygulamalarıyla giderek kendini tecrit etmekte ve yalnızlaştırmaktadır.”¹⁰⁹

Avrupa Birliği yetkilileri de durumun ciddiyetini ve giderek daha da zora girdiğini belirtmişler ve savaşın bölgeye yayılması endişesini dile getirmişlerdir. Bunun bir an önce durdurulması gerektiğini belirten dönem başkanı tarafları sağduyuya davet etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’de özellikle sivil kayıplar konusunda hassas davranmasını istediğini, ama bunun yanında askeri operasyonu durdurması için herhangi bir baskı uygulamayacağını belirtmiştir.”¹¹⁰

İsrail Devleti’nin, Lübnan’ı bombalamaya başladığı günden itibaren Türkiye dâhil bütün devletlerin duyduğu derin endişe, bu bölgedeki şiddet sarmalına birde Suriye ve İran da dâhil olarak, şiddet bütün bölgeyi kapsayacak şekilde yayılırsa duygu ve korkusu hakim olmuştur.

Tam da böyle bir aşamada öngörülen bu endişeyi destekleyecek olaylar zuhur etmeye başlamıştır. Hamas militanlarının, İsrail’in Hayfa kentine yaptığı füze saldırısı neticesinde 8 vatandaşının öldürülmesinin ardından, İsrail’in İran ve Suriye’ye aleyhine yapmış olduğu beyanlardan sonra bütün dikkatler bu iki ülke üzerinde odaklanmıştır. Hizbullah militanları, İsrail’i İran menşeli füzelerle (Raad) saldırdığını belirtirken İsrail, “fırlatılan füzelerden bazılarının Suriye yapımı 220 mm’lik bir silah olduğunu dile getirmiş ve Hizbullah’ın, Suriye Devleti’ni de kaosun içerisine çekmeye çalışıyor olabilir diye belirtmiştir. İsraili üst düzey askeri yetkili General Gadi Azincot, Hizbullah’ın esas niyetinin Suriye’yi kaosa çekmek olabileceğini dile getirmiştir.”¹¹¹

İsrail, İranlı güçlerin, Hayfa kentine yapılan saldırıda Hizbullah’ın milis güçlerine yardım ettiklerini savunurken, İran tarafı bu teze şiddetle karşı çıkmıştır. “Bakanlık Sözcüsü olan H.Rıza Asefi, iddiaların yalan ve iftira olduğunu belirtmiş, Filistinli ve Suriyelilere biz sürekli yardımlarda bulunuyoruz ve bundan sonra da bu yardımlar devam edecektir demiştir. Hizbullah örgütünün yardıma ihtiyacı olmayan oldukça sağlam bir yapısı vardır, başka bir yardım almadan başının çaresine bakabilecek bir yapıdadır şeklinde konuşmuştur. İsrail Suriye’ye saldırır mı şeklindeki bir soruya ise, bunu tahmin

¹⁰⁹ Türkiye Gaztesi, Aynı yer,

¹¹⁰ Cumhuriyet Gazete, Aynı yer,

¹¹¹ “En Korkunç Senaryo”, Hürriyet Gazetesi, 17.07.2006.

etmiyoruz, zira böyle bir durumda başına neler geleceğini görecektir, diye belirtmiştir. Böyle bir hataya düşüp saldırma gafletinde bulunursa karşısında biz oluruz ve kayıplarını hayal bile edemezler şeklinde konuşarak tepkisini dile getirmiştir.”¹¹²

Suriye de bu olay üzerine sert bir tepki vermiş ve Enformasyondan sorumlu Bakan Muhsin Bilal, “Ülkemize yapılacak her türlü işgal girişimine mütekabiliyet esasına göre misliyle cevap verilecek ve sınırının nerede başlayıp biteceği de belli olmayacaktır, diyerek adeta İsrail’e meydan okumuştur.”¹¹³

Amerika yönetimi her zaman HAMAS’ı ve Hizbullah’ı bir görmüş ve bu örgütleri istediği şekilde değerlendiren Suriye ve İran’ı suçlamıştır. Başkan Bush, Suriye Devleti’nin, Lübnan üzerinde tekrardan nüfuzlu bir güç sahibi olmaya uğraştığını düşündüğünü dile getirmiş, “Lübnan hükümetinin devam etmesi ve Suriye’nin Lübnan’dan uzak durması bizim çıkarlarımızıdır. Esas sorun olan Hizbullah sorunu çözülmelidir.” demiştir.¹¹⁴

İsrail, ilgili devletlerle görüşme ön şartı olarak, Hamas militanlarının kaçırmış olduğu 1, Hizbullah örgütünün kaçırmış olduğu 2 askerinin iade edilmesini, BMGK’nin 1559 numaralı kararına uyulmasını istemiştir. Bu BM kararı, Lübnan’da bulunan bütün Hizbullah milislerinin çıkarılmasını, buradan boşalan alanlara da sınır boyu Lübnan’ın kendi askerlerinin konuşlanmasını içermektedir.¹¹⁵

İsrail-Lübnan sorunu hakkındaki son durumun değerlendirilmesi için, 26 Temmuz 2006’da bir konferans düzenlenmiştir. Türkiye’de bu konferansa dâhil olmuş, 18 ülkenin Dışişleri Bakanları Roma’da toplanan Lübnan Konferansında bölgeye uluslararası güç konulması konusu üzerinde durmuşlardır.¹¹⁶ Ancak İtalya ve ABD’nin başkanlığını beraber yürüttükleri, savaşı sonlandırmak için toplanan bu toplantıda beklenen geçerli sonuca varılamamıştır.¹¹⁷

¹¹² Hürriyet Gazetesi, Aynı yer,

¹¹³ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer,

¹¹⁴ “ABD’den İsrail’e Bir Hafta Süre”, Hürriyet Gazetesi, 20.07.2006.

¹¹⁵ Hürriyet, Aynı yer,

¹¹⁶ Lübnan’a Fedai Güç”, Hürriyet Gazetesi, 26.07.2006.

¹¹⁷ Talha Köse, Selin Bölme, Lübnan Raporu: Lübnan’da İstikrar Arayışları, SETA Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s.19.

28Temmuz'da Amerika'da yayın yapan bir haber kanalı olan CNN'de Larry King Show'a katılan Başbakan Erdoğan kendisiyle yapılan söyleşide gündeme ilişkin bir çok konuda görüşlerini ifade etmiştir. Özellikle Lübnan krizine ilişkin sorulan soruya ise Erdoğan şöyle cevap vermiştir:

"Amerika bizi barış gücü kurulması konusunda sorumluluk almaya davet etmiştir. Türkiye sorumluluk alabilen bir ülkedir ve bu konuda da sorumluluk alacaktır. Ancak şu durumda ortada bir orantısız güç kullanımı söz konusudur. ABD'nin de bu konuda İsrail'e gerekli adımları attırması gerekir. Öncelikle çatışma durumunun ortadan kaldırılması gerekmektedir. Barış gücünün bölgede kurulması çok önemlidir. Ancak Türkiye olarak çatışmaların sonlandırılmasından sonra böyle bir oluşuma katılacağımızı da belirtmek isterim."¹¹⁸

Sunucunun, bölgedeki krizin esas sorumlusunun kim olduğu şeklindeki sorduğu soruya ilişkin ise Başbakan şöyle konuşmuştur:

"Burada belirtmekte fayda var, evet ortada bir olay var ve burada bizim bir suçlu aramak gibi bir durumumuz yok, çünkü suçlu aramaya kalkarsak sorunu çözmek yerine çözümsüzlüğe iteriz. Burada yapmamız gereken atılması gereken adımları konuşmak ve bu konuda ilerlemektir. Bardağın boş değil dolu tarafına bakmalıyız, aksi durumda çözüm yerine çözümsüzlüğe sebep olmuş oluruz. Kimin haklı ya da haksız olduğu olduğuna, gerçek suçlunun kim olduğuna bizler şu anda değil, tarih zamanı geldiğinde en doğru cevabı verecektir. Bizim değerlendirmek yerine bırakalım tarih zamanı geldiğinde değerlendirmesini yapsın."¹¹⁹

Temmuz ayı bittiğinde ateşkese yönelik baskılar bütün dünyada artmıştır. BM'nin ateşkes girişimine yönelik çabaları netice vermiş ve 11Ağustos'ta BM GK'nde oy birliği ile alınan 1701 nolu karar, krizin sonlandırıldığını teminat altına almıştır. 14Ağustos itibarıyla da iki ülke arasındaki barış yürülüğe girmiştir. Lübnanlı yerlerinden edilen tüm mülteciler de bu ateşkesle beraber yerlerine dönmüşlerdir.

Anlaşmaya göre İsrail askerleri bölgeden aşamalı bir şekilde uzaklaşmışlardır. Bunun yanı sıra, İsrail Hizbullah'a silah sevkıyatına engel olacak bir sistem oluşturuluncaya kadar ambargoya devam edeceklerini açıklamıştır. Ancak İsrail, barış gücü askerlerinin gelmesi ve Birleşmiş Milletler'e ait askerlerin bölgeye yerleşmesiyle beraber hava ve deniz ablukasını 8Eylül tarihinde kaldırmıştır.¹²⁰

¹¹⁸ "Suçlu Arama Zamanı Değil", Hürriyet Gazetesi, 29.07.2006.

¹¹⁹ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer,

¹²⁰ Köse, Bölme, a.g.e., s.20.

Barışın akabinde Türk Hükümeti 28.08.2006 tarihli birleşiminde Lübnan’a asker gönderilmesine yönelik karar almıştır. Devlet Bakanı Cemil Çiçek, “asker gönderme doğrultusunda karar aldık, yurt dışına asker göndermenin yurt içinde güvenliği zayıf düşüreceği yönünde, ne mantıkla söylendiği belli olmayan, ülkemizin büyük gücüne de ters düşecek değerlendirmeleri duymaktayız”, demiştir.

Dönemin C.Başkanı A.N.Sezer’in, Lübnan’a Türk askeri göndermeye sıcak bakmadığını belirtmesinden sonra bir araya gelen Bakanlar Kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni (TBMM) olağanüstü toplayıp, Lübnan’a asker gönderen tezkereyi çıkarttırmıştır. Bakanlar Kurulu’nca yapılan toplantıdan sonra Kurul adına Devlet Bakanı Çiçek, “bölgedeki gelişmeleri değerlendirdiklerini belirtmiş, Türkiye bölgenin bir parçasıdır, sınırının öte yanında baş gösteren sıkıntılar ülkemizi her yönüyle ilgilendirmektedir. Bu olaya sırtımızı dönemeyiz, alakamız yokmuş gibi davranamayız, menfaatlerimiz neyi gerektiriyorsa o yönde hareket etmek zorundayız”, diye ifade ederek sözlerini şu şekilde sürdürmüştür:

“Dünyanın çeşitli uzak coğrafyalarından bir çok ülke Ortadoğu’daki gelişmelerle ilgili tavır ortaya koyarken, eylem ve davranışlarıyla müdahil olurken, BM’nin 1701 sayılı kararının alınması ve uygulanması hususunda uğraş verirken, bizim de bölgenin parçası olmamız hasebiyle seyirci kalmamız, müdahil olmamız düşünülemez. Türkiye bu konuda üzerine düşen neyse yapacak güçtedir ve yapacaktır.”¹²¹

İsrail-Lübnan sorunundaki Türkiye’nin politikası, çok farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Ancak, bu değerlendirmeler yapılırken ülkemizde kriz yönetiminden daha ziyade, krizin özünden uzaklaşarak, bu ülkeye askerimizi yollayıp yollanmaması husunda tartışmaların daha çok yoğunlaştığı bir iç kriz durumu haline gelmiştir.

Uzmanlara göre Amerika Birleşik Devletleri’nin, Irak’a yönelik işgal hareketiyle start alan ve hala devam eden kargaşaya Türkiye’nin de dâhil olacağından kuşku duymuşlardır. Böylece, Türkiye’nin Lübnan’da asker bulundurmasının hatalı olduğunu düşünmektedirler.

Bunun yanında olumlu görüş belirten bazı uzmanlar ise, Lübnan’a asker yollamanın doğru bir düşünce olduğunu söylediler. Ortadoğu’daki yaşanan olaylar

¹²¹ “Hükümet Lübnan’a Asker Gönderiyor”, Hürriyet Gaetesi, 29. 08. 2006.

karşısında Türkiye'nin uzaktan seyreden bir ülke gibi davranamayacağını ve oyuna dahil olup bölgeye askerini yollayarak Lübnan krizinde aktif olarak rol üslenebileceğini belirtmişlerdir. Bazı askeri uzmanlar şunları belirtmekte; "Türkiye bu denli barış gücünün yanında yer almasıyla sağlamayı hedeflediği en önemli yarar, teröre karşı verilen mücadelede İsrail'in ve ABD'nin tarafında bulunmak olmuştur. Dumanlıya göre bu denli bir davranış, her zaman meşruluğu savunan Türkiye'nin bölgedeki rolünü ve kendisine duyulan saygıyı arttıracaktır."¹²²

2.4.2.3. İsrail - Suriye Füze Krizi ve Türkiye

Eylül 2007 tarihinde bölge, yeniden krizlerle çatışmalarla anılır hale gelerek yeniden sıkıntılı döneme girmiştir. Suriye Haber Ajansı'nın, "İsrail hava kuvvetlerinin Suriye'nin hava saha alanını ihlal ederek burada belirli yerlere bomba bıraktığı ve Suriye ordu sözcüsünün, İsrail Hükümeti'ni bu saldırgan ve işgalci davranışından dolayı uyarıyoruz şeklindeki açıklamalarıyla bölgede yeni bir savaş mı çıkıyor kaygısı yeniden yaşanmıştır".¹²³

Yaşanan bu durum herkes tarafından, ülkemizi dolaylıda olsa alakadar ediyor şeklinde algılanmıştır. Türkiye Suriyeli yetkililerin açıklamaları ve gelen haberler ile kendini aniden olayların içinde bulmuştur. Suriye'nin ordu sözcüsü en başta, "İsrail savaş jetlerinin Suriye'ye kuzey yönünden geldiğini açıklamasıyla, bu jetlerin kalktığı yer, nasıl bir rota izleyerek Suriye'nin hava sahasına ulaştığı soruları akıllara gelmiştir. Daha sonra İsrail uçaklarına ait olduğu fark edilen yakıt tanklarının, Türkiye sınırları içinde yer alması, Türkiye'yi kargaşanın merkezi haline getirmiştir."¹²⁴

Suriye'ye ait devlet haber ajansı SANA, "İsrail jetinin Suriye hava sahasını geçtiğini, doğu tarafına hareket eden jetin çok alçak ve yakından geçtiğini bildirmiştir. Ajans, bu jetin kırsal alanlara bomba bıraktığını belirtmiş, ancak Suriye savunma sisteminin devreye girerek bu uçağı hava sahalarını terketmeye zorladığını belirtmiştir."¹²⁵

¹²² Cihangir Dumanlı, "Barış Gücü Neler Yapacak", Cumhuriyet Stratejisi, Sayı:112, 2006, s.7.

¹²³ Oytun Orhan, İsrail-Suriye Gerginliği ve Türkiye", Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:90, 2007, s.47.

¹²⁴ Orhan, a.g.e., s.47.

¹²⁵ "Suriye Sınırında Sıcak Gece", Hürriyet Gazetesi, 07.09.2007.

Bu jetin Türkiye'nin de hava sahasından geçtiğinin anlaşılması üzerine Türkiye İsrail'den çok acil açıklama istemistir. Başka bir yandan da bu sorun esasında, Türkiye-Suriye ilişkileri yönünden de değerlendirildiğinde ciddi risk oluşturmıştır. Çünkü İsrail uçaklarının, nasıl bir rotayı takip ederek Suriye'ye girdiği ve geri döndüğü tam anlamıyla netlik kazanamamıştır. İlk akla gelen ihtimal uçakların Akdeniz'in üstünden geçerek Suriye-Türkiye hattında uçmaları ve sonra geriye dönüş sırasında yeniden Türk hava sahasın üzerinden geçmeleri, ikinci bir ihtimal ise, Suriye-Türkiye ilişkileri yönünden değerlendirildiğinde çok daha zorlu bir durum meydana getirecek bir süreçtir. Türk ve İsrail arasında yapılmış olan Savunma İşbirliği Anlaşması çerçevesinde bu ülkenin jetleri, Türkiye'de bizim hava sahamızı eğitime dönük uçuş amacıyla kullanabileceklerdir. Bu amaçla havalanan İsrail'e ait jetlerin ülkemizden hareketinden bilahere Suriye topraklarına gitme ihtimali bizi çok fazla derecede sıkıntıya düşürecek bir durumdur. Fakat bu ihtimal Türkiye tarafından kabul görmeyerek reddedilmiş ve kesinlikle onaylanmamıştır.¹²⁶

Suriye Dışişleri Bakanı Velit Muallim, olayın vuku bulmasının sonrasında Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Muallim, İsrail'i ağır bir tavırla eleştirerek, Türkiye'den kendilerini desteklemesini beklemiştir. Son zamanlarda Türkiye-Suriye arasında oluşan olaylar ve İsrail'in Türkiye'nin hakimiyet alanını ihlali gibi makul sebepler nedeniyle Suriye, bu ziyaretinde bizden beklediği iyi niyeti görmüştür.

Muallim açıklamasında, "bizler kendi devletimiz adına Türklerin kendine ait egemenlik alanlarını Suriye'ye aleyhine kullandırtmayacağından şüphemiz yok, bu ihtimali düşünmek dahi istemiyoruz yönündeki beyanı, bir yönüyle Türkiye'den beklenen desteği anlatırken başka yönüyle de üstü kapalı geleceğe dönük endişelerin, yaşanmakta olan güven kaybısının belirtisi olarak anlaşılabilir."¹²⁷

Suriye'nin, sadece uluslararası alanda değil, sınırsal manada da tek kaldığının en önemli göstergesi, İsrail uçaklarının Suriye'ye hava sahasını ihlal etmesidir. Arap devletlerinin İsrail'in saldırgan tavrına karşılık verdiği küçük tepkiden dolayı Suriye, adeta hayal kırıklığına uğramıştır. Oluşturduğu hayal kırıklığının ilerisinde, Suriye'nin Arap camiasından soyutlandığını bu tepkisizlik ortaya koymaktadır. Zira Arap devletleri, bu olayda Suriye'yi adeta yalnız bırakmışlardır. böylece Suriye çıkış noktası olarak,

¹²⁶ Orhan, a.g.e., s.52.

¹²⁷ Orhan, a.g.e., s.53

Türkiye ile kuracağı dostluğun önemini anlamış oluyordu.. Suriye Devletini Türkiye'ye yönelten sebeplerin en önemlisi belkide Suriye'nin Ortadoğu'da izole konumda olmasıdır. Suriye, Türkiye'den almış olduğu desteği, hiçbir Arap ülkesinden göremediğini belirterek, Türkiye'nin kendileri açısından önemini ortaya koymuştur.

28 Ekim'de İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in Füze krizi ile ilgili Türkiye'den diplomatik olarak özür dilemesi yönünde attığı adımla birlikte Füze Krizi en azından şimdilik çözümlenmiş ve ilişkiler normalleşmiş oldu.

2.4.2.4.Suriye-İsrail İlişkilerinde Arabulucu olarak Türkiye

Suriye-İsrail ilişkilerinde arabulucu olarak Türkiye'nin gündeme gelmesi ilk defa 2008 yılında olmuştur. Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasında arabuluculuk rolünü üstleneceği ile ilgili haberler çeşitli yayın organlarında bir çok defa dile getirilmeye başlanmıştır. Bunlardan biri, İngiltere'de Arapça olarak yayınlanan Al Hayat gazetesi olmuş ve Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasında arabuluculuk yaptığını öne sürmüştür. İsrail basınına da yansıyan açıklamalarda söz konusu kaynaklar, "Halen Türkiye'nin arabuluculuğu ile Şam ile Kudüs arasında görüşmelerin yapıldığını ima ederken bu görüşmelerin başarılı olması halinde ABD'den İsrail ile Suriye arasındaki doğrudan müzakerelere katılması isteneceğini de belirtmişlerdir."¹²⁸

Londra'da ve İsrail'de çıkan haberlerin ertesinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad ile telefon görüşmelerinde bulunmuştur. Bu görüşmelerden birinin, "E.Barak'ın Ankara ziyareti sonrasında gerçekleşmesi, diplomatik çevrelerce dikkat çekmiştir. İsrail'de yayınlanan gazeteler, Türkiye'nin, İsrail ile Suriye arasında arabuluculuk yapma düşüncesinde olduğunu yazmıştır."¹²⁹

Türkiye'nin gözetiminde, İsrail ile Suriye'nin, aracılı barış toplantılarına başladığını, İsrail Başbakanlığı da ifade etmiştir. Zamanın Başbakanı Ehud Olmert'in bürosundan yapılan açıklamada, "tarafaların görüşmeleri önyargısız ve açık kalplilikle yürütme konusunda niyetlerini ilan ettiği ve kapsamlı bir barışa ulaşılabilmesi için bu diyalogu ciddi ve sürekli biçimde yürütmeyi kararlaştırdığı belirtildi."¹³⁰ Suriye başkenti

¹²⁸ "Türkiye'nin Arabuluculuğu Resmen Açıklandı", CNN Türk, 21 Mayıs 2008.

¹²⁹ CNN Türk, Aynı yer,

¹³⁰ CNN Türk, Aynı yer,

de, haberin İsrail ve Türkiye'de neşredilmesinden kısa bir süre sonra açıklama yaptı. Türkiye'nin gözetiminde Suriye Dışışleri Bakanı Velid Muallim, ülkesiyle arabuluculu temaslar yürüten İsrail'in, Golan Tepeleri'ni tamamen boşaltma sözünü verdiğini dile getirdi.

Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad Katar'da yayınlanan El Vatan gazetesine verdiği mülakatta, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın kendilerine, "İsrail'in kalıcı barış karşılığında Golan Tepeleri'ndeki işgale son vermeye hazır olduğu şeklinde bir mesaj getirdiğini açıklamıştır." Esad, Türkiye'nin Nisan 2007'den itibaren İsrail ile Suriye arasında arabulucu olarak çalıştığını da sözlerine eklemiştir.

Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, bu dönemde Türkiye'nin İsrail-Suriye barışında arabuluculuk yapmasını desteklemiştir. Abbas, "Türkiye'nin İsrail-Suriye arabuluculuğunu ve bu iki ülke arasında varılacak herhangi bir anlaşmayı destekleyeceğini söylemiştir. Filistin lideri, İsrail ile Suriye arasında olası barış anlaşmasının, Filistin ile yapılan müzakerelere zarar vermeyeceğini belirtmiştir."¹³¹

Dönemin Dışışleri Bakanı Ali Babacan, İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk konusunda Türkiye'nin, "var olduğu zımnen anlaşılan ama bilinmeyen temaslarını yaklaşık bir yıldan beri devam ettirdiğini söylemiştir. Bölgenin barışık ve istikrarlı bir yapıya kavuşması için yaşanan bu sürecin umut verici olduğunu belirten Bakan Babacan, Sürecin henüz başında olunduğunu ve ihtiyatlı davranılması gerektiğini belirtmiştir." Dönemin Başbakanlık Dış politikalarından Sorumlu Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu'nun bu sürecin sürdürülmesinde oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Mısır'da İngilizce olarak yayınlanan haftalık El Eham gazetesini yaptığı bir yorumda, Türkiye'nin Suriye'de almak istediğı ve aldığı inisiyatifle bölge liderliğini hedeflediğini yazmıştır. Habere göre Ankara, "İsrail'le Suriye arasında ciddi müzakereleri başlatarak İran'ı saf dışı bırakmayı planlamıştır. Gazetenin söz konusu haftaki sayısında Mustafa el Labbad imzasıyla yayınlanan makalede, Başbakan Erdoğan'ın İsrail'le Suriye arasındaki arabuluculuk girişimine değinilmiştir. Labbad, aylar süren müzakerelerden sonra Erdoğan'ın üstlendiğı misyonun Türkiye'nin Arap-

¹³¹ "Abbas, Türkiye'nin İsrail-Suriye Arabuluculuğunu Destekliyorum", Hürriyet Gazetesi., 27.04.2008

İsrail anlaşmazlığındaki en önemli manevrası olduğunu ifade ederek, bu girişimin geniş kapsamlı sonuçlara neden olabileceğine dikkat çekmiştir. Erdoğan Şam’a giderken aklında arabuluculuktan fazlası vardı şeklinde yorum getirilen makalede, Türkiye ve İran’ın ve özellikle de Türkiye’nin bölgede en az İsrail kadar büyük bir rol oynamayı hedeflediği öne sürülmüştür. Gazeteye göre, Arapların bölge için önereceği yeni bir şey olmadığı ve bölgenin adeta kaderine terkedildiği bir zamanda diğer bölgesel güçler de duruma müdahil olmaya karar vermişlerdir. İran Suriye ittifakına de değinen El Ahram, şimdi Türkiye’nin de oyuna dâhil olmak istediğini fakat aklında Kafkaslar, Balkanlar ve Avrupa Birliği olması nedeniyle taraf ülkeler nezdinde henüz güvenilir bir oyuncu portresi çizemediğini iddia etmiştir. Gazete Türkiye’nin, öncelikle Suriye’yi etkisinde bulunduran İran’ı saf dışı bırakmadan bölgede hiçbir yerde etkili olamayacağı yorumunu yapmıştır. Suriye’nin bölgenin kilit ülkesi konumunda olduğunu yazan El Ehram’a göre, Eskiden olduğu gibi Suriye için mücadele bölge için mücadeledir denilmektedir.”¹³²

Dönemin ABD Dışışleri Bakanı Condoleezza Rice, kendisine sorulan bir soru üzerine, Türkiye’nin çabalarıyla yapılan arabuluculuğa barış için destek vereceklerini, ama bunun yanında Suriyeli yöneticilerin Lubnan siyasetini gözden geçirmesi gerekliliğini söylemiştir. Ayrıca Rice, “Suriye ile İsrail arasındaki barışın İsrail ve Filistin arasındaki görüşmelere bağlı olmaması gerektiğini belirterek bu barışın bu yönüyle Amerikan girişimlerine bağlı olmaması ve kendi mecrasında yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir.”¹³³ Aslında ABD’nin yürüttüğü Ortadoğu politikasıyla İsrail’in politikalarının ne kadar örtüştüğü de anlaşılmış oluyor. Zira Lübnan konusunda ADB Dışışleri Bakanı Suriye’yi adeta uyarmakta ve barışın oluş şartlarını bir nevi buradaki politik yaklaşımlarına bağlamaktadır. Bir tür şarta bağlı bir barıştan söz edilmektedir. Nitekim böyle yürütülen barış görüşmelerinin de başarı getirmesi oldukça zor görünmekte idi, öyle de oldu. Böylece Türkiye’nin yürüttüğü barış görüşmelerinin önündeki en büyük engel aslında üstü örtülü olarak ABD’nin kendisi olmuştur.

Söz konusu günlerde dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert Hürriyet gazetesinde yer alan bir söyleşisinde, “Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın Suriye ile görüşme zemini yaratma girişimi amacıyla aracı olduğunu izah ederek, Umarım bu uğraş gerçeğe dönüşür

¹³² “Türkiye, Arabuluculuk Girişimiyle Bölge Liderliği Hedefliyor”, Hürriyet Gaz., 01 Mayıs 2008.

¹³³ “Rice: Türkiye’nin çabalarını destekliyoruz”, haber7.com, 04 Mayıs 2008.

ve başarıya ulaşır diyerek, Türk Başbakanı'na bu yöndeki çabaları için teşekkürlerini belirtmiştir.”

Karşılıklı bu iyi niyet açıklamaları basına yansırken bu iki ülkenin, Türkiye himayesinde aracılı olarak barışa yönelik görüşmelere başladığı İsrail ve Suriye yetkilileri aracılığıyla açıklanmıştır. Açıklamada, Türk Başbakan'ı ve Türk Devleti'ne, böylesine zor bir dönemdeki inisiyatifi ve misafirperverliğinden dolayı minnetlerini bildiren taraflar, detaylı sulha kavuşulmasını amaç olarak seçen görüşmeleri, bundan böyle de ara vermeden kararlılıkla ve samimiyetle devam ettireceklerini kaydetmişlerdir. ABD de Türkiye'nin bu yöndeki uğraşlarını takdir ettiğini belirtmiştir.

Suriye tarafı da yürütülen bu barış görüşmelerinden oldukça memnun ve sonuç alacakları umutlarını hep sürdürmüşlerdir. El Muallim, takip eden günde Katar'ın başkenti Doha'da Reuters ajansına yaptığı beyanda, İsrail'in dolaylı görüşmelerde (aracılı) ciddi olmasını ümit ettiklerini, bunun olması halinde her iki tarafın doğrudan (aracısız) müzakereler yapabileceğini bildirmiştir.”¹³⁴

El Cezire televizyonu, İsrail ve Suriye taraflarının Ankara'da gizli görüşmeler yaptığını belirtirken, “Ankara, Suriye ile İsrail arasındaki görüşmelerde tek aracı olma şartını ileri sürdü demiştir. İsrail ve Suriye yetkililerinin Ankara'da dolaylı olarak görüşmeler yaptıkları açıklamaları kamu oyununda büyük bir yankı bulmuştur. El Cezire, iki ülke arasında Ankara'da dolaylı görüşmelerin yapıldığı konusunun Suriye, İsrail ve Türkiye tarafından doğrulandığına işaret etmiştir.”¹³⁵

BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, “Türkiye'ye, barış görüşmelerine dönük harcadı mesai ve göstermiş olduğu çaba ve ayrıca aracılık yaptığı için teşekkür etmiştir. BM Genel Sekreteri'nin, iki devlet başkanına, anlaşmazlıkların çözümü konusunda büyük bir yol almaları sebebiyle ayrıca şükran duyduğu, Türk Başbakanına da özellikle teşekkürlerini ilettiği kaydedilmiştir.”¹³⁶

Suriye ve İsrail tarafları ilerleyen günlerde resmi olarak yaptıkları açıklamada, sekiz yıldan bu yana dondurulan barış görüşmelerine Türkiye aracılığı ile yeniden

¹³⁴ “Suriye: Doğrudan Görüşmeler Mümkün”, CNN Türk, 21 Mayıs 2008.

¹³⁵ “El Cezire: Ankara şart koydu”, mynet.com, 21 Mayıs 2008.

¹³⁶ “BM'den Başbakan Erdoğan'a Teşekkür”, haber7.com, 21 Mayıs 2008.

başlama kararı aldıklarını açıklamıştır. İki ülke, Türkiye'nin arabuluculuğu ile dolaylı barış görüşmelerini sürdürmeye başlamıştır. Ancak görüşmeler, üç tur devam ettikten sonra Dördüncü tur sonrasında tıkanma noktasına girmiştir. Dördüncü tur bu bakımdan Türkiye'nin arabuluculuğundaki son olumlu gelişmelerle kapatılan bir tur olmuştur.

28-30 Temmuz 2008 tarihlerinde Suriye ve İsrail'in Türkiye'nin gözetiminde devam ettirdikleri barış görüşmelerinin 4. turu Türkiye'de yapılmıştır. O dönemde Başbakanlık Basın Merkezinden yapılan yazılı açıklamada, şunlar açıklanmıştır:

“Suriye ve İsrail'in Türkiye'nin gözetiminde devam ettirdikleri barış görüşmelerinin 4. Turunu, 28-30 Temmuz 2008'de Türkiye'de yapmışlardır. Görüşmelerin olumlu ve yapıcı olarak gerçekleştirildiği ve iyi bir ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir. Bu kapsamda iki taraf da görüşmelerin bir kez daha devam ettirilmesi ve tekrar olarak bir araya gelmeye devam edilmesi yolundaki ortak beyanı, taraflar doğrulamışlardır. Beşinci tur görüşmelerinin yapılması için de tarih belirlenerek, görüşmeler bu aşamada tamamlanmıştır.”¹³⁷

Beşinci tur öncesinde Türkiye arabuluculuğundaki İsrail-Suriye görüşmelerinin İsrail'deki siyasi durum nedeniyle ertelenebileceği öne sürülmüştür. Haaretz gazetesine göre, “Suriye kaynakları, İstanbul'da başlaması öngörülen Türkiye aracılı İsrail-Suriye görüşmelerinin İsrail'deki siyasi durum nedeniyle erteleneceğine inandıklarını söylemiştir.” Ancak bu iddia, Türk ve İsrail kaynaklarınca doğrulanmamıştır. Ancak bu haber tazeliğini korurken Suriye ve İsrail arasında Türkiye'nin arabuluculuğunda yürütülmekte olan ikili barış görüşmelerinin 5. turunun bu aşamada ertelendiği açıklanmıştır. Başbakanlık Basın Merkezi'nden yapılan açıklamada, “daha önce 18-19 Eylül'de yapılacağı ilan edilen görüşmelerin İsrail'in talebi üzerine ileri bir tarihe ertelendiği bildirilmiştir.” İsrail'de Başbakan Ehud Olmert'le ilgili yapılan yolsuzluk soruşturması ve müzakereleri yürüten İsrailli yetkilinin istifa etmesi sebebiyle müzakerelerin geleceği belirsizliğe girmiştir. Bunun üzerine Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, “ülkesinin ve Arap komşularının açık bir şekilde barış istemelerine rağmen, İsrail'in bu konuda samimi olmadığını burada gösterdiğini söylemiştir. Suriye lideri,

¹³⁷ “Suriye-İsrail Görüşmeleri Olumlu Geçti”, haber7.com, 30 Temmuz 2008.

İsrail'in işgal ettiği bütün Arap topraklarından çekilerek barış istediğini kanıtlaması gerektiğini de belirtmiştir.”¹³⁸

Beşinci tur ertelenir ertelenmez İsrail'in Gazze'yi vurduğu yönündeki haberler Ortadoğu barışı üzerinde adeta şok etkisi yaratmıştır. Saldırıları, İran ve Arap ülkeleri tarafından kınanmıştır. BM Güvenlik Konseyi şiddeti yapanlara şiddete hemen son vermeleri uyarısında bulunmuştur. Diğer taraftan Gazze'deki son gelişmelerin sonunda Suriye, İsrail'le Türkiye aracılığıyla devam ettirdiği Golan Tepeleri hakkındaki görüşmeleri rafa kaldırmıştır. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Essad, saldırıların hemen iki gün öncesinde, İsrail'in Ortadoğu barışı için büyük bir engel oluşturduğunu söylemiştir.¹³⁹

Bu aşamada İsrail, Türkiye arabuluculuğunda Suriye ile masaya oturmayacağını belirtmiştir. İsrail'de dönemin Başbakanı olan Netanyahu'nun Dışişleri Bakan yardımcısı Danny Ayalon, İsrail ve Suriye ile yapılan aracılı görüşmeleri bundan böyle Türkiye aracılığıyla yürütmeyeceklerini söylemiştir. Ayalon, “Türkiye'nin gösterdiği çabaya büyük saygı duyuyor ve takdir ediyoruz, Türkiye elinden geleni yapmıştır, ancak görüşmelerde başarıya ulaşamadı demiştir. İsrailli Bakan, başarısızlığın Türkiye'den kaynaklanmadığını da vurgulamıştır. Türk arabuluculuğuna yeni bir başvurunun söz konusu olmayacağını söyleyen bakan yardımcısı, Eğer Suriye barış konusunda ciddiye ve sadece uluslararası tecritten kurtulmasına hizmet edecek bir barış süreciyle ilgileniyorsa, gerçekten ciddiye, bizimle masaya oturacaktır diye konuşmuştur.”¹⁴⁰ Böylece bir nebze de yakınlaşan Türkiye-İsrail ilişkileri 2008 sonrasında iyice gerilmeye başlamıştır.

2.4.2.5.Davos Görüşmeleri ve Alçak Koltuk Krizleri

Ak Parti (AKP) Hükümetleri döneminde, Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan sıkıntılı zamanlardan birisi de, İsrail'in 2008 Aralık ayı içinde yine Gazze'ye karşı başlatmış olduğu orantısız saldırılar olmuştur. Bu savaş boyunca Ak Parti Hükümeti gerek İsrail'e, gerekse İsrail'in yanında yer alan ve saldırıya kayıtsız kalan Arap

¹³⁸ “İsrail Barış Konusunda Samimi Değil”, Türkiye Gazetesi, 09 Kasım 2008.

¹³⁹ “Suriye: İsrail İle Barış Görüşmeleri Verimli Olmalı”, Milliyet Gazetesi, 25 Mayıs 2009.

¹⁴⁰ “Türkiye Aracılığıyla Görüşmeyeceğiz”, Hürriyet Gazetesi, 12.08.2009

ülkelerine karşı çok sert tepkiler vermiştir. Gazze'deki Filistin halkının yanında yer aldığını açık bir şekilde ifade eden Türk Hükümeti, Gazze için maddi ve manevi yardımda bulunma gayreti içerisinde olmuştur. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2009 toplantısında düzenlenen "Gazze: Ortadoğu'da Barış İçin Model" konulu oturuma Peres ile birlikte katılan Erdoğan, konuşması esnasında Peres'e karşı sert cevaplar vermiş ve oturum başkanının sürenin bittiği yönündeki uyarısı sonrası da salonu terk etmiştir¹⁴¹. Bununla birlikte İsrail ile ilişkileri daha da kötüleştirmemek adına, Erdoğan salondan ayrıldıktan sonra, buradaki esas tavrının oturum başkanına yönelik olduğuna dair demeçler vermiş ve bu durumun Türkiye-İsrail ilişkilerine zarar vermeyeceğini ifade etmiştir. Başbakan'ın bu ifadesinden de anlaşıldığı üzere, Türkiye- İsrail ilişkileri aslında önemli bir müttefiklik ilişkisi üzerine inşa edilmiş durumdadır.

Politik psikoloji açısından İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'i, Başbakan Erdoğan tarafından bütün dünyanın gözü önünde eleştiren söylemi ve tutumu, Türkiye içinde Erdoğan'ın büyük dünya devletlerine ve İsrail'e kafa tutan lider biçiminde algılanmasına ve böylece Erdoğan'ın Türkiye'nin hasretle beklediği lider imajına bürünmesini sağlamıştır. Bu imaj değişimi bir yandan Türk halkının gururunu okşarken, diğer taraftan Batı karşısında ezilmiş hisseden Ortadoğulular tarafından takdirle karşılanmıştır. Davos sonrasında Türkiye ve İsrail arasında yaşanan bütün krizlerde tarafların birinin gururu ve benlik duygusu şişirilmişken, diğer tarafın gururu kırılmıştır. Bu durum aslında krizler karşısında iki ülkenin de geri adım atma yönündeki manevrasını da olumsuz yönde etkilemektedir. Zira geri adım atan taraf, kamuoyları tarafından şiddetle eleştiriye maruz kalacaktır.¹⁴²

Davos Krizi'nden sonra büyük zarar gören ilişkiler, Türkiye'de yayınlanmakta olan bir dizide anlatılan İsrail Devleti görüntüsünden son derece rahatsızlık duyan İsrail başkentinin'in duyduğu tepkiyi göstermek için başvurduğu yöntemin sonucunda Türkiye ve İsrail arasında son derece büyük bir siyasi krizin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 11.01.2010 tarihinde Bakanlığa çağırılan Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'un, görüşmenin yapıldığı sırada Bakan Yardımcısı D.Ayalon'dan dahada alçakta olan bir koltuga oturtulması ve D.Ayalon'un orada bulunan gazete temsilcilerine

¹⁴¹ "Davos'ta Gazze Tepkisi", Sabah Gazetesi, 30 Ocak 2009.

¹⁴² Abdulkadir Çevik, Bahar Senem Çevik Ersaydı, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Psiko-Politik Etkenler Ve Toplumsal Algılar", AkademikORTA DOĞU, Cilt 5, Sayı 2, 2011, s 1-17

İbranice konuşarak, “gördüğünüz gibi o (Çelikkol’u kastederek) bizden aşağıda oturuyor biz yüksekteyiz ve burada yalnız İsrail bayrağı var” demesi iki ülke ilişkilerinin gerilmesine yol açmıştır¹⁴³. Türkiye’nin bu kriz üzerine tepkisi ağır olmuş ve İsrail’in Ankara Büyükelçisi Gabby Levy Dışişleri Bakanlığı’na çağrılarak İsrail’den özür ve açıklama beklenildiği iletilmiştir¹⁴⁴. Türkiye ciddiyetini göstermek için, özür dilenmediği takdirde Büyükelçimizin Ankara’ya çağrılacağını belirtmiş yaşanan bu olay ülkeler arasındaki diplomatik ilişkileri adeta koparma aşamasına getirmiştir. Ancak İsraili yetkililerden özür mektubunun gelmesi ile birlikte ve gerekli izahların yapılması neticesinde iki ülke arasındaki siyasi kriz yumuşatılmıştır.¹⁴⁵ Yaşanan bu olayın akabinde münasebetlerin olağan seyrine dönmeye yönelik bir hamle de Türk tarafından gelmiş ve Türkiye, Ekonomik Kalkınma İşbirliği Teşkilatı (OECD) üyeliği için İsrail lehine oy vermiştir¹⁴⁶.

İsrail’in Türk Büyükelçisine yaptığı uluslararası teamüllere kurallara aykırı bir durumdur. Bunun üzerine Türkiye’nin tepkisini göstermesi kaçınılmaz olmuş ve İsrail’den çok acil özür ve olaya ilişkin açıklama beklenildiği belirtilmiştir¹⁴⁷. Türkiye, özür gelmediği takdirde Büyükelçisinin Ankara’ya çağrılacağını belirtmiş ve geri adım atmamıştır. Bunun yanında İsrail tarafından gerekli açıklamaların ve özür mektubunun gelmesi sonucunda yaşanan sorun çözüme ulaşmıştır.¹⁴⁸ Akabinde Türkiye, İsrail’in Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı üyeliğine olumlu oy kullanması geçmişteki sorunun normalleşmesi için atılan olumlu bir adım niteliği taşımaktadır.¹⁴⁹

İşte böyle bir ortamda, zaten sıkıntıların yaşandığı olumsuz süreçlerden sonra, aşağıda detaylarıyla anlatılacağı üzere bir de Mavi Marmara olayının patlak vermesi üzerine, iki ülke ilişkileri tarihinde olmadığı kadar büyük bir kriz yaşayacak ve geri dönüşü zor bir yola girilmiş olacaktır.

¹⁴³ “Alçak Koltuk Krizi”, Hürriyet Gazetesi, 13.01.2010.

¹⁴⁴ “İsrail’le ‘Alçak Koltuk’ Krizi”, Milliyet Gazetesi, 13.01.2010

¹⁴⁵ “Alçak Koltuk Krizi Çözüldü”, Hürriyet Gazetesi, 13.01.2010

¹⁴⁶ “Türkiye’den İsrail’e Büyük Jest” Hürriyet Gazetesi 11.05.2010

¹⁴⁷ Hürriyet Gazetesi Aynı yer,

¹⁴⁸ “İsrail’le ‘Alçak Koltuk’ Krizi”, Hürriyet Gazetesi, 13.01.2010

¹⁴⁹ Hürriyet Gazetesi Aynı yer,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAVİ MARMARA OLAYI VE TÜRKİYE-İSRAİL

İLİŞKİLERİ’NİN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye’nin 28 Mart 1949 tarihinde İsrail’i resmen tanımasıyla başlayan ikili ilişkiler, bu güne değin kah aşağı kah yukarı bir trendde seyretse bile, ticari, siyasi, askersel düzeyde kesinlikle tam olarak bitirilmemiştir. İlişkilerdeki zikzaklar genellikle, Arap-İsrail anlaşmazlıklarından ve önemli derecede de İsrail’in Filistin’e yönelik şiddet ve işgal olaylarından kaynaklanmıştır.¹⁵⁰

Türkiye-İsrail ilişkilerini Soğuk Savaş yılları boyunca, iki taraflı dünyanın hakim olduğu güvenlik endişeleri belirlemiştir. 2.Dünya savaşıdan sonra Doğu ve Batı bloku olarak ikiye ayrılan dünya düzeninde, Türkiye ve İsrail Devleti güvenliklerini ön planda tutmaları sebebiyle politikalarını buna göre geliştirmiş ve gelişen şartlara uygun davranmışlardır. Bu sebeplerden dolayı iki ülke genelde iyi ilişkiler içinde olmuşlar, hatta bu durum Sovyetleri’in dağılmasından sonra da uzun denilebilecek bir süre daha devam etmiştir. Esasında olağan olmayan dünya düzeni iki ülkeyi birbirine yakınlaşmak zorunda olduklarını hissettirmiş, uzun yıllar karşılıklı güven esasına dayalı yol almak zorunda kalmışlardır. Bu olağan olmayan duruma yalnızca iki kutuplu dünya ve Ortadoğu bölgesindeki gelişmeler yönüyle bakmamak gerekir, zira Türkiye ve İsrail’in tarihsel olarak iç geleneksel yapısından da kaynaklanmaktadır. 1990’lı yıllara gelindiğinde aslında ilişkilerin boyutu çok daha ileri seviyeye ulaşmış ve ortak tatbikat yapacak kadar üst aşamaya ulaşmıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri ile kurulan iyi ilişkiler ve iki ülke açısından bölgede gelişen ortak tehdit algıları yakınlaşmanın önünü açan

¹⁵⁰ “Türkiye İsrail İlişkilerinin Seyri”, Sabah Gazetesi, 26.06.2016,

gelişmeler olmuştur. İleride de bahsedileceği gibi, iki ülke açısından da en başta Suriye bir nevi ortak tehdit unsuru olmuştur.¹⁵¹

Türk Askeriyesi de, aktif bir rol oynamasıyla bu ilişkinin stratejik ortaklık seviyesine evrilmesinde adeta itici bir güç olmuştur.¹⁵² İki ülke münasebetleri, geçmişte ve bu gün de Filistin sorunundaki zikzaklardan etkilenmiş, Türkiye, İsrail-Filistin problemine çare ararken, bunun yanında da birlikte hareket edemeyen ve ayrışan Filistin içirisinde de uzlaşmanın sağlanması konusunda çözüm üretmeye çalışmıştır.¹⁵³

2002 yılı sonunda Türkiye’de Ak Parti iktidarıyla başlayan hızlı bir değişim ve dönüşüm, her alanda kendini hissettirmeye başlamış ve içeride-dışarıda yapısal manada bazı yeni hedefler belirlenmiştir. Ekonomik ve demokrasisini geliştirme yönleriyle ilerlemeler kaydederken, dış politika perspektif ve anlayışında da gözle görülür değişimler kendini hissettirmeye başlamıştır. Bu gelişmeler beraberinde İsrail ile kurulan sıkı ilişkiyi de sorgulayan bir duruma getirmiştir. Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye adeta yeniden yapılanıp köklü dönüşümler yaşarken İsrail bu durum karşısında kendini yenilemek şöyle dursun direnç göstererek oldukça muhafazakar bir tutum sergilemiştir.

Bu dönemde İsrail ve Türkiye’nin yaşadıkları tüm problemlerden sonuç alınamaması, sonuç alma yönünde de bir çaba da göstermemeleri, aslında ilişkileri bir noktadan alıp başka bir noktaya doğru sürükleyen sürecin de basamaklarını oluşturmuştur. ABD’nin tam desteğini haklı haksız her konuda ve sorunda yanında bulan İsrail, Ortadoğu bölgesini kendi çıkarları yönünde düzenlemeye ve dizayn etmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda ittifaklar oluşturup, Türkiye dışında farklı ilişkiler geliştirmiştir. Türkiye bu arada, iç politika dönüşümünün ve ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak, dış politikada da önemli ve farklı adımlar atmaya başlamıştır. Türkiye, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun ifade ettiği üzere, oyun kurucu ve merkezi ülke konumunda kendini tanımlayarak, Ortadoğu’da buna uygun politikalar ve ilişkiler geliştirmeye ve uygulamaya başlamıştır.¹⁵⁴ Türkiye düzen kurucu merkezci bir yaklaşım ortaya koyarken, eski düzenin devam etmesini isteyen, bölgede istediği gibi at koşuran,

¹⁵¹ Engin AKÇAY, İbrahim Aytaç ANLI, “İsrail:Türkiye’siz Güvenlik”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi , Cilt 5, Sayı 1, 2013, s. 155-162.

¹⁵² Ofra Bengio, “Türkiye - İsrail:Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine”, ErguvanYay., 2009,s.124.

¹⁵³ Barış Esen, “Asimetrik Güç Filistin Ve İsrail”, Der Yayınları 1.Baskı, Eylül 2019, s.215.

¹⁵⁴ Ahmet Davutoğlu, “Türkiye Düzen Kurucu Bir Ülke Konumunda”, Hürriyet Gaz.i, 17.06.2012.

şiddete dayalı ve de geleneksel güvenlik ağırlıklı askeri politikalarında ısrarcı olan İsrail’le arasında sorun yaşaması kaçınılmaz bir durumdur. Tüm bu yaşananların sonucu olarak da, iki ülke ilişkilerinin nereden nereye geldiği son durum bunu çok net ortaya koyar niteliktedir.¹⁵⁵

Alçak Koltuk krizinin son bulmasının ardından İsrail’in OECD üyeliği için Türkiye’nin olumlu oy¹⁵⁶ vermesinden sonra aradaki ilişkilerin normalleşmesi bekleniyordu. Ancak İsrail kuşatmasındaki Filistin’in Gazze şehrine, bazı acil malzemeleri ulaştırmak amacıyla oluşturulan gemiye, İsrailli korsan diyebileceğimiz askerlerin yaptığı silahlı baskın neticesinde krizin derinliği hat safhaya ulaşmıştır.

İsrail’in bu denli pervasızlaşmasının ve saldırganlaşmasının arka planında, dinsel kimlikleriyle, tarihsel deneyimleri arasında yaşadıkları büyük tezatın payı büyüktür. Seçilmiş millet olmak anlayışı gibi tamamen ırkçılığı besleyen düşünceyle, tarih boyunca diğer toplumlar tarafından hakir görülmelerinin ortaya çıkardığı çelişkinin, bugünkü siyonist politika bilincinin oluşmasında çok önemli bir katkısı vardır.¹⁵⁷

İsrail Devleti, diğer devletler gibi sıradan bir devlet değildir. Yani bildiğimiz manada, sınır ve nüfus bakımından modern bir ulus devlet özelliği taşımamaktadır. Bu sınır belirsizliği, siyonizmin anlayışını modern dünyaya kabul ettirerek, adeta onları meşrulaştırmıştır. İsrail’in ülke sınırının müphemliğini kendileri açısından normalleştiren siyonizm anlayışı, sanıldığı gibi yalnızca Arap ve Filistin Devletlerini ilgilendirmiyor, nihai olarak vaad edilmiş toprakların hedeflenmesi nedeniyle, Nil’den Fırat’a kadarki alanı kendilerine verilen ve sahip olmaları gereken ilahi bir hak olarak kabul etmektedir. Bu gün anlaşıyor ki, Akdeniz’deki hukuk tanımaz pervasızlıkları benzer bir anlayış ve psikolojiden besleniyor. Amerika’nın Irak’a yaptığı son saldırıdan beri meydana gelen bölgede yaşanan tüm değişiklikler, İsraillilerin hedeflerine yol açmış ve güvenliğine doğrudan katkıda bulunmuştur. Irak’ta yönetimin değişmesinden, neden olduğu bilinmeyen İran ambargosuna, Sisi eliyle Mursi’ye yapılan askeri darbeden Suriye’deki iç savaş ve kargaşayda içine alan bütün olaylar, İsrail adına oluşabilecek tehditleri safdışı

¹⁵⁵ Mehmet Şahin, “Türkiye-İsrail İlişkileri: Zoraki İttifak Çöktü”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı:33, Eylül 2011, ss.23-24.

¹⁵⁶ Türkiye’den İsrail’e Büyük Jest” Hürriyet Gazetesi, 11.05.2010

¹⁵⁷ Akif Emre, Makale, “Siyonist Sömürgecilğin Karakteri”, www.yenisafak.com, 06 Eylül 2011

bırakmış ve yolunu açmıştır. Yahudilerin devletinin günümüzdeki durumunu izah ederken, sadece tarihten gelen komplo tezlerine başvurmak yerine, İsrail'in bu teorileri hayata geçirmek üzere, Siyonizm üzerinden batılı ülkeler ve kuruluşlarla kurduğu ittifaklar ve ABD'nin her konuda tam olarak verdiği koşulsuz destek bağlamında ele alarak değerlendirmek gerekiyor.¹⁵⁸

Türkiye, İsrail ile daha önceleri de birkaç defa diplomatik ilişkileri ikinci kâtip seviyesine düşürmüştür. Yalnız bu defa Akdeniz'deki durumlar, Türkiye'nin canını sıkacak boyutta büyük sorunlar içeriyor. Deniz zorbalığını ve toprak işgalini, bütün devletlerin gözleri önünde meşru gibi ifade eden bir durumla karşı karşıyayız. İsrail'e karşı Hükümetin gösterdiği tepkilerin, iç ve dış kamuoyunda bu kadar abartılması, bir tarafta Türkiye'de olan bazı seçkinlerin kendine güven problemleriyle ilgili olabileceği gibi, dünyada İsrail üzerine yüklenen mana ve ayrıcalıkla da ilintilidir.¹⁵⁹

3.1.Olayın Arka Planı

Gemilerle abluka altındaki Gazze'ye, tamamen insanın öncelikli ihtiyaçlarına yönelik malzeme taşıyan, aralarında yaklaşık 400 Türk'ün de bulunduğu, dünyanın birçok ülkesinden insan hakları örgütü savunucusu, barış eylemcisi, milletvekili, yazar ve gazetecinin de yer aldığı yaklaşık 700 kişilik konvoyu açık denizlerde İsrailli askerler korsanca saldırmıştır. Uluslararası sularda seyrettiği sırada yardım filosuna İsrail komandolarınca 31 Mayıs 2010 sabaha karşı, büyük bir orantısız güç kullanılarak baskın düzenlenmiştir. İsrail ordu sözcüsüne göre dokuz kişi yaşamını yitirirken, İsrail medyasında ölü sayısının daha fazla olabileceği iddia edilmiştir. Filistin haber sitesi Maan, “en az 15 kişinin yaşamını yitirdiğini, bunlardan 10'unun Türk olduğunu öne sürmüştür”. ElCezire de, “ölenlerin çoğunun Türk vatandaşı olduklarını duyururken olaylarda yaklaşık 50 kişinin yaralandığı belirtmiştir.”¹⁶⁰ Türk konvoyu İnsan Hak ve Hürriyetleri (İHH) İnsani Yardım Vakfı'nın girişimiyle yola çıkmıştı. İsrail'in, konvoyun Gazze'ye girişine izin vermeyeceğini ve müdahalede bulunacağını daha önce açıklamasının ardından tüm dikkatler bölgeye çevrilmişti. Konvoyu İsrail donanmasının

¹⁵⁸ Özgür Dikmen, Analiz, “İsrail'in Irkçı Ulus Devlet Yasası Trump'ın Barış Planına Hazırlık mı?”, www.aa.com.tr, 27.07.2018

¹⁵⁹ Akif Emre, “İnsanlık Ve Leviathan Karşı Karşıya” Türkiye İsrail İlişkileri, Siyonist Sömürgeciliğin Karakteri, Dünya Bülteni Araştırma Masası, Dübam Yayınları, Eylül 2011, s.21

¹⁶⁰ “İsrail İnsanlığı Vurdu”, Cumhuriyet Gazetesi, 01 Haziran 2010, s.1 ve 9.

takip ettiği duyurulmuştu. Tarafların geri adım atmamalarıyla kaygıların iyice arttığı bir ortamda 30 Mayıs 2010 akşam saatlerinde, konvoyun öncüsü olarak değerlendirilen Mavi Marmara gemisinden uyarı yapılarak, “etrafımız sarıldı” açıklaması gelmiştir. İsrail radyosu, Türk gemisinin kaptan köşküne yapılan, “Gazze’ye giriş izninin verilmeyeceğini, bunun yerine İsrail Limanı’na yönelmelerini içeren oldukça sert ve geri dönmeleri yada İsrail limanına yönelmeleri aksi durumda gemilere gerekli müdahalelerin olacağı” ifadelerinin yer aldığı uyarıyı yayımlamıştır. Sabaha karşı 05.00 sularında İsrail komandoları, gemiye bot ve helikopterler eşliğinde baskın yapmıştır. Gazze’ye 65 km. uzaklıkta uluslararası sularda yapılan baskın sırasında İsrail komandolarının gerçek mermi de kullandığı kaydedilmiştir. Saldırı, Mavi Marmara gemisinde bulunan gazeteciler tarafından tüm dünyaya duyurulmuştur. Kameralara yansıyan görüntülerde helikopterden iple güverteye atlayan silahlı İsrail askerleri görülmüştür. Güverteden geminin içine girmek amacıyla bir kapıyı kıran askerler, yaralılara yardım eden eylemciler dikkat çekmiştir. Ayrıca ellerinde sopayla İsrail askerlerine direnenler görülmüştür. Ardından gemilerle tüm irtibat kopmuştur. Gemide muhabirleri bulunan El Cezire, “baskında gemiden beyaz bir bayrağın dalgalandığını” bildirmiştir. İsrail askerlerinin ateş açtığı belirtilirken İsrailli yetkililer, gemidekilerin askerlere bıçak ve silahla saldırdığını, askerlerin de karşılık verdiği açıklamasını yapmıştır. İsrail gemide “en az iki silah bulunduğunu” öne sürmüştür. İHH’den yapılan açıklamalarda ise “gemilerin birçok kez gümrük kontrolünden geçtiğine vurgu yapılarak silah iddiaları reddedilmiştir.”¹⁶¹

Free Gaza ve İHH İnsani Yardım Vakfı öncülüğünde düzenlenen ve 32 ülkeden 700’ü aşkın aktivistin de katılmasıyla hareket eden gemilere,¹⁶² İsrail’in açık sularda saldırması¹⁶³ sonucu 9 Türk vatandaşı saldırılar neticesinde hayatını yitirmiştir. Çok fazla kişinin yaralanması sonucunda da iki ülke arasında ki ilişkiler birdenbire gerilerek tırmanmıştır. İsrail donanması tarafından gemilere düzenlenen saldırı sonrasında, tüm gemilere yükleriyle birlikte el konularak Aşdod Limanı’na götürülmüş ve gemideki

¹⁶¹ “İsrail İnsanlığı Vurdu”, Cumhuriyet Gazetesi, 01 Haziran 2010, s.1 ve 9.

¹⁶² “Gazze’ye Özgürlük Filosu” Yola Çıktı”,

<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/05/17/gazzeye.ozgurlik.filosu.yola.cikti/576635.0/index.html>
(04.06.2012).

¹⁶³ “İsrail Yardım Gemilerine Saldırdı”,

<http://www.trt.com.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=7105a602-b7d0-4e8b-90df-b20d34329af5>
(04.06.2012).

katılımcıların tamamı İsraili yetkililer tarafından, sorgulanmak üzere tutuklanarak cezaevine konulmuştur.¹⁶⁴

Dünya üzerinde teknolojinin gelişmesi ile ulaşımın kolay hale gelmesi ve dünyanın globalleşerek uzak kara ve kıtalar durumundan, etkileşim kuran bir milletler bütününe dönüşmesi, yardım organizasyonlarının artmasına neden olmuştur. Mavi Marmara gemisi ve diğer gemiler, İsrail devletinin ablukası neticesinde temel ihtiyaçlarını karşılayamayan hatta üçüncü kişi ve kurumların yardımına da izin verilmeyen, Gazze halkına yardım etmeyi ve yapılan ablukayı delmeyi amaçlamaktadır.

2007 yılında Hamas'ın Gazze'de kontrolü ele geçirmesiyle başlayan ve hem İsrail hem de Mısır tarafından yürütülen abluka, İsraili yetkililere göre işsizliğin yüzde 40'ın üzerinde olduğu Gazze'nin 1,5 milyonluk nüfusu için yaşam şartlarını daha da zorlaştırmıştı. Bu dört yıl boyunca İsrail, bölgeye gelen insani yardımların bir kısmını Gazze'ye aktarmasına rağmen, yardımların akışını zorlaştırarak girişleri sınırlandırmayı tercih etmişti. İsrail'in abluka uygulama gerekçesi, Hamas'ın İsrail'e yaşam hakkını tanımıyor olması ve Hamas militanlarının eylemlerde deniz yolu da dâhil olmak üzere Gazze'ye çeşitli yollarla silah soktuğu iddiasıydı.¹⁶⁵ BM ise hazırladığı bir raporda, ablukanın tarım sektörüne verdiği zararın bir sonucu olarak Gazze'de yaşayanların yüzde 60'ının beslenme sıkıntısı çektiğini açıklamıştı.¹⁶⁶

Gazze bölgesine uygulanan abluka sonucunda, bölgede yaşayan insanların temel ihtiyaçları karşılanamaz bir duruma gelmiştir. İsrail devletinin bölgeyi ablukaya almak dışında fiili olarak da Gazze bölgesindeki okul, hastane ve evlerin çoğunu yıkması, bölge içinde kalan halkın hayatlarını devam ettirmekte zorlanmalarına neden olmuş, hasta olan insanlar ilaç ve tıbbi yardım alamadıkları için can kayıpları yaşanmaya başlamıştır. İsrail devletinin 2008 Aralık ile 2009 Ocak tarihleri arasında gerçekleştirdiği operasyonlar sonucunda birçok sosyal yaşam binası da yıkılmıştır.¹⁶⁷

¹⁶⁴ “Yardım Gemileri Aşdod Limanı'na Çekildi”, <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=f7ad6e9c-bbec-4b2c-a4ca-045f73837ee5> (04.06.2012).

¹⁶⁵ Isabel Kershner, “Defying Blockade, Cargo and Passenger Vessels Head for Gaza,” The New York Times, 27 Mayıs 2010.

¹⁶⁶ Kershner, Aynı yer.

¹⁶⁷ Muhammed Aşkın, “Mavi Marmara Olayı Ve Uluslararası Hukuk”, Çağ Üniversitesi, SBE Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Ödevi, Tarsus/Mersin, Ocak 2018, s.1

İsrail devletinin bölgeye uygulamış olduğu abluka ve sert müdahaleler nedeniyle, tüm dünyada Gazze'ye yardım yapılması gerektiğine dair ortak bir kanı oluşmuştur. Farklı milletlerden bir çok grup Gazze'ye yardım ulaştırmak amacıyla yardım toplamaya başlamışlardır. Yardım kuruluşları yardım malzemesi olarak ilaç, tıbbi malzeme, yatak, battaniye, kuru gıda gibi acil ve önemli ihtiyaç malzemelerini götürmeyi tercih etmişlerdir.¹⁶⁸

Gazze'ye Özgürlük Hareketi'nin Ağustos 2008'den 31 Mayıs 2010'a kadar sekiz kez Gazze'ye yardım ulaştırmayı denediği bilinmektedir. Ablukanın kırılmasını amaçlayan daha sınırlı olan bu girişimler ise, vaktiyle İsrail ve Mısır tarafından engellenmişti. Bunların sonucu olarak bazı gruplar ambargoyu aşmak amacıyla, bir filoyla deniz yolunu kullanma fikrini ortaya atmışlardı. Bu fikrin olgunlaşmaya başladığı andan itibaren İsrail, filonun geçişine izin vermeyeceğini ilan etmişti. Buna rağmen birçok ülkeden yola çıkan ve liderliğini Gazze'ye Özgürlük Hareketi ve İnsani Yardım Vakfı'nın yaptığı altı gemilik filo, Doğu Akdeniz'de buluşmak üzere yola çıkmıştı. Yolcu ve kargo gemilerinden oluşan filo, ağırlıklı olarak yiyecek, inşaat malzemeleri ve ilaçtan oluşan 15.000 ton insani yardım malzemesi taşıyordu.¹⁶⁹

İsrail'in yardım malzemelerinin kendilerine verilmesi halinde bunların Gazze'ye ulaştırılacağını ilan etmesine rağmen, Ashdod limanında yardım malzemelerinin uzun sürelerle kontrollere tabi tutulacağını ve hedeflerine ulaşmalar bile bunun zamanında olmayacağını savunan filo yetkilileri bu teklifi reddetmişti.

Akdeniz'in uluslararası sularında, 30 Mayıs 2010 Pazar akşamı, İsrail savaş gemileri tarafından önü kesilen filoda, Gazze'ye Özgürlük Hareketi Sözcüsü Huwaida Arraf'ın ifadesine göre, gemilerde yalnızca sivilin bulunduğu İsrail askeri yetkililerine bildirilmesine rağmen, Pazartesi (31 Mayıs 2010) sabahı, olası bir müdahale bekleniyordu.¹⁷⁰

Gelinen bu noktada, tarafların yaptığı açıklamalara bakıldığında, İsrail'in gemilerin Gazze'ye ulaşmasına izin vermeyeceğini, Gazze'ye Özgürlük Hareketi'nin ise

¹⁶⁸ Aşkın, a.g.e, s.1

¹⁶⁹ <https://www.ihh.org.tr/mavi-marmara>,

¹⁷⁰ Isabel Kershner, "10 Reported Killed as Israel Attacks Boats Headed to Gaza," The New York Times, 31 Mayıs 2010.

bir İsrail müdahalesine karşı direnmeyeceklerini müdahalenin öncesinde açıkladıkları görülmüştür.¹⁷¹ Beyanlarından da anlaşılacağı üzere, İsrail tarafının açıklamaları doğrultusunda hareket etmediğidir. Daha fazla ölümlerin olduğu Türk gemisinde, ortada farklı ifadeler olsa da, İsrailli askerlerin saldırısına karşı gemidekilerin önemli bir direnişinin olmadığıdır. İsrail ise sadece gemilerin Gazze'ye yaklaşmasını engellememiş, uluslararası sularda müdahalede bulunarak uluslararası hukuku ihlal etmiş, buna ilaveten orantısız güç kullanarak çok fazlaca ölüme neden olmuştur.

İsrail askeri birlikleri Mavi Marmara gemisine, kıyılarından ortalama 72 mil açıkta, uluslararası sularda müdahale etmiştir. Uluslararası Deniz Hukuku açısından açık deniz, bütün devletlerin yararlanmasına açıktır ve bu bölgede temel ilke serbestliktir. İdari ve yargısal yetkiler bakımından her devlet kendi ulusal yetkileri altında bulunan gemiler üzerinde yetkili olup, bayrak yasasına tabidir. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinin 3. maddesine göre, devletlerin ülke egemenliğinin bir parçası olan karasularının genişliğinin en fazla 12 mil olması mümkündür. İsrail 200 millik münhasır ekonomik bölge ilan etmiş ise de, burada var olan yetkiler diğer devletlerin seyrüsefer serbestisini engelleyecek şekilde kullanılamaz. Zira bu durumda bile, böyle bir hakkı olduğunu ileri sürenlerin, bu hakka sahip olmayan diğer taraflara da belli başlı bazı kolaylıklar tanımaları, onlara yönelik hukuki bazı güvenceler tanınması gibi yükümlülükleri de bulunmaktadır.¹⁷² Bu açıdan olay değerlendirildiğinde, olayın gerçekleştiği sırada Mavi Marmara gemisi açık denizde tüm devletlerin gemilerine tanınmış olan seyrüsefer serbestisini kullanmakta idi. Seyrüsefer serbestisinden yararlanan bir ticaret gemisi ile ilgili asli yetki kullanımı da, bu hükümler gereği uluslararası hukuka göre bayrak devletine aittir.

İsrail, 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinin 110. maddesinde düzenlenen ziyaret hakkı ile Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkına bağlamış ve gemileri denetleme hakkının olduğunu ifade etmiştir. İsrail'in iddia ettiği durum, 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesinin 110. maddesinde düzenlenen ziyaret hakkının değerlendirilmesidir. Yukarıdaki maddelerin hükümleri, bayrak devleti dışındaki devletlere açık denizde seyreden gemiyi denetleme hakkını ancak, seyahat

¹⁷¹ BBC News, "Deaths as Israeli Forces Storm Gaza Aid Ship," 04 Haziran 2010, http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/10195838.stm, s.e. 31 Mayıs 2010 (04.06.2012)

¹⁷² Hakan Arıdemir, "Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları", İnsan Ve Toplum Bilimi Ar.Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2018, s.802

hakkı bulunmayan suç işlemiş insanları taşıyorsa veya silah kaçakçılığının önlenmesi kapsamında sunulur. BM İnsan Hakları Konseyi'ne İsrail, gemide bulunan insani yardım gönüllüleri ve insani yardım malzemelerinin suç unsuru kabul edilebilecek en ufak bir delil dahi gösterememiştir. Bu yüzden bu saldırıyı ziyaret hakkı kapsamında yorumlamak mümkün değildir.¹⁷³

Birleşmiş Milletler Yasasının 51. maddesine göre, bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanabilmesi için, silahlı saldırıya ve bu yönde açık, yakın bir tehdide maruz kaldığını açıkça ortaya koyma zorunluluğu vardır. Ülkelerin kendilerine yönelik yapılacak bir taarruz ve saldırıya karşı kendilerini koruma hakları vardır. Ancak bunu ileri süren devletin bunu ıspatlaması gerekmektedir. Bunu yapamayan hiçbir ülke böyle bir hakkı ileri süremez.¹⁷⁴ Uluslararası Adalet Divanı, kararlarında, böyle bir saldırının silahlı olması şartını, özellikle aramıştır. Meşru müdafaa hakkının temel kuralı olan orantılılık ilkesinin olayda hiçe sayılmış olması, gemide bulunan müşteki mağdurlarda herhangi bir silah bulunmadığının uluslararası raporlarda da açıkça belirtilmesi, olayda önleyici meşru müdafaa hakkının hukuki gerekçelerinin bulunmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Gemide vefat eden 9 insani yardım gönüllüsünün vücudundan toplamda 39 adet kurşun çıkmıştır. İki insani yardım gönüllüsü henüz gemiye askerler inmeden helikopterden atılan kurşunlar ile hayatını kaybetmiştir. Yukarıda izah edilmeye çalışıldığı gibi, İsrail açısından asla bir meşru müdafa gibi bir savunma geçerli olamaz. Silahlı bir taraf sivillere yönelik yapılan bir saldırıda meşru müdafadan bahsedemez. Bu olayı daha temiz ve kansız bir şekilde çözme imkanı varken şiddete başvurmuş ve orantısız güç kullanarak sivil vatandaşlara saldırmıştır. Sivillerin ne bir silahı ne de karşı koyacak bir güçleri olmadığı halde böyle bir saldırının meşru gösterilmeye çalışılması kural tanımazlıktır.¹⁷⁵

Tarafların olaya bakışı ve iddiaları ayrıntılı olarak incelendikten sonra bu bölümle ilgili olarak şunları söyleyebiliriz. İsrail, hukuki bulduğu ablukasını delme girişiminde olan yardım filosunu askeri bir tehdit gibi algılamış ve saldırmıştır ve bu durumda da

¹⁷³ Cavid, Abdullahzade, “Mavi Marmara Olayı: Uluslararası Hukuku Ne Kadar Biliyoruz?”, <https://www.hukuki.net/archive/index.php?t-85183.html>,

¹⁷⁴ Süleyman Murat, Devlet Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılması, 11 Aralık 2018, <http://icil.org.tr/devlet-disi-aktorlere-karsi-mesru-mudafaa-hakkinin-kullanilmasi/>,

¹⁷⁵ Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Mavi Marmara Kararı Ve Kararın Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, <https://dergipark.org.tr, s.497>

meşru müdafaa yaptığını savunmaktadır. Ancak Türkiye ise, ablukanın da saldırının da hukuki olmadığını ve bir yardım konvoyu içerisinde yer alan gemiye açık denizlerde saldırmanın uluslararası hukuka tamamıyla aykırı olduğunu ve hatta İsrail'in yapmış olduğu bu hukuka aykırı eylemlerinden dolayı da yargılanması ve tazminat ödemesi gerektiğini ileri sürmüş ve İsrail'in cezalandırılmasını istemiştir.¹⁷⁶

3.2.Olaya Türkiye'den Tepkiler

Türkiye Dışişleri Bakanlığı saldırının ardından, İsrail'in masum insanlara yönelik uyguladığı orantısız gücü ve yapmış olduğu baskını şiddetle protesto etmiştir. Saldırıdan dolayı iki ülkenin arasındaki ilişkiye ciddi zarar verileceğinden, İsrail Büyükelçisi Bakanlığı'na davet edilmiş, “olaydan dolayı İsrail'in sonuçlarına katlanacağı belirtilmiştir.” Açıklamanın ardından yoğun diplomasi trafiğiyle beraber Büyükelçimiz Ankara'ya çağırılmıştır¹⁷⁷. Ayrıca üç askeri tatbikat ve yapılacak olan futbol turnuvası da hemen iptal edilmiştir.

İsrail Devletinin yapmış olduğu bu insanlık dışı müdahaleden sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Türkiye Devletinin talebi üzerine acil olarak toplanmıştır. Toplantıda söz alan Davutoğlu, “yapılan bu saldırının kabulü mümkün değildir, BM'nin hemen soruşturma başlatması, limanlarına çektikleri gemilerimizi de bırakmaları gerektiği ve yardımların da hedeflenen bölgeye ulaştırılması için gereğinin yapılmasını istiyoruz” demiştir. BM Güvenlik Konseyi toplantısında ilk sözü alan Bakan Davutoğlu, İsrail'in, eylemlerinin sonucuna katlanması gerektiğini dile getirmiştir. Davutoğlu; sulh ve sükunun istikbali yara almıştır, İsrail işlediği suçun hesabını vermek zorundadır, İsrail uluslararası toplumdan özür dilemelidir, derhal bir sorgulama başlatılmalı ve bu saldırının faillerinin cezalandırılması gerekmektedir, İsrail halkı da yanlış yapıldığını İsrail hükümetine göstermeli, teröristlerle devlet arasındaki çizgi kalktı şeklinde konuşmuştur. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, İsrail'in Gazze'ye yardım götüren gemilere saldırmasının son derece üzücü ve trajik bir olay olduğunu, İsrail'in BM'nin kurulmasının ardından yerleşen tüm değerleri tamamen hiçe sayan son derece ciddi bir suç işlediğini ifade etmiştir.

¹⁷⁶ Cemalettin Karadağ, Uluslararası Deniz Hukukunda Açık Denizlerin Serbestliği İlkesi Mavi Marmara Olayı, Usak Yayınları 62, 1.Baskı, Ankara, Aralık 2013, s.45

¹⁷⁷ “Tel Aviv Büyükelçisi Ankara'ya Geri Çağırıldı”, <http://www.salom.com.tr/news/detail/15847-Tel-Aviv-Buyukelcisi-Ankaraya-geri-cagildi.aspx> (04.06.2012).

Dışışleri Bakanı Davutoğlu şöyle demiştir: Hiçbir gemi, o geminin kaptanının rızası ya da geminin bayrak devletinin rızası olmadan durdurulamaz, insani yardımı düşmanca bir hareket olarak görmek tehlikeli bir zihin durumunu yansıtmaktadır. İsrail'in hareketi meşru gösterilemez. İsrail'in saldırganlık ve güç kullanma savunucusu haline geldiğini ifade eden Davutoğlu, Türkiye BM Güvenlik Konseyi'nin bu duruma güçlü bir şekilde tepki vererek İsrail'in saldırı hareketini şiddetle kınamasını, olayın hemen soruşturulmasını, tüm sorumlu yetkililerin ve kişilerin cezalandırılmasını istemektedir şeklinde konuşmuştur.”¹⁷⁸

Davutoğlu Türkiye'nin protestosunu, İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak'la görüşmesinde iletmiştir. Davutoğlu görüşmesinde, “kaybedilen sivillerin hesabının sorulacağını, konuyu takip etmeye devam edeceklerini de belirtmiştir. Davutoğlu, İsrail güçlerinin, sivil insanları yaralayıp öldürerek uluslararası hukukun ihlalini yaptığını, ciddi bir suç işlediğini ve BM'nin kurulmasından sonra yerleşen bütün değerleri tamamen hiçe saydığını ifade etmiştir. Ayrıca Davutoğlu, İsrail'in yaptığı bu hareketi eşkıyalık ve korsanlık olarak yorumlamış, bunun devlet aracılığıyla işlenen cinayetler olduğunu belirtmiştir.” Olayın yaşandığı sıralarda yurtdışı gezisinde olan Başbakan Erdoğan, gezi programını sonlandırıp Türkiye'ye dönüş yaparak, Ak Parti grup toplantısında İsrail'e karşı sert eleştiriler de bulunmuştur¹⁷⁹. Erdoğan, olaydan sonra yaptığı açıklamada, “İsrail askerlerinin yardım gemilerine açık denizlerde, hukuka aykırı korsanca hücum ettiğini ayrıca bunun aynı zamanda tüm insanlığa ve BM'nin esas felsefesine yapıldığını belirterek, lanetlemiştir.” İki ülke arasındaki bu krizle beraber, İsrail'in saldırısı dünyada etkisini sürdürürken daha önce de üzerinden geçildiği gibi, Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ile beraber acil toplantı yapmış ve toplantıda İsrail'i eleştirmiş, hukuka aykırı olarak yaptığı saldırıdan dolayı özür dilemesini ve saldırının hesabını vermesini istemiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, İsrail'in gemilere yönelik yaptığı saldırıdan dolayı, yapılan toplantının ardından İsrail'i sert bir şekilde kınamıştır¹⁸⁰. Tüm partilerin kararı ve ortak bildirisiyle, TBMM İsrail'i kınamıştır.¹⁸¹ Cumhurbaşkanı Gül,

¹⁷⁸“Davutoglu.BM.Guvenlik.Konseyinde.Konustu”, www.cnnturk.com, 31.05.2010

¹⁷⁹ “Tayyip Erdoğan Latin Amerika Gezisini Yarıda Kesti”, www.nethaber.com, 04.06.2012

¹⁸⁰ “BM'den İsrail'i Kınayan Açıklama”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14897147.asp> (04.06.2012).

¹⁸¹ “TBMM İsrail'i Kınadı”, www.hurriyet.com.tr/dunya (05.06.2012).

“saldırı sonucu İsrail’in, çok şey kaybettiğini, pişman olacağını belirterek saldırıyı şiddetle kınamıştır”.¹⁸² İki ülkenin arasında, ciddi boyutlara ulaşan bu kriz, tutuklu ve yaralıların azat edilmesinden sonra, destek konvoyunda olan gönüllü insanların da Türkiye’ye gelmesi ile bir nebze de olsa sakinleşmiştir.

Gazze’ye destek ulaştıracak olan geminin 31 Mayıs, 2010 tarihinde İsrail’in yaptığı saldırı ile Türk olan 9 mürettebatın ölmesiyle, iki ülke arasındaki münasebetler aşılması zor bir sürece girmiştir. Bu durum Türkiye ile İsrail arasındaki en önemli ve ciddi sonuçlar doğuracak gelişme olarak tarihe de geçmiştir. Bu güne kadar Türkiye-İsrail ilişkileri, Arap-İsrail ilişkilerinin ilerleyişine göre değişim göstermiştir. Bu durumda Türkiye-İsrail ilişkilerindeki seyri bu güne kadar genellikle, İsrail’in Arap ülkeleriyle arasındaki ilişkiler belirlemiştir denilebilir. Ama Mavi Marmara gemisine yapılan saldırı ile ilk defa İsrail ile Türkiye karşı karşıya gelmiş ve ciddi sonuçlar doğuracağı, etkilerinin uzun süre devam edeceği görülmektedir.

Saldırının kabul edilemez olduğunu vurgulayan muhalefet partileri, hükümete de sert eleştiriler yöneltmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, “diplomasinin yeteri kadar aktif olarak görev yapmadığını düşünmektedir, Mavi Marmara gemisine yapılan saldırıdan önce uyarılarda bulunulabilir, böylece yaşanan kötü olaya engel olunabilirdi diye belirtmiştir. Kılıçdaroğlu, İsrail’in Gazze’ye ulaştırılmak için giden yardıma yönelik saldırı için sunulan hiçbir mazeretin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Kılıçdaroğlu, Büyükelçinin geri çağırılmasının olumlu bir davranış olduğunu ve hukuki yollara başvurma yerinde bir hareket olduğunu belirtmiştir. Kılıçdaroğlu’na gazeteci tarafından sorulan, İsrail’de savaş hükümeti toplanırken, bakanlar kurulunun saldırıdan önce bir hazırlık yapmamasının eksiklik olarak görülüp görülmediğine, diplomasi yeteri kadar aktif değil, diplomasi çatışma ortamı yaratmamalı diye bir açıklama yaparak cevap vermiştir.” MHP G.Başkanı Dr.Devlet Bahçeli, “saldırıya gösterilen tepkinin kâğıt üzerinde, sözde kalmaması gerektiğini, İsrail ile olan ilişkilerin, iş birliklerinin derhal kesilmesi gerektiğini, BM Güvenlik Konseyi’nde, İsrail’in kınanması gerektiği, gemilerin geri iadelerinin hızlı bir

¹⁸² “Gül: İsrail Çok Pişman Olacak”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14923810.asp> (05.06.2012).

şekilde sağlanması ve tazminatın dışında İsrail'in Türkiye'den bu saldırıdan dolayı özür dilemesinin gerekliliğini vurgulamıştır.”¹⁸³

Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) Eşbaşkanı Gülten Kışanak ise, “saldırının insanlık suçu ve adeta katliam olduğunu, sonucunun ise sadece kısa bir kınamayla geçirilemeyeceğini Hükümet'in gereği neyse onu yapması gerektiğini söylemiştir.”¹⁸⁴ Gemi saldırısının ardından Türkiye, İsrail ile olan gerginliğin azalması ve normalleşebilmesi adına 3 talebi olmuştur:

- Türkiye'den özür dilenmesi
- Öldürülen dokuz Türk vatandaşı için tazminat ödenmesi
- Gazze'ye uygulanan ambargonun kaldırılması

İlişkilerin önünün yeniden açılması ve tırmanmasını önlemek adına Türkiye İsrail'den taleplere ilişkin cevap beklemiş, aynı zamanda ilişkilerin yeniden tesisi için de İsrail'e bir fırsat sunmuştur. Türkiye'nin talep ettiklerini karşılamak, İsrail için zor gözüküyordu. Çünkü bu türden taleplere, yaşanan davranışlara, İsrail alışkın değildir.

İsrail, Türkiye'nin talepleri karşısında her zamanki davranışlarına devam ederken, kurulduğu 1948 yılından itibaren uyguladığı kural tanımaz politikasını sürdürmüştür. Diğer yandan da Türkiye ile olan ilişkilerini önemseyemediğini belirterek, kendince talepleri etkisiz kılmaya çalışmıştır. Ancak İsrail devletinin bu davranışları ilk olmadığı gibi son da olmayacaktır. Zira başta ABD ve bazı batı ülkeleri olmak üzere arkasına aldığı destekle birlikte, uluslararası kuralları hiçe sayan sorumsuz edasıyla, Ortadoğu'da istikrarsızlığın başat aktörü olmaya devam edecektir.

Başbakan Erdoğan, “İsrail'in sistematik bir biçimde devlet terörü uyguladığını, Filistinlilere soykırım yaptığını ve dünyanın da buna sessiz kaldığını söyleyerek İsrail'in cezasız kalmayacağını, eninde sonunda bunun bedelini ödeyeceğini söylemiş, İsrail kamuoyuna da seslenerek, operasyonların durması için hükümetlerine baskı yapmaya davet etmiştir. İsrail'in dünya ve bölge barışı için bir tehlike olduğunu söyleyen Erdoğan,

¹⁸³ Mehmet Şahin, Makale, “Zoraki İttifak Çöktü” <https://www.orsam.org.tr/tr/turkiye-israil-iliskileri-zoraki-ittifak-coktu/>, 13.09.2011

¹⁸⁴ Şahin, A.g.m.,,

kendisi iktidarda olduğu sürece İsrail ile bir daha, olumlu hiçbir gelişmenin yaşanmayacağını belirterek tepkisini dile getirmiştir.”¹⁸⁵

Türkiye Dışışleri Bakanlığı’ndan bir yetkili; “ilişkilerin doğal seyrine gelmesi, ancak İsrail’in Gazze’de ki ablukayı bitirmesine, operasyonlara son vermesine, Gazellilerin haklarına garanti verilmesine ve sınır kapılarını açmasına bağlı olduğunu dile getirmiştir.”¹⁸⁶ İsrail Hükümeti’nden üst düzey bir yetkili ise, “Gazze ablukasının kaldırılmasının gündem dışı olduğunu ve güvenlikle alakalı herhangi bir sorumluluk verici tutum içinde bulunmayacaklarını” bildirmiştir.

Türkiye ve İsrail’in savunduklarının, uluslararası hukuk açısından gerekçeleri vardır. Gemi saldırısı, yalnız uluslararası hukuk sorunu veya diplomatik bir sorun teşkil edeceğinden, olayın geniş açıdan değerlendirilmesini yetersiz kılmaktadır. Bu nedenle, Filistin sorununa iki ülkenin siyasi açıdan farklı yaklaşımları, devletlerin davranışlarını da etkilemektedir. Ankara ve Batı ülkelerinin başkentlerinin görüşleri arasında fark bulunmazken; İsrail’in, Filistin halkına uyguladığı katliama dönüşen şiddete karşı ve uzlaşmaz tutumuna gösterilen tepkilerin devletlerarasında fark olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ankara, İsrail’in Filistin halkına karşı uygulamış olduğu şiddete, Batı Şeria’da Filistinlilere karşı uluslararası hukuka aykırı olan uygulamalara ve Gazze’yi açık cezaevine çevirmesine sert bir biçimde tepki veren başkentlerdendir.¹⁸⁷

3.3.Olaya Dünya’dan Tepkiler

Saldırının ardından BM Güvenlik Konseyi ile Avrupa Birliği Büyükelçileri acil toplanmışlar ve NATO Büyükelçileri de aynı gün görüşme kararı almışlardır. Olayın hemen ertesinde sığağı sığağına BM’de konuşan Bakan Davutoğlu, “saldırıyı haydutluk olarak nitelendirerek uluslararası soruşturma istemiştir.” ABD Başkanı Obama, “ölümlerden üzüntü duyduğunu bildirmiş; İngiltere, Fransa ve İtalya, İsrail’i sert bir şekilde kınamışlardır.”¹⁸⁸

Dönemin AB Dışışleri Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, en az dokuz kişinin ölümüyle sonuçlanan, Filistinlilere yardım götüren gemilere saldırının, “İsrail makamları

¹⁸⁵ Hasanov, a.g.e., s.6

¹⁸⁶ Hasanov, a.g.e., s.6

¹⁸⁷ Oğuz Çelikkol, “Filistin Sorunu Ve Türkiye İsrail İlişkileri”, www.hurriyet.com.tr, 24 Mayıs 2018

¹⁸⁸ “İsrail İnsanlığı Vurdu”, Cumhuriyet Gazetesi, 01 Haziran 2010, s.1 ve 13.

tarafından eksiksiz soruşturulmasını istemiştir". AB Dönem Başkanı ve İspanya'nın Avrupa Birliğiyle ilişkilerden sorumlu Devlet Sekreteri Diego Lopez Garrido, "AB adına ve İspanya'yı temsilen saldırıyı sert bir şekilde kınadıklarını belirtmiştir." Saldırı hakkında görüşmek için, Brüksel'de olağan bir toplantı ile toplanan AB Büyükelçileri, "katliama dönüşen şiddeti eleştirmişlerdir ve aldıkları ortak karar ile gemi saldırısını kınadıklarını, olaylara ve çevresinde bulunan şartlara tarafsız ve eksiksiz bir şekilde soruşturma talep ettiklerini belirtmişlerdir."¹⁸⁹

Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ise, "orantısız güç kullanmasından dolayı İsrail'i suçlamış ve olayın derhal aydınlatılmasını istemiştir. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner de, şoke olduğunu söylemiştir. Almanya Başbakanı Angela Merkel'in sözcüsü tarafından yapılan açıklamada da, İsrail müdahalesi orantılı güç kullanımı gibi görünmüyor denilmiştir. İsveç, Norveç, Danimarka ve İrlanda da İsrail Büyükelçisini çağırarak izahat istemişlerdir."¹⁹⁰

ABD Başkanı Obama, İsrail Başbakanı Netanyahu ile telefonda kısa bir görüşme yapmıştır. Görüşmede Obama, "saldırı sonucu ölümlerden dolayı duyduğu üzüntüyü ve yaralıları için endişesini belirtmiş, ayrıca Netanyahu'nun olaydan sonra Washington ziyaretini iptal etmesini anladığını ifade ederken, görüşmenin ilk fırsatta yeniden yapılması yönünde ortak bir karar alınmıştır. Beyaz Saray'dan yapılan ilk açıklamada da ABD bu trajediyi çevreleyen koşulları anlamaya çalışıyor" denilmiştir.¹⁹¹

Dönemin İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, saldırıyı insanlık dışı diye nitelmiş ve İsrail'in daha çok sonuna yaklaştığını söylemiştir. Ahmedinejad, "Siyonist rejimin insanlıktan nasibini almamış eylemi bu yönetimin zayıflığını gösterir" demiştir.¹⁹² Sonuç olarak olay karşısında uluslararası yabancı aktörler Türkiye'nin tarafında bir duruş sergilemişlerdir. Bu durum, Türkiye'nin haklılığını kanıtlar niteliktedir. Zira İsrail olayı meşru müdafaa olarak göstermeye çalışmış ancak bunu uluslararası topluma izah edememiş, anlatamamıştır

¹⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, Aynı yer,

¹⁹⁰ "Yardım Gemisine Askeri Operasyona Tepki Yağıyor", www.dw.com/dunya, 31.05.2010

¹⁹¹ "İsrail İnsanlığı Vurdu", Cumhuriyet Gazetesi, 01 Haziran 2010, s.1 ve 13.

¹⁹² Cumhuriyet Gazetesi, Aynı yer,

İsrail güvenlik güçlerinin, yaptıkları müdahaleyi, meşru müdafaa olarak saymaları mümkün değildir. İlk olarak açık sularda Mavi Marmara'ya müdahale yapılmıştır. İkinci olarak da burada yapılan saldırıya eşdeğer orantıyla cevap verilmelidir. Palmer raporunda da, orantısı olmayan şekilde güç uygulandığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, uluslararası yükümlülükler, hukuka aykırı olan her davranış ve durum, meşru müdafaa savunmasıyla ortadan kaldırılamaz. Meşru müdafaa olsa bile, hukuka ilişkin yükümlülükler, uluslararası insan hakları ihlal edilmiştir. Uluslararası hukukun, emredici olan kurallarının ihlalini ilgilendiren durumlarda, uygulanması gereken yükümlülükler vardır. İsrail de saldırı sonucu sorumluluğunda olan yükümlülükler; işbirliği içinde olmamaları, gayri meşru durumu tanımama, yardım ve destek vermeme yükümlülüğü bulunmaktadır.¹⁹³ İsrail Devleti, her olayda olduğu gibi bu olayda da uluslararası hukuku hiçe sayarak, kendi güvenlik kaygılarına ve anlayışına göre olaya müdahale etmiş, böylece uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmemiştir.

3.4.Olaya İsrail'in Bakışı

İsrail'in şiddet kullanımı konusunda yaptığı açıklamalar, çelişkili olmaları nedeniyle şüphe uyandırmaktadır. İlk yapılan açıklamalarda, "müdahaleye direnenlerin sopalar ve bıçaklarla karşı koydukları ve bir İsrail askerinin silahını almaya çalıştıkları"¹⁹⁴ şeklindeyken, daha sonra yapılan açıklamalarda "gemidekilerin, İsrail müdahalesine ateşli silahlarla karşı koydukları şeklinde ifade edilmiştir."¹⁹⁵ Diğer bazı kaynaklarda ise, "İsrail askerlerinin gemiye ulaşmasıyla birlikte kendilerini çok iyi organize edilmiş bir linç girişimiyle karşı karşıya buldukları" iddia edilmiştir. Mesela, İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı, Danny Ayalon'dan; "yardım filosunu organize edenlerin bir bölümünün uluslararası terörist gruplarıyla bağlantılı oldukları iddiası gelmiştir."¹⁹⁶ Neticede bu açıklamalar, İsrail'in büyük yankı yaratan olayla ilgili karşılaşacağı uluslararası tepkilerin şiddetini sınırlandırma çabası olarak görünmektedir.

¹⁹³ Ceren Zeynep Pirim, "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kurumsal Bir Değerlendirme", MHB, Cilt: 32, Sayı: 2, 2012, s.147-182

¹⁹⁴ BBC News, "Deaths as Israeli Forces Storm Gaza Aid Ship," Makale, 31 Mayıs 2010, http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/10195838.stm, s.e.

¹⁹⁵ Isabel Kershner, "10 Reported Killed as Israel Attacks Boats Headed to Gaza," Makale, The New York Times, 31 Mayıs 2010.

¹⁹⁶ Barak Ravid, "Israel: Gaza Flotilla Organizers Have Connections to International Terrorist Groups," Makale, Haaretz, 31 Mayıs 2010.

İsrail'in bölgede tek güvенеbileceđi, Ortadoğu ve Batı ile köprü oluşturacak ortağı olan Türkiye'yi, sergilediği bu güvenlik merkezci anlayış ile adeta gözden çıkarır mahiyette bir davranış sergilediği görölmektedir. Bu davranışından ve izlediği politikadan dolayı İsrail, hem bölge içinde hem de uluslararası alanda yalnız kalmıştır. Birleşmiş Milletler insan hakları konseyinin hazırladığı rapor ile İsrail'in gemi saldırısında uluslararası hukuk kurallarını önemsemediğini, kasıtlı isteyerek adam öldürme, işkence, insanlık dışı muamele, bilinçli bir şekilde büyük acı ve ciddi yaralanmaya neden olmak suçlarından dolayı dava açılması için kanıtların olduğu tespit edilmiştir.¹⁹⁷

BM insan hakları komisyonu tarafından hazırlanan rapor için yapılan oylamada, ABD ret yönünde, 15 ÷lke ise çekimser oy kullanmış ancak 30 kabul oyuyla rapor kabul edilmiştir. Bu durum karşısında İsrail, uluslararası bir toplum karşısında meşruluk krizinin içine girmiş, ayrıca arkasındaki desteği kaybetme durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Uluslararası bir soruştırma komisyonu kurulması, İsrail'in aleyhine gelişen bir süreç olmuştur. Zira uluslararası kamuoyu nezdinde İsrail zor durumda kalacak, haksız ve meşru olmayan müdahalesi açıkça kınanabilecektir.

İsrail, Mavi Marmara yardım gemisine yönelik silahlı güç kullanarak, ağır sonuçları olan büyük bir hata yapmıştır. Bu sebepten İsrail, bu olaydan sonra yola çıkan başka bir yardım gemisine operasyonu farklı olmuştur. Bu sefer gemi yola çıkmadan önce girişimde bulunarak engellemeye çalışmış, askeri operasyona gerek kalmamıştır.

3.5.Palmer Raporu¹⁹⁸

¹⁹⁷ Gazze Özgürlük Filosu'na 31.05.2010 Tarihinde Düzenlenen İsrail Saldırısı İle İlgili Yürütölen Hukuk Çalışmaları, "Mavi Marmara'nın Adalet Arayışı", Mavi Marmara Raporu 2014, İHH, www.ihh.org.tr,

¹⁹⁸ Mavi Marmara olayının bütün ayrıntılarıyla incelenmesi için, BM İnsan Hakları Konseyi bir Araştırma Komisyonu (fact finding mission) kurmuş, BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon da ayrıca Soruştırmaya dönük Komisyon (Panel of Inquiry) kurmuştur. Panel başkanından dolayı Palmer Raporu diye de bilinen Mavi Marmara hadisesine yönelik Yeni Zelanda Eski Başbakanı Geofrey Palmer öncölüğünde kurulan BM Soruştırma Komisyonunca hazırlanmış rapor, 2011 Temmuz ayında basına duyurulmuştur. Rapordaki dikkat çeken nokta 4.sayfada yer almış ve; "deniz ablukası Gazze'den silah girişini önlemek için konulan bir hukuki güvenlik önlemidir ve uygulanması uluslararası hukuk kurallarına uygundur." Bilhassa, bu raporda, İsrail Devletinin Gazze şehrine dönük denizden kuşatmasının ve İsraili askerlerin gemi konvoyuna yaptığı sert müdahalenin, meşru müdafa olarak uluslararası hukuka göre yerinde bir müdahaleymiş gibi değerlendirilmesi, raporun gerçekliğini ortadan kaldırmıştır.; Aksar, a.g.e., s.25.

Türkiye, yaşanan soruna uluslararası hukuk temelli çözüm üretmek istemiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ile BM İnsan Hakları Komisyonu’nu harekete geçirerek, bir komisyon kurulmasını sağlamıştır. Olayı incelemek için Yeni Zellanda Eski Başbakanı Sör Geoffrey Palmer başkanlığında bir panel düzenlenmiştir. Palmer’in yardımcılığını Kolombiyalı Alvaro Uribe yapmıştır. Bu panele İsrail Devleti adına Joseph Ciechanover Itzhar, Türkiye adına da büyükelçi S.Özdem Sanberk katılım sağlamıştır. 2.08.2010 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekretri Ban Ki-Mon öncülüğünde oluşturulan soruşturmaya dönük panel, Türkiye’nin ve İsrail’in kendilerine teslim etmiş olduğu belge ve raporlarını araştırıp değerlendirmiştir. Türkiye, Mavi Marmara olayını araştırmaya dönük kurmuş olduğu kendi komisyonunun raporlarını ve belgelerini ilgili komisyona verirken, İsrail Devleti de Mavi Marmara’ya yaptığı operasyonda yaptığı uygulamaların ve alınan kararların milletler hukukuna uyup uymadığını araştırmak adına oluşturulan komisyonca hazırlanan raporun verdi. Türkiye ve İsrail’in vermiş olduğu bilgi-belgeler ve yazıya dökülmüş şekilde talep edilen ilave beyanlardan başka, tarafların üzerinde anlaştığı konunun uzmanlarıyla görüşüp değerlendirmelerini alan komisyon üyeleri, elde edilen bilgi, belge ve yapılan görüşmeler doğrultusunda olayı değerlendirdi, bir daha benzer olayların yaşanmaması adına yapılması gerekenleri açıkladı. Bu panelin bir mahkeme gibi değerlendirilmemesi gerektiğini ve kendilerinin de böyle hareket etmediklerini, değerlendirmelerin, tavsiyelerin ve sonucun hukuksal manada yaptırımları olamayacağını belirtmiş, raporun sonucunda ilgili konuyla birlikte sürmekte olan sorunları bitireceğini ümit ettiğini belirtmiştir. Bu panelde hedeflenen gayenin uzlaşmaya yönelik olduğunu belirtmiş ve bu noktada bütün çabalara rağmen başarılı olamadıklarını belirtmiştir. Hazırlanan bu rapor, Başkan ve yardımcısı tarafından imzalanırken, Türkiye ve İsrail tarafından red edildi ve eleştiri konuları nedenleriyle birlikte bu raporun altına ilave edildi.¹⁹⁹

Yapılan operasyonun ne kadar ölçüden uzak ve plansızca yapıldığını, bunun yanında gereksiz yere orantısız bir güç kullanıldığını rapor açıkça belirtmektedir. Ayrıca rapor, Mavi Marmara gemisini geri çevirememsi ya da müdahalenin şekli konusunda İsraili yetkilileri eleştirerek, yapılan sorumsuz müdahalenin anlamsızlığını ortaya koymuş ve bu konuda İsrail’i eleştirmiştir. Ancak rapor, İsrail’in Gazze ablukasını meşru

¹⁹⁹ “Palmer Raporu Sonrası İsrail-Türkiye İlişkileri”, Global Political Trends Center, Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirgesi, İstanbul, 12 Ekim 2011, No:2, s.1.

bulurken, gemideki bazı yolcuları da şiddete başvurdıkları konusunda eleştirmiş ve İsrail'in müdahalesini adeta meşrullandırmak istemiştir.²⁰⁰

Türk tarafı hazırlanan raporu yanlı ve bir tarafı koruduğunu düşünerek, raporun mantığına karşı sert bir tepki göstermiştir. Rapor aslında, gergin olan iki ülke ilişkilerinin gelişmesini, gerginliğin azalmasını sağlamak ve bu tür olayların önüne geçmek amacıyla hazırlanmıştı. İsrail'den, saldırıda ölen ve yaranan kişiler için tazminat vermesi ve bu olaylara sebep olduğu için üzüntüsünü belirtmesi beklenmekteydi. Buna karşılık Türkiye, İsrail'in 9 vatandaşını kasten öldürmesini hiç bir gerekçenin haklı olarak göstermeyeceğini ve bundan dolayı sadece bir üzüntü beyanının yetmeyeceğini belirterek, İsrail'den özür dilemesini talep etmekteki kararlılığını sürdürmüştür. İsrail ise istenilen böyle bir talebe olumlu yanıt vermemiştir. Buna karşılık Türkiye'de, Doğu Akdeniz'de seyrüsefer serbestisini koruma amacını gerekçe göstermiş, 5 maddelik bir plan açıklayarak, Türkiye-İsrail gerginliğini adeta bir adım daha tırmandırmıştır. 12 Ekim 2011 tarihinde Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi yuvarlak masa toplantısı yaparak, Palmer raporunu ve raporun yayınlanmasından sonra Türkiye-İsrail arasında yaşanan gerilimi aralarında tartışmışlardır.²⁰¹ Katılımcılar, iki ülke arasındaki ilişkinin normalleşmesi için çaba harcarsa da, Türkiye istediği taleplerden; özür ve tazminattan vazgeçmeyeceğini, ambargo konusunda da uluslararası hukuk mecralarına başvuracağını, yetki alanına girdiği hususunda mutabakata varmıştır.²⁰² Bu toplantıda Arap dünyasında yaşanan değişim, 1978'de kurulmuş olan sınır yapısının sıkıntıya düşmeye başlaması, Türkiye ile düşman olmanın İsrail'e zararı olduğuna ama bu durumun farkında olmadığı konusu da tartışılmıştır.

Türkiye, birdaha benzeri olayların yaşanmaması ve Akdeniz'de güvenliğin korunması yönünde gerekli önlemleri almak adına harekete geçilmesini istemiştir. Uluslararası denizlerde var olan sefer serbestliğinin güvence altına alınması ve deniz korsanlığının önüne geçilmesi konusunda oldukça önemlidir. Yaşanmış olan bu üzücü olay tarafları önlem alma konusunda daha da ivedi davranmaya itmelidir. Gerektiğinde ülkelerin başınabuyruk hareketini önleyecek yaptırımlar konulmalı ve caydırıcı cezalara muhatap bırakılmalıdır. Bu sebepten dolayı gerekirse bu gibi durumlarda taraf olmayan

²⁰⁰ Global Political Trends Center, Aynı yer, s.1

²⁰¹ Global Political Trends Center, Aynı yer s.2,

²⁰² Global Political Trends Center, Aynı yer, s.2,

ülkelerin de bazı inisiyatifler alabilmesinin önü açılarak çözüm yönünde katkılarına başvurulabilmelidir. Aksi durumda çözüm üretilmesi taraf ülkeler nezdinde oldukça zor olacak ve benzer olayların yaşanması da tırmanarak devam edebilecektir.²⁰³

BM nezdinde konunun insan hakları yönünden tüm detaylarıyla araştırılması amacıyla araştırmaya yönelik bir komisyon kurulmuştur. Bunun yanında ayrıca, BM Genel Sekreter'i nezdinde soruşturulmaya yönelik bir komisyon kurulmuştur. Soruşturmaya yönelik yazılan rapor, daha sonra hazırlayanın isminden dolayı Palmer Raporu olarak anılacaktır. Raporda en dikkat çeken nokta şudur ki; "İsrail'in tezlerini destekler nitelikte Gazze'nin deniz tarafından dünyaya kapatılmasının hukuksal olarak bir sorun teşkil etmediği, İsrail'in bunu yapmasının kendi güvenliğinin bir gereği olduğu yönündeki tesbitidir. Bu raporu İsrail tarafı kendi yazsa ancak böyle yazardı şeklinde yorumlara neden olan ilgili komisyon raporu, güç kullanan, zorbalık yapan, orantısız güç kullanarak masum insanları öldüren bir devletin yaptığı müdafanın meşru olduğu ve hukuka uygunluğu konusunda herhangi bir sorun teşkil etmediği yönünde tesbitlerde bulunmuştur.²⁰⁴ Türkiye beklendiği gibi buna şiddetle karşı çıkmıştır.

Zaten Türkiye'nin şartlarından birini oluşturan Gazze'ye ablukanın kaldırılması talebinin bu raporda meşru olarak gösteriliyor olması, uluslararası toplum nezdinde İsrail'in ne denli tölere edildiğinin bir göstergesi olmaktadır. Bu durumda siz İsrail devletinden hangi yaptırımını yerine getirmesini bekleyebilirsiniz. Kaldı ki, böyle bir kuşatma olmasaydı Mavi Marmara olayı gibi bir olay da meydana gelmeyecekti.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (BMİHK)'nin, Gazze'yi hedef alan kuşatmanın hukuk dışı olarak bildirdiği birçok raporlar ve kabullendiği kararlar vardır. Benimsenen kararlar, Birleşmiş Milletler'in genel kurulu tarafından onaylanmış, uluslararası gelenek ve göreneğe dayanan (teamül) geleneksel hukuk şeklini almıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kuşatmayı aleni bir şekilde kınamakta ve eleştirmektedir. Uluslararası toplum, Gazze'yi hedef alan kuşatmanın hukuka aykırılığı

²⁰³ Global Political Trends Center, Aynı yer, s.2,

²⁰⁴ Yusuf, Aksar, Akademik Dergi, "BM Palmer Raporu ve Uluslararası Hukuk", Uluslararası İlişkiler, Cilt9, Sayı33(Bahar2012), s. 23-40 <http://www.uidergisi.com.tr>, s.24

konusunda görüş birliğine varmıştır. Raporun, yapılması zorunlu hiçbir niteliği ve yaptırımının olmayacağı açıklanmıştır.²⁰⁵

Raporun yayınlayıcıları olan başkan ve yardımcısı, olmayan bir hukuku tesis etmek gibi bir misyonlarının olmadığını açıklamışlardır. Ayrıca BM Genel Sekreteri de raporun kendisinden bağımsız hazırlandığını belirtmiş ve sahiplenmemiştir. Böylece aslında hazırlanan rapor adeta yok hükmünde olmuş ve kimse tarafından sahiplenilmemiştir.²⁰⁶ Bir bölgeye abluka uygulayabilmek için ortada taraflar arası bir çatışma ortamının olması gerekmektedir. İsrail Devletinin nitelendirdiği Gazze, bu anlamıyla bir taraf oluşturmamaktadır. Eğer İsrail bu durumu böyle tanımlıyorsa, burada yakaladığı Filistin vatandaşlarına esir muamelesi yapması gerekecektir. Sivillerin gördüğü zararın önlenmesi konusunda bir çaba harcamadığı gibi, sivillere zarar verme konusunda da eylemlerde bulunmaktadır. Silahlı çatışmalarda sivil halkı korumaya yönelik olarak ortaya çıkan uluslararası insancıl hukukun ihlali, bireysel cezai sorumluluğu beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan bu suçluları yargılamak ve cezalandırmak Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin görevidir. İsrail'in Gazze'ye düzenlediği her eylem insanlığa karşı suç olmasına ve uluslararası insancıl hukuku ihlal etmesine rağmen İsrail'in cezasızlık hali devam etmektedir. Bu cezasızlık hali de hâlihazırda süren ve ileride de sürecektir olan saldırganlığı ifade etmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne üye olmayan İsrail'in bu saldırgan eylemlerine dair uluslararası toplumun bir an önce adil bir çözüm üretmesi gerekmektedir. Aksi takdirde İsrail'in hukuk tanımaz tavırlarıyla bölgede yol açtığı felaketler artarak devam edecektir.²⁰⁷

Mavi Marmara baskını, uluslararası hukuk açısından iyi değerlendirilmelidir. İsrail'in, yapılan müdahaleyi meşru müdafaa olarak sayması imkânsızdır. Öncelikle açık sularda Mavi Marmara'ya müdahale yapılmıştır. İkinci olarak da burada yapılan saldırıya eşdeğer orantıyla bir cevap verilmemiştir. Oysa orantısı olmayan şekilde güç kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, uluslararası yükümlülükler, hukuka aykırı olan her

²⁰⁵ İHH Mavi Marmara Raporu 2014, Aynı yer,

²⁰⁶ Bulut GÜRPINAR, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, "Dış Politika Ve Kamuoyu: Mavi Marmara Krizi", Cilt10, Sayı 53, s.245

²⁰⁷ Merve Aksoy Ercümen, "İsrail'in Gazze Şeridi'ne Yönelik Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlalleri", İNSAMER, 11 Mart 2016, <https://insamer.com>,

davranış ve durum, meşru müdafaa savunmasıyla açıklanamaz. Meşru müdafaa olsa bile, hukuka ilişkin yükümlülükler ve uluslararası insan hakları ihlal edilmiştir.

İsrail'in, saldırıda meydana gelen ihlalleri ve hukuk dışı olan olayları düzeltmesi gereklidir. Bu düzeltme özür dileme, tazminat ve eski hale iade şekillerinde olabilir. Ancak bu vakada oluşan ölümlerden sebep önceki duruma dönüş imkansızdır. Buradaki olayda İsrail tazminat ödeme ve özür dileme yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Uygulamada ise en çok karşılaşılan onarım türü tazminattır. Fakat Türkiye'nin, tazminat dışında da beklentisi olduğu açıktır. Bu beklenti ve taleplerini, yaşanan olayın ardından oluşturduğu kriz yönetimiyle beraber İsrail yetkililerine bildirmiş ve takibini sürdürmüştür. Türkiye ile BM İnsan Hakları Komisyonu, delil verisi toplama kurulu tam anlamında işbirliği içindeyken, İsrail ise bu kurulla yapılan işbirliğini tamamen reddetmiştir. Oysa bir devletin fiili, uluslararası bir yükümlülüğün gereklerine aykırı ve kural dışı ise, bu yükümlülüğün kökeni ne olursa olsun, yapılan eylemin sonucunda uluslararası bir ihlâl gerçekleşmiş olur.²⁰⁸

Palmer'in hazırladığı raporda, tanıkların görüşüne yer verilmediği, kendisinin değerlendirmeye aldığı kanıtları toplamayacağı, taraf ülkelerin delilleri ile kifayet edileceği belirtilmesine karşın; buna uyulmayarak gemide yer alanların İsrailli askerlere karşı zorbalığa başvurduğu, İsrailli askerlerin de bu şiddete karşı kendilerini savunmaya geçtiğini söylemesi ise, açıkça bir tarafın tezini dinleyerek, taraf bir ifade olduğunu göstermektedir. Uluslararası uzlaşmaya uymayarak, Gazze şehrine uygulanan ambargolar ile ablukanın meşru olması ise, açık denizlerde hür bir gemiyi engellemeye çalışmasının savunması olarak gösterilmektedir.²⁰⁹ Yani olayın dayanağı olan Gazze ablukasını legalleştirmekte, mavi Marmara saldırısını da, meşru müdafaa kılıfına sokarak bir nevi saldırıyı aklamaya çalışmaktadır. Bu haliyle bile raporun, Türkiye'nin tezlerinin aksine İsrail'i koruduğu söylenebilir. Böyle bir ortamda İsrail'den uluslararası norm ve kurallara uyum beklemek biraz iyimserlik gerektirmektedir. Zira Birleşmiş Milletler nezdinde

²⁰⁸ Fehmi Kerem Bilgin, "Uluslararası Hukukta Restitutio in Integrum İlkesi", İstanbul Ün. Sosyal Bil. Enst. Hukuk An.Bi. Dal.Doktora Tezi, İstanbul 2014, s.59

²⁰⁹ Dünya Bülteni, "Palmer Raporu Ve İsrail'in Kuyruğuna Takılan CHP", www.dunyabulteni.net, 08 Eylül 2011,

alınan hiçbir karara bu güne kadar uymamış olması bu konuda haklılığımızı ortaya koymaktadır.

3.5.1.Rapora Türkiye'nin Tutumu

Palmer Raporu basına sızdırıldıktan sonra Türkiye Hükümeti, İsrail'e karşı yeni tutumunu, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu vasıtasıyla açıklamıştır. Buna göre;

- “İlişkiler 2. kâtip seviyesine düşürülecektir. Büyükelçi ve tüm personeller 2 gün içerisinde Türkiye'ye geleceklerdir.
- Askeri bütün andlaşmalar rafa kaldırılmıştır.
- Türkiye Akdeniz'de sefer serbestisi ve hareket kabiliyeti adına tüm hak ve yetkilerini kullanarak gerekli önlemleri de alacaktır.
- Bu ablukanın Türkiye tarafından tanınması asla mümkün değildir. Uygulanan ambargo ve yaşanan gemi hadisesini Adalet Divanına taşıyacaktır. Bu konuda uluslararası tüm kurum ve kuruluşları harekete geçirecektir.
- Bu saldırıdaki tüm mağduriyetlerin takipçisi Türkiye olacak ve her türlü destek kendilerine verilecektir.”²¹⁰

İsraillilerin olumsuz tavrını devam ettirmesi ve Raporu basına sızdırması sonucu Türk tarafının tepkisel karşı kararları ilişkileri, tarihin karanlık bir noktasına sokmuştur. Davutoğlu açıklamasında, “gereken bedellerin ödeneceğini ve İsrail'in Türkiye konusunda bir seçim yapması gerektiğini belirterek iki ülke arasındaki ilişkilerin olabilecek en kötü seviyeye dönüştüğünü açıkça belirtmiş oluyordu.”²¹¹

Türkiye - İsrail ilişkilerinde geline son noktayı yorumlayan kimi yorumcular, Türkiye'nin yeni aldığı kararları da değerlendirerek; ilişkilerin önceki dönemlerde de 2.katıplık seviyesine düşürüldüğünü belirterek, son noktanın abartılmamasını önemle vurgulamışlardır. Ancak belirtilmelidir ki, Türkiye ile İsrail arasında bu güne kadar meydana gelen gerginlik, İsrail ile Arap ilişkilerinin çıkardığı sonuçtur. Bu zamana kadar Türkiye ve İsrail direkt olarak karşı karşıya gelmemişlerdir. Bundan dolayı, Türkiye ve

²¹⁰ Atilla Sandıklı, Erdem Kaya, “Türkiye-İsrail İlişkileri:İnişli Çıkışlı Seyrin Dip Noktası”, BİLGESAM, Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası Enerji Ve Güvenlik Kongresi, 23-24 Eylül 2014,

²¹¹ “Sabır Taşı Çatladı”, www.sabah.com.tr/gundem, 03 Eylül 2011,

İsrail ilişkilerinin olumsuz sonuçları, en başta İsrail ve Türkiye'yi etkileyecektir. Bozuk ilişkiler, İsrail ve Türkiye'nin yanı sıra, köklü değişim süreci yaşayan bölge ülkeleri, bu coğrafyada çıkarlar peşinde koşan Amerika ile birlikte birçok diğer dünya ülkelerini de etkisi altına alacaktır.²¹²

İsrailli Büyükelçinin ülkesine gönderilmesi, sadece bu ülkeye verilen mesaj olarak görülmemeli, bu çevrede ilgisi olan tüm ülkelerin de anlaması gereken mesajdır. Büyükelçiği göndermek, iki ülkenin arasında olan tüm anlaşmaları rafa kaldırmak, İsrail'in Akdeniz'de çıkarmaya çalıştığı kargaşaya Türkiye'nin karşılık vermesi ve Gazze'ye dönük kuşatmasını tanımadığını belirtmesi zordur. İsrail, Türkiye ile arasında gelişen kriz için BM genel kurulunun ve Uluslararası ceza mahkemesinin hakemlik yapmasını istemiştir. Bütün bu olanların nedeni ise, İsrail'in, Gazze'de kuşatma altındaki Filistinlilere barışçı yollarla destek vermek isterken, dokuz Türk'ün şehit edilmesin de, susmayı reddeden Türkiye'ye karşı olan tavrıdır.²¹³

İsrail'e göre ilişkilerin normale dönmesi, gerginliğin azalması Tel-Aviv'in çıkarlarına hizmet ettiği kadar, Ankara'nın da çıkarlarına hizmet etmektedir. İsrailli yorumcular, bunun birkaç nedeni olduğunu belirtmektedir. Bunların ilki, imaj meselesidir. İlişkilerin normalleşmesi süreci sonucu önemsenmeden, Türkiye'yi, Batı'nın gözünde radikal İslam yanlısı ithamlarını yıkmaya çalışacaktır. Bir diğer etken de, enerjinin güvenliğidir. Türkiye, İsrail doğalgazını almayı planlarken, münasebetlerini normalleştirerek enerji boyutunu göz ardı etmemelidir. Bunların yanı sıra ilişkilerin normalleşmesi, ekonomik ilişkiler ve bölgesel güvenlik açısından önem taşıdığı kadar, iki ülkenin bölgedeki rolü açısından da önem taşımaktadır.²¹⁴

İsrail tarafında olup, Türkiye ile İsrail'in ilişkilerinin normale dönmesini isteyenler var olduğu gibi, normale dönmesini istemeyen muhalif görüşe sahip taraflar da mevcuttur. İsrail-Türkiye ilişkilerinin normale dönmesi herkes tarafından onaylansa dahi, esas olarak Türkiye'nin tutumunun sorgulandığı ve politikalarının belirleyici etken olduğu belirtilmektedir. Ancak Türkiye'nin de bu politikaları oluştururken İsrail tarafının

²¹² Şahin, a.g.e, s.26.

²¹³ Fehmi Hüveydi, "Türkiye'nin Mesajını Dikkate Almak", Dünya Bülteni, , www.dunyabulteni.net, 8 Eylül 2011

²¹⁴ Hasanov, a.g.e, s.2-3

etkisi yadsınmamalıdır. Süreci bağlayıcılığı açısından bakılırsa, sürecin olumlu olmasını isteyenlerin daha çok karar verici konumundaki resmi görüşü yansıttığı, bunun tersinde bir takım radikal aşırı grupların ulusal ve dinsel gayelerle sürece olumsuz baktıkları görülmektedir.²¹⁵

İsrail tarihinde ilk defa Ortadoğu ülkelerinden farklı olarak, verdiği tepkilerle Arap devletlerine benzemeyen bir devletle yüz yüze gelmiştir. İsrail Türkiye'yi, kendisi karşısında hiçbir varlık gösteremeyen bölük pörçük Arap devletleri gibi değerlendirip hareket ederse tarihinin en büyük hatasını yapmış olur. Türkiye geçmiş tarihini de hesaba katarsak, bölgede en uzun süre hakimiyet kurmuş, bu günde nüfusuyla, ekonomisiyle, bölge coğrafyasındaki etkinliğiyle oldukça etkin ve dinamik güçlü bir ülkedir. Milli şuuru yüksek, dışarıdan algıladığı herhangi bir tehdit karşısında yek vücut olabilen bir dinamiğe sahiptir. Aklı başında olan bir devlet kendi geleceği adına doğrudan bir tehdit olmadığı sürece gereksiz sebeplerle Türkiye gibi bir ülkenin düşmanlığı yerine dostluğunu kazanmak istemelidir. Kuruluşundan itibaren aşkınlıkta bakıldığında İsrail bu durumu görmüş ve dostluk yönünde politikalar izleyerek, bu güne kadar karşı karşıya gelmemiştir. Geline bu noktada İsrail kendi yalnızlığını oluşturmakta ve bölgedeki tek dostu olan Türkiye'yi de kendisine düşmanlaştırarak yalnızlığa doğru sürüklenmektedir. Arap yönetimlerinde ve halklarında yaşanan değişim ve gelişmeler bu anlamda İsrail'in aleyhine ilerlemektedir. Zira İsrail'in bölgede bıraktığı olumlu bir izlenim bulunmamakta, dolayısıyla gelişmelerin sonucunda da İsrail karşıtlığı halklar nezdinden başlayarak yönetimlere de sıçraamak zorunda kalmaktadır. Bunun en iyi örneği Mısır'da Mursi'nin iktidara gelmesidir.²¹⁶ Ancak İsrail'de boş durmamakta ABD'nin desteğiyle bölgede kendine düşman olabilecek yönetimlere şans tanımak istememektedir. Bu itibarla Mısır'da yaşanan darbe olayı bunun en belirgin örneğidir. Bu durum diğer ülkeleride tedirgin etmekte ve direkt olarak İsrail'le ters düşmek istememektedirler.

İsrail, kurulduğu tarihten bu zamana kadar kuruluş felsefesinin bir gereği olarak tam bir güvenlik paranoyası içerisinde. Zira bölgedeki Arap devletleriyle, işgal ettiği topraklar sebebiyle sürekli bir anlaşmazlık ve savaş halindedir. İsrail devletinin temel politikasında, kalıcı bir dostlukları bulunmamakla birlikte sürekli olan düşmanlıkları da

²¹⁵ Hasanov, a.g.e, s.3

²¹⁶ Şahin, a.g.e, ss.26-27.

yoktur; fakat kalıcı olan çıkarları bulunmaktadır. İsrail her zaman, kendini ve çıkarlarını korumak denge amaçlı bölgede olan uluslararası müttefik ve stratejik önemi olan bir devletle ilişkide olmayı seçmiştir.²¹⁷

İsrail'in Mavi Marmara operasyonu, meşruiyetini ulusal kamuoyu önünde kaybetmesiyle, bölgesinde ve uluslararası arenada yalnız kalmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, Mısır'da iktidar olan ve Mursi iktidarı, İran devletinin bölgede Irak'a yönelik baskıları, muhalefetin Suriye'de iyice güçlenmeye başlaması, Güney Kıbrıs'ın ekonomisinin daralması ile birlikte enerjinin ciddi olarak güvenlik riski yaşaması birleşince, durumun İsrail aleyhine hızla ilerlemeye başladığı görülmektedir. Bu kapsamda ortaya çıkan dış dinamikler ve İsrail'in yalnızlıktan kurtulma zarureti incelenip, İsrail'in özürünün ardındaki temel sebepler aydınlatılacaktır.

3.5.2.Rapora İsrail'in Tutumu

Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar nezdinde, 1948'den beri yayınlanan, İsrail'in haksız olduğunu belirten rapor ve kararların hiç birini dikkate almayan İsrail, hukuki bir birleştiriciliği olmayan tartışmalı olan raporu memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir, yani mal bulmuş mağribi gibi hareket etmiştir.²¹⁸

İsrail, Palmer Raporu'nda kendilerinin haklı olduğunu savunup, Mavi Marmara baskını sonucu suçsuz olduklarını belirtmektedirler. Bu taraflı rapora sahip çıkmasının asıl sebebi ise, uluslararası sularda sivil kişileri öldürerek, bu suçüstü yakalanılan olaydan bir nevi aklanarak kurtulduğuna inanmaktır. Ayrıca İsrail raporun, Türk vatandaşlarını alenen öldüren askerlerini ve Mavi Marmara olayından sorumlu tutulan yetkililerini yargılanmaktan koruduğunu düşünmektedir.²¹⁹ Böylece İsrail, uluslararası toplum nezdinde de kendini aklamış olacaktır.

İsrail Başbakan Yardımcısı Moşe Yaalon'un, raporun yayınlanmasından kısa bir süre önce yaptığı, "Palmer Raporu'nun yayınlanmasından sonra Türklerle görüşeceğiz

²¹⁷ Abdallatif, YADAK, "İsrail Güvenlik Politikası Ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri", 21.Yüzyılda Eğitim Ve Toplum, Cilt.3, S.9, Kış 2014, 28.03.2014, s.167.

²¹⁸ Mehmet Şahin, "Türkiye-İsrail İlişkileri; Zoraki İttifak Çöktü", Ortadğu Araştırmaları Merkezi, www.orsam.org.tr, 13.09.2011,

²¹⁹ "Idf To Defend Flotilla Commandos Against Legal Action", Erişim Tarihi 02 Eylül 2011, <http://www.jpost.com/Defense/Article.aspx?id=236414>,

diye tehditkâr şekilde yaptığı konuşması da, ne denli pervasızca yapılmış, hafızalara kazınması gereken ve de unutulmaması gereken sivri sözlerdendir.”²²⁰ Zira haksız olduklarını kendileri de bildikleri halde, bu şekilde açıklamalar yapan İsraili yetkililerin, bir de gerçekten haklı olsalardı acaba neler yapar neler söylerlerdi ayrıca düşünüp değerlendirilmesi gereken bir konudur.

İsrail’deki hükümet koalisiyondaki radikal sağ isimlerinde etkisiyle Türkiye’nin taleplerini karşılamaya yanaşmayınca, Türkiye İsrail ilişkileri, siyasi ve askeri düzlemde tarihinin en düşük seviyesine gerilemiştir. Fakat öte yandan İsrail ile askeri ve politik ilişkilerde yaşanan bu kriz ticari ilişkilere yansımamış ve İsrail’in Türkiye’yle arasındaki serbest ticaret anlaşmasının iptal edilmesini kimse gündeme getirmediği gibi, Türkiye bu anlaşma gereğince İsrail’in OECD’ye girişini veto etmemiş ve izin vermiştir.²²¹ İki ülke arasındaki dış ticaretin hacmi, meydana gelen küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında kısmi bir düşüş yaşasa da 2010-2011 yıllarında ortalama % 30 oranında artış göstermiştir. Bu durum Ak Parti Hükümetinin, ekonomik ilişkileri diplomatik gerginliklerden ayıran politikasıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda diplomatik gerginlik devam ederken, ekonomik ilişkilerde ciddi bir sorun yaşanmadığı gibi, bazı dönemler yükselme gösterdiği de görülmektedir. Bu reel politik davranışın bir sonucudur. Siyasi alandaki gerginliğe rağmen ticaret bundan fazla etkilenmeyerek çok daha iyi gelişti ancak, Türkiye’nin diğer komşuları ile olan ticareti de çok gelişti. İsrail ile Türkiye ilişkilerindeki ticareti geniş açıdan incelersek, İslam dünyası ile İsrail’in arasında yapmış oldukları tüm ticarete benzediğini görmekteyiz.²²²

3.6.Olayın Genel Bir Değerlendirmesi

Bir ülkenin güvenliği her şeyden önemlidir. Tehditlerin var olduğu ve kendisini güvende hissetmediği bir ortamda devletler bu konudaki gerekli tedbirleri almak isteyeceklerdir. Bunu hisseden bir ülke bu sorunla başa çıkabilmek adına gerekli gördüğü her türlü tedbiri almak isteyecek ve bu doğrultuda ittifaklar ve angajmanlara girerek haklı

²²⁰ Ertuğrul Aydın, Uluslararası Hukuk İhlalleri İzleme Merkezi, “Türkiye’ye 6 Ayda Diz Çöktürmek”, Makale, 05 Eylül 2011, www.uhim.org

²²¹ “İsrail Türkiye’yle İş İlişkilerinde Bekle Gör Politikası Uyguluyor”, 05 Temmuz 2010, www.hurriyet.com.tr/gundem,

²²² Esra Durmuş, “Karşılıklı Bağımlılığın Siyaseti:Türkiye’nin İsrail Ve İran İlişkilerinde Ekonominin Etkisizliği”, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.31

olarak etrafında oluşan tehditleri bertaraf etmek isteyecektir.²²³ 2002 yılının sonunda Türkiye’de iktidarın değişmesiyle birlikte İsrail’in güvenlikleştirildiği gözlemlenmektedir. Ordunun İsrail-Türkiye ilişkileri üzerindeki etkisi yönünden 2009 yılı bir kırılma noktası olmuştur. Türkiye bu yıldan itibaren bütün girişimleri kendi kontrolü altında tutmaya özen göstermiştir. Ocak 2009’da Erdoğan’ın Davos’da Peres’i, Filistinlilere yaptığı operasyonlar sonucu açık bir dille eleştirmesinden sonra İsrail - Türkiye ilişkileri hızlı bir şekilde kötüleşmeye başladı. Bu yaşanan olayların neticesinde İsraililer tarafından büyükelçimiz aşağılanmak istenmiş böylece Türkiye küçük düşürülmek istenmiş ve alçak koltuk krizi olarak iki ülke tarihindeki kötü yerini almıştır. 2010 yılı Ocak ayında, ülkelerin arasındaki gerilimi hafifletmek için İsraili Savunma Bakanı Ehud Barrak Türkiye’yi ziyaret ettiğinde, görüşme isteğini Başbakan Erdoğan, Cumhurbaşkanı Gül ve Türk Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ reddetti. 2001 yılından beri İsrail, ABD ve Türkiye arasında rutin bir şekilde yapılan, her defasında birlikte tüm ülkelerin askerlerinin de katılımıyla düzenlenen Anadolu Kartalı adlı tatbikat 07.10.2009 tarihinde sonlandırıldı.²²⁴

2007’den sonra Türk dış politikasının, Orta Doğu ve İslam dünyasına meyilli olduğunu söyleyenler, bunun asıl nedenine baktıklarında, Ak Parti’nin ideolojik yaklaşımından daha çok, Türk dış politikasının pratik uygulamalarla sürdürüldüğü anlayışında ve Avrupa Birliği’nin Türkiye’yi uzaklaştırıcı siyasetinde aramaları daha doğru bir yaklaşım olacaktır.²²⁵ Ne var ki Türkiye eski Türkiye olmadığı gibi bu tür algı operasyonları da eskisi gibi itibar görmemektedir. Eski oyunların kullanılmadığı, benzeri senaryoların ve oyunların ya da komploların doğru olmadığı bir durumda, Türk kamuoyundaki farkında olma süreci de gelişmiştir. Türk halkı artık komploları görürken esas suçluların bu tür oyunlara başvuranlar olduğunu anlayabilmektedir.

Mayıs 2010 tarihinde Davos krizi, alçak koltuk krizi ve askeri operasyonların iptali gibi olaylarla, daha çok gerilen Türkiye ile İsrail ilişkileri, 31 Mayıs gecesinde gerçekleşmiş olan kanlı gemi baskını sonucu artık sonlanmaya kadar gelmiştir. Mavi

²²³ Altun Aktaş, “Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm”, Sosyal Bilimler, Temmuz 2011, Cilt1, Sayı2, s.12

²²⁴ Ali Balcı, Tuncay Kardaş, “Türkiye’nin İsrail ile İlişkilerinin Değişen Dinamikleri: Bir ‘Güvenlikleştirme’ Analizi”, Ortadoğu Yıllığı, Makaleler, 2012, s.428

²²⁵ Umut Uzer, “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım”, Ortadoğu Etüteri, Cilt2, Sayı2, Ocak2011, s.164

Marmara Krizi, Türkiye-İsrail arasında yaşanan tüm krizlerden farklı bir yerdedir. Ahmet Davutoğlu, tarafından adeta Türkiye'nin 11 Eylül'ü olarak adlandırılan kriz, 2010 yılından itibaren bu zamana kadar iki ülkenin ilişkisinin oldukça derinden etkilendiği özgün bir olaydır.²²⁶ Ayrıca, Türkiye açısından Mavi Marmara olayı, sivil toplum örgütlerinin başlatmış olduğu bir hareketin Türkiye ile İsrail arasındaki dış politika krizini yaratmasına neden olan bir örnektir.

Mavi Marmara olayını tetikleyen eylem, Doğu Akdeniz'de, Türkiye sınırları dışında gerçekleşmiştir. Krizin temel tetikleyicisi sivil toplum koalisyonunun Gazze Şeridi'ne yardım ulaştırmayı amaçlaması ve bölgede uygulanan İsrail ablukasına karşı çıkması neticesinde belirmiştir. Filoda bulunan gemilerde ateşli silahların bulunmaması açısından bakıldığında, krizi tetikleyen eylemin şiddet araçlarından uzak olduğu görülmektedir. Gemilerde taşınanlar ise; daha çok yaşamsal destek malzemeleri, barınma ve sağlık malzemeleri, yiyecek, giyecek ve acil yardım ürünleri, bazı pratik makine ve teçhizat ürünleriyle çocuklara yönelik malzemeler bulunmaktadır.²²⁷ Zira BM tarafından yapılan incelemelerde silah benzeri insan yaşamını doğrudan tehdit edecek herhangi bir materyalin varlığına rastlanmamıştır. Bu nedenle krizi tetikleyen eylemin bir protesto olduğu görülmektedir.

Palmer Raporu'nun gazeteye sızmasından sonra her iki ülkenin temsilcilerinin yaptıkları açıklamalara göre, bu olayın Türkiye-İsrail ilişkilerine ciddi etkileri olduğunu ve kalıcı etkiler bırakabilecek yara aldığını belirtmişlerdir. Türkiye'nin talepleri, İsrail tarafından karşılanmadığı sürece ilişkilerin düzelemeyeceği belirtilmekte, İsrail yetkililerinin yaptıkları açıklamalarda da, taleplerin karşılanmayacağı, hatta aralarındaki ilişkinin daha da gerileceği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Gül, Türkiye'nin açıkladığı yeni kararların başlangıç olduğunu, İsrail'in hareketlerine göre karşıt hareketleri olacağını belirtmiştir.²²⁸

Türkiye'nin duruşu ve İsrail'e meydan okuyan tavrından cesaret bulan Mısır halkı, eylemlerini daha da ilerleterek ülkelerinde bulunan İsrail konsolosunun bir an önce sınır

²²⁶ Küçük,Ayşe, "Türkiye İsrail İlişkilerinde Mavi Marmara Krizi Kriz Yönetimi Açısından İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, Mart 2015 s.3

²²⁷ Ahmet Hamdi Topal, "İsrail'in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı", MHB Cilt 32, Sayı 1 s.143, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/411345>.

²²⁸ "Gül: İsrail'e Ek Yaptırımlar da Gelebilir", www.haber7.com/haber/, Erişim Tar. 15 Haziran 2012.

dışı edilmesi adına eylem yürüttüler. Bu eylemler de gösteriyor ki Türkiye bölge ülkelerine, milli şuurlarını geliştirme ve bilinçlenme noktalarında ilham olmaktadır. Ayrıca bu noktada Türkiye'nin İsrail ile yaşadığı düşmanlık, Arap halkları nezdinde de karşılık bulmakta ve Türkiye'nin özellikle de Erdoğan'ın bölgedeki popüleritesi arttıkça İsrail yalnızlaşmaktadır.²²⁹ Böylece İsrail'in güvenlik çemberi gittikçe kırılmakta ve zarar görmektedir. Bölgede İsrail'i muhatab alan ülke belkide yalnızca ABD kalmıştır, o da oldukça uzak bir coğrafyada bulunmaktadır. Türkiye İsrail ile ilişkilerini yeniden dizayn ederken ilişkilerin bozulmasının en büyük sebebi Filistin sorunudur. Bu sorunun çözümünde bu güne kadar Arap devletleri pek katkı sunmamışlardır, ancak bundan sonra Türkiye ile birlikte bölge ülkeleri de sorunu sahiplenilen bir tavır içine girerek Türkiye ile birlikte adım atmak durumunda kalacaklardır. Zira yönetimlere bunu kendi halkları adeta dikte edeceklerdir. Ortadoğu ve İslam coğrafyası tarafından kurulan kuruluşları Türkiye, sorunun çözümü adına harekete geçirmek isterken, Batılı kuruluşları da Filistin meselelerine dahil ederek, çözüm konusunda NATO, Avrupa Birliği'ne tabi ülkeler gibi batılı devletleri de bu yönüyle duyarlı olmaya davet ederek bir nevi insani ve yasal davranış oluşturma çabasına getirmek istemektedir. Bu uğraşlar Türkiye'nin haklı davası olarak algılanacak ve sağduyulu bütün insanlar tarafından karşılık bulacaktır. Bu çalışmaları yaparken Türkiye hiçbir zaman tek taraflı davranmamaktadır. Tek yanlı olarak yalnızca İsrail Devletini suçlayan, muharaplarını tamamen masum sayan bir tutum sergilememekte, aksine tüm taraflara adil bir yaklaşım sergileyerek haklıya hakkını bir yargıç duyarlılığıyla teslim etmektedir. Bu da yaptığı çabaların meşruluğunu, taraflar ve üçüncü kişiler nezdindeki tutarlılığını ortaya koyarken ilgili halkların da sempatisini kazanmaktadır. Aksi durumda Suriye ve İsrail arasında arabulucu olarak bulunması sözkonusu olamazdı. İki zıt tarafın aynı zamanda güvenini kazanarak aralarını bulma konusunda politikalar geliştirmek kolay bir iş değildir.²³⁰

Filistin'in 20 Eylül 2011'de BM'de, devletleşme konusu oylanırken Türkiye, İsrail'e karşı ilk denemesini yapma kararı vermiştir. A.Davutoğlu, Abbas'ın, Türkiye'ye gönderdiği temsilcisiyle beraber basın karşısına geçerek “devletleşme sürecinde bundan böyle beraber hareket edeceklerini belirtmiştir.”²³¹ 23 Eylül 2011 tarihinde

²²⁹ “Mısır'da İsrail Gerginliği”, www.milliyet.com.tr/dunya, Erişim Tarihi 10 Eylül.2011.

²³⁰ Nasuh, Uslu, “Türkiye'nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı”, Bilig Kış 2010, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Sayı.52, s.147-180.

²³¹ “Ankara'dan Filistin'e Açık Çek”, www.radikal.com.tr/politika, Erişim Tarihi 08Eylül 2011.

Filistin yönetimi Birleşmiş Milletler'e tam üyelik için başvurmuş, ancak tam üye olmak için öncelikle güvenlik konseyinin tavsiye kararı gerektiğinden dolayı, ABD'nin muhalefetiyle açıklamasıyla böyle bir karar alınamamıştır. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Riyad El-Malki tarafından Ağustos 2012 tarihinde yapılan açıklamada, 27 Eylül 2012'de üye olmayan gözlemci devlet statüsü için BM'ye başvuracaklarını bildirmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda 29 Kasım 2012 tarihinde 138 Kabul, 9 red, 41 çekimser oyun kullanıldığı oylamada kabul edilen 67/19 sayılı BM karar uyarınca Filistin, Birleşmiş Milletler'e üye olmayan gözlemci devlet, statüsü ile katılmıştır. Böylelikle Filistin yönetimi, işgal edilmiş bölgelerle ilgili devlet sıfatıyla daha ciddi hak iddiasında bulunabileceği gibi, Birleşmiş Milletler'in diğer uzmanlık kurumlarına ve Uluslararası Ceza Mahkeme'sine de kendisi başvurabilecektir.²³²

Bu sürede İsrail, Türkiye'ye karşı ABD'deki siyasi gücünü kullanarak, Türkiye'nin üzerinde bir baskı oluşturmaya çalışacaktır. Amerika'nın yaşadığı kamplaşma, Amerika'nın kendi içinde de, dışarıya karşı da yaşadığı en büyük kamplaşmasıdır. Cumhuriyetçi kişiler ve demokratlar arasında olan çatışma, radikal, ırkçı ve dinsel ayrımcılık bize ülkenin, Evanjelist ve Siyonist siyasal elitin yoğun baskısı altına girdiğini göstermektedir. Yani bu durum, Türk halkı ile Amerikan halkının birbirine karşı düşman olmadığını, 60-70 yıllık dostluğu bozanın Netanyahu ve İsrail yönetiminin baskısı olduğunu göstermektedir.²³³

İsrail, Türkiye'ye karşı 2003 Irak Savaşı'ndan sonra olduğu gibi örtülü operasyonlar yürütmekte ve PKK'ya destek vermektedir. Haretz Gazetesi'nde yayınlanan habere göre; İsrail Dışişleri Bakanı Lieberman, PKK'ya destek verilmesi yönünde öneride bulunmuştur.²³⁴ İsrail hükümeti, PKK'ya destek vererek elini güçlendireceğini ve Türkiye'ye diz çöktüreceğini düşünmüş, Türkiye'nin taleplerini yerine getirme konusunda 6 aylık ek bir süre istemiştir. Diz üstü çökmüş sorunlarıyla boğuşan ülkenin, özür dilemeden de Türkiye'nin İsrail'e karşı tutumunun değişebileceğini sanması nedeniyle, kendine göre dalga geçmiş zamanı kazanmak istemiştir. Zira Netanyahu ve

²³² www.radikal.com.tr/politika, Aynı yer,

²³³ Tayyar Arı, "Geçmişten Günümüze Ortadoğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı", Cilt II s.310, Eylül 2017

²³⁴ "Bu haber daha sonradan yalanlanmıştır". Hürriyet Gazetesi, 11 Eylül 2011.

kabinesinin hesaplarında, Türkiye'nin taleplerinden vazgeçmesi için, en çok 6 ay içinde baskılar karşısında diz çökeceği beklentisi vardı.²³⁵

Ayrıca, bölgede yalnız olan İsrail Devleti, ülkemiz ile ezeli sorunları olan her türlü oluşuma destek vermekte ve ittifaklar gerçekleştirmekten geri durmaz iken, bizimle dost olan ve problemsiz ülkeleride, Türkiye'ye karşı kışkırtarak uzaklaştırma yolunu denemektedir.²³⁶

Türkiye, Mavi Marmara saldırısının taraflarından biri olması nedeniyle konuyu her yönüyle ele alıp değerlendirmelerde bulunmuştur. Olayı Ak Parti hükümet olarak yorumlarken, gelişen bu durumu, hükümet uygulamalarına ve Filistinlilere beraber düzenlenmiş tehdit olduğu şeklinde nitelendirmiştir.²³⁷ Saldırının ardından İsrail'in imajının kötü şekilde etkilenmesi, bölgede Türkiye'ye çok daha sağlam, bunun yanında etkin ve proaktif politika izleyebilmesi için yasal ve kolay bir zemin oluşturmıştır. Türkiye, gemi olayının ardından misliyle mukabele yapmaktan ziyade askeri, politik, diplomatik, iktisadi, ve benzeri karşılık şekillerini belirlemiş, böyle bir siyaset yürüterek bu ülkeyle münasebetlerini mümkün olan alt seviyeye indirmiştir.²³⁸

Arap ve İslam dünyası, İsrail ile çatışma ve gerilim dolu yaklaşık 70 yılı geride bıraktı. Ortak savaş veya ortak barış vizyonundan yoksun, herkesin kendi menfaatlerini öncelediği, her ülkenin kendini kurtarmaya çalıştığı, günümüzün paramparça İslam dünyasındaki bu karmaşa, İsrail'in ömrünün uzamasındaki ve bu kadar pervasızca başına buyruk politikalar üretmesindeki en büyük etkidir. Tarihin vermiş olduğu bütün tecrübelerin ışığında şunu söylemek de yanlış olmaz; ne tam savaş ne tam barış durumu, Arap ve İslam dünyasının İsrail karşısında aldığı ve almaya devam ettiği yenilgilerin ana sebebidir. Aslında tam da İsrail'in istediği ve hedeflediği gibi, dağınık ve güçsüz bir Arap dünyası ile karşı karşıyayız.²³⁹ Günümüz Türkiye'si, artık bu durumu kabullenmeyen politikalar geliştirerek, İsrail devletinin sınır tanımaz ve dünyayı umursamaz tavırlarını her platformda yüzlerine vurmaktadır. Bunu gören İsrail devleti hoşnutsuzluğunu çok

²³⁵ "İsrail'den PKK Tehdidi", www.ntv.com.tr/dunya,

²³⁶ Mehmet, Şahin, "Ortadoğu'da Yalnızlaşan İsrail Yeni Müttefikler Arayışında", Ortadoğu Analiz Dergisi, Ocak 2011, Cilt:3, Sayı:25, ss.31-37.

²³⁷ Şahin, A.g.m.,

²³⁸ Bünyamin Şenocak, "Filistin Sorunu ve Türkiye'nin Ak Parti Hükümetleri Dönemindeki Filistin Politikası", İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Nisan 2016 s.102

²³⁹ Yılmaz Tezkan, "Bir Başka Açıdan İsrail", Ülke Kitapları, 1.Baskı, Ekim 2004, s.7

farklı biçimlerde, bazen haydutça, bazen algı operasyonlarıyla, bazen de dünya üzerinde ki Siyonizm lobisiyle birlikte Türkiye'yi köşeye sıkıştırmaya çalışmaktadır. Ne hazindir ki, yıllardır İsrail ile çatışma halinde olan Arap dünyası bu durumda bile Türkiye'nin yanında yer almadığı gibi, alenen ya da üstü örtülü olarak İsrail'in tarafında yer almaktadır. Aslında bu tutum, Türkiye'nin bölge liderliğini kabullenemeyen, halklarının Türkiye'ye olan sempatisini gören ve bunu kabullenemeyen Ortadoğu ülkelerinin liderlerinin tutumudur. Türkiye-İsrail ilişkileri, Türkiye'nin Arap dünyasına ve Batı ülkelerinde, Türkiye ile ilgili oluşan politik yaklaşımının etkisiyle şekillenmektedir.²⁴⁰

Ortadoğu coğrafyasında birbirlerine denge kurabilecek üç ülkeden ikisi olan Türkiye ve İsrail'in (diğeri de İran) ilişkilerindeki sıkıntılar, bölgedeki barışın tesisini zedeleyebilecek niteliktedir. Zaten Arap Baharı çerçevesinde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan devrimler ve onun getirdiği belirsizlik ortamı Ortadoğu'yu patlamaya hazır hale getirirken, bir de buna Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin çıkmazı da eklenince, durum olası savaş sinyallerini de beraberinde getirmektedir. Türkiye, Arap Baharı ile beraber karşısına çok önemli bir fırsat çıktığını, kendi yumuşak gücünü diğer ülkelere ihraç ederek bölgeyi şekillendirebileceğini düşündü ki, bu da çok doğal ve doğru bir düşünce idi.²⁴¹ Eğer Türkiye'nin istediği ve desteklediği ideolojiler Ortadoğu'da iktidara gelirlerse, bu Türkiye'nin başta ihracat olmak üzere diğer stratejik imkânlarını genişletebilirdi. Zira bölgede İran ile Türkiye'nin arasında, Ortadoğu'daki kamuoyunu yanına çekme noktasında çok ciddi ve derin bir rekabet var. Bu rekabette Türkiye, gerek konumu gerekse elindeki güçler itibarıyla İran'a kıyasla daha zayıf kalmaktadır. İran'ın elinde doğal kaynakların yanı sıra bölgeye nüfuz edebileceği ideolojik silahları ve imkânları da mevcut. Bunlardan biri de, Şii-Arap kartını kullanmak. İran bu kartı kullanmak suretiyle petrol kaynakları bakımından dünyanın en önemli coğrafyası olan Basra Körfezi'nin sadece İran tarafını değil, karşısındaki Arap tarafını da etkileyebilmektedir. Dolayısıyla Körfez'deki diğer rejimler İran'ın artan etkisinden son derece rahatsız olmaktadır. Aslında, Türkiye ile İran arasındaki yol ayrımının başlangıçtaki işaretlerini, bölgede İran'ın Pakistan ve Hindistan'dan başlayan, Irak ve İran'da büyüyerek, güney bölgesinde Yemen tarafına Batı yönünde de Lübnan, Suriye

²⁴⁰ İslam Ansiklopedisi, "İsrail", Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2001, Cilt23, s.184-188,

²⁴¹ Hasan Kösebalaban, "Ortadoğu Konuşmaları Bölgesel ve Küresel Perspektiften Arap Baharı", (Edit. Zahide Tuba Kor), Küre Yay. 1.Baskı, Aralık 2014, s.597

Akdeniz Bölgesine kadar yayılan "Şia Hilali" gerçekleştirmesinden endişe duyan Sünni Arap yönetimlerinin dile getirdiği Türkiye ile alternatif ittifak kurabilecekleri yolundaki görüşler oluşturmıştır.²⁴²

Ancak bu türden ittifak düşüncelerine karşı, uluslararası konjonktürdeki son gelişmeler ve Türkiye'nin geliştirdiği politikalar yüzünden bu gün Türkiye'de eksen kayması tartışmalarına da sebep olan olumsuzluklar, batı ve İsrail ile yaşanan gerginlikler, gerçekten Türkiye Avrupa'dan, batıdan kopuyor mu tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Esasen böyle bir durum söz konusu değildir. Zira Türkiye Batı ittifakının içinde yer alırken doğu ile de ilişkilerini geliştirmektedir. Bunun eksen kayması olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Bu gibi durumlar dünyada olan güçler dengesinin ya da merkezi gücün değişmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlunun, yaratılışından sahip olduğu; egemen olma, buyruğunu yürütme, etkili olma ve hükmetme duyguları vardır.²⁴³ Bu duygulara sahip olan insanlardan oluşan devletler de aynı reflekslere sahiptir.

Türkiye bir ülke olarak dünyanın merkezi bölgesinde yer alırken aynı zamanda Batı ittifakının bir üyesi olmayı da sürdürmektedir. Aslında Batı emperyalizmi Ortadoğu'ya yeni emperyal saldırılarını sürdürürken, Türkiye giderek Batı ve merkez bölge arasında kalarak sıkışmaktadır. Ortaya çıkan yeni durumda dünyanın ortasında bir Doğu – Batı savaşı Siyonizm tarafından tırmandırılıp, Ortadoğu ülkeleri bölünüp parçalanırken, bir bölge ülkesi olarak Türkiye de zaman zaman, Kürt kartı oynanarak bölünme riski ile karşı karşıya bırakılmaktadır. Kürt sorununun tarihsel ve mantıksal bütünlüğü içindeki anlatımında, İngiltere, ABD ve İsrail'in emperyalist hesaplarına uygun olarak tutarlı politikalar izlediklerini görüyoruz.²⁴⁴

Türk dış kararvericileri, bölgesel anlamda bakıldığında dış politik yönelim olarak Ortadoğu ülkeleri bu noktada eskisine göre daha çok yer tutmaktadır. Türk Hükümeti'nin Avrupayı dışlamadan doğusundaki ülkelerle yeni ilişkiler geliştirmesi ve kendi güvenliği

²⁴² Ayman, S.Gülden, "Türkiye İran İlişkilerinde Kimlik, Güvenlik, İşbirliği Ve Rekabet", İstanbul 2012, s.547-591, www.academia.edu,

²⁴³ Mustafa Kocakener, "Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler Ve Pratikler", 7 Eylül 2015, s.21, <http://www.tasam.org>,

²⁴⁴ İhsan Şerif Kaymaz, "Emperyalizmin Kürt Kartı" Akademik Bakış, Cilt1, Sayı1, Kış 2007, s.188

açısından bu bölgeyi ihmal etmemesi oldukça önemli ve haklı bir davranıştır. Türkiye'nin kendisinin de parçası olduğu bu yeni bölgeselleşme eğilimi, söylemsel yönü ağır basan ve Batı karşıtlığı ve global ilişkilerden kopmayı savunan Soğuk Savaş yıllarının üçüncü dünyacı yaklaşımlarından çok farklıdır. Bilakis oluşan yeni dünya düzenine bağlı ve bölgeselliğin globalleştiği bir ortamda, Türk Devleti'nin bölgeye yönelik bakış açısı, bu boyutuyla ortaya çıkan yeni çıkar alanlarını kendisiyle bütünleştirerek, ekonomisini siyasetini ve bölgeye yönelik politikalarını hem kendi he de bölge çıkarları açısından geliştirmektedir. Bu anlamda bakıldığında Türkiye, hem diğer ülkeler ve bölgelerle ilişkilerinde, hem de Ortadoğu politikalarında oldukça dengeli bir yol izlerken, eksen kayması yaşadığı yönündeki eleştirilerin aslında ne denli boş olduğunu da ortaya koymaktadır. Türkiye bu konuda oldukça reel politik davranmaktadır.²⁴⁵

Türkiye'nin son dönem Ortadoğu politikası ekonomik ve stratejik mülahazaların yanı sıra yoğun ölçüde idealist temalar da içermektedir. Türkiye'nin rol tanımı ulus-devlet parametrelerinin ötesine geçmiş, bölgesinde ve küresel ölçekte barış ve adaleti tesis etmek için çalışan bir moral aktör olarak kurgulanmıştır.²⁴⁶

Bugüne kadar Türkiye'nin İsrail'e, çok farklı sebeplerin yanında Amerika ile ilişkileri bağlamında da ihtiyacı vardı denilebilir, ama şu anda Barack Obama'nın Başkan seçilmesiyle İsrail'e bu bağlamda ihtiyacı kalmamıştır. Tarihte ilk defa Türkiye, İsrail'le bir kriz yaşadığı dönemde Amerika ile ilişkilerini en iyi seviyesine ulaştırmıştır.²⁴⁷ Bu sadece Barack Obama'nın başkanlık koltuğuna oturmasından dolayı değil, Amerika'da İsrail konusunda son derece realist bir okuma yapan bir ekip zaten her zaman mevcut ve Barack Obama siyaseten bu ekolü temsil ediyor. Ancak Amerika'da başkanların ve de siyaset akımlarının değişmesine paralel olarak da bu durum değişebilir. Ama bu durum dahi Amerika'nın nihayetinde önceliği olan kendi çıkarlarına uygun hareket etmeyeceği anlamına gelmemelidir.

²⁴⁵ Şaban Kardaş, "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması mı?", Ocak 2011 s.38, https://www.academia.edu/2402968/T%C3%9CRK_DI%C5%9E_POL%C4%B0T%C4%B0KASINDA_EKSEN_KAYMASI_MI,

²⁴⁶ Şaban Kardaş, "Türk – İsrail Krizi: Moral Politikadan Çatışmaya", Makale, Görüş Dergisi, TÜSİAD, Sayı 70, Ekim 2011,

²⁴⁷ Kösebalaban, (Edit. Kor), a.g.e., s.599

Her ne kadar küresel güç kayması, çok kutuplu dünya vs. dense de hala ortada tek bir süper güç var ve o da İsrail'e siyasi ve iktisadi manada desteğini sorgusuz sualsiz sürdürüyor. Zira Amerika'da halkın siyaseten etkin olan kesimi Yahudiler ve Evanjelik Hristiyanlar, bu meselelerde İsrail tarafına hep yakın olmuşlardır. Evanjelistler, aslında cehennemlik olduklarını düşündükleri Yahudileri yalnızca asıl kitap olarak kabul ettikleri Eski Ahit inancı sebebiyle desteklerken, Yahudiler de evanjelistlerin tüm bu ikiye bölünmüşlüklerini bilmelerine rağmen kendi vaad edilmiş topraklarına kavuşmak amacıyla desteklemektedirler.²⁴⁸

Türkiye ile İsrail arasındaki mevcut gerginlik aslında Türkiye'nin lehine bir durum da oluşturmaktadır. Davos çıkışı, alçak koltuk krizi ve son olarak Mavi Marmara olayı, Türkiye'nin Ortadoğu halkları nezdinde sempatisini kazanmasına sebep olmuştur.²⁴⁹ İran ve Arap ülkelerinin oluşturduğu geniş pazara baktığımızda bu Pazar Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Bu krizler Erdoğan'ın bölgedeki popülarlığını arttırırken, bölgede ekonomik olarak daha rahat Pazar payı almasına da zemin oluşturmaktadır. Aynı zamanda halkların Türk mallarına olan tercihi ve Türklerle olan ticarete karşılıklı kolaylıkların sağlanmasını da beraberinde getirmektedir.

Bu gün Ortadoğu stratejik bir bölge ve Türkiye de stratejik bir ülke olarak bu haritada yerlerini almaktadır. Bu durumda Türkiye ve Ortadoğu hem yan yana hem de karşı karşıya gelmektedir. Bu doğrultuda yeni çelişkiler ve sorunlar gündeme gelirken, Türkiye ilelebet payidar kalmak üzere kendi güvenliği için çözüm üretmek ve yeni ortaya çıkan sorunları etkili politikalarla karşılamak durumundadır. Dünya koşulları değiştiği için eski ve geleneksel politikaları uygulayarak Türkiye yoluna devam edemez. Arap Baharı'nın amacına uygun, bölge halkını önceleyen, liderleriyle denge oluşturan ve sıcak ilişkiler kuran bir politika izlemelidir. Aslında İsrailliler Arap Baharından sonra rejimlerin devrilmesiyle bölgede iyice yalnızlaştıklarını, bu bağlamda Türkiye'nin dostluğunun lazım olduğunun farkına varmışlardır. Ancak bu konuda bir mesafe

²⁴⁸ Yasin Yaylar, "İsrail Amerika Evanjelizm-PKK", Altınpost Yayınları, 1.Baskı, 23 Kasım 2012, s. 26

²⁴⁹ Sırım,Veli, "Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2019 7(1) 355–374, s.370

alamayan İsrail, Davos çıkışı ve Mavi Marmara saldırısının akabinde Türkiye-İsrail ilişkileri askıya alınırken İsrail, Azerbaycan ile bir dostluk anlaşması imzalamıştır.²⁵⁰

İsrail’de, Türkiye ile İsrail’in ilişkisinin normale dönmesini isteyenler var olduğu gibi, normale dönmesini istemeyen muhalif görüşe sahip taraflar da mevcuttur. İsrail-Türkiye ilişkisinin normale dönmesi herkes tarafından onaylansa dahi, Türkiye’nin tutumunun, sorgulandığı ve belirleyici etken olduğu belirtilmektedir. Bağlayıcılık perspektifinden bakılırsa, sürecin olumlu olmasını isteyenlerin daha çok devletin görüşünü yansıttığı, bunun tersinde bir takım farklı grupların ulusal ve dinsel gayelerle sürece olumsuz baktıkları görülmüştür. Ekonomik ilişkiler açısından bakıldığında, ilişkilerin normalleşmesi genellikle savunulmaktadır.

Ekonomik ilişkilerin iki ülkeyi yakınlaştırmaya zorladığını gösteren bir örnek, İsrailli havayolu şirketinin tepkisidir. Times of İsrail sitesinde yer alan habere göre, Türkiye’nin, İsrail’in güvenlik taleplerini karşılamayı reddetmesinden dolayı İsrail kökenli hava yolu şirketlerinin Türkiye’ye uçuş yapamadığını, Türk hava yolu şirketlerinin ise Tel Aviv’e haftalık 112 uçak seferi yaptığı yazılmıştır. Yazılan haberde ise, Türkiye, İsrail’i 112-0 mağlup etti başlığıyla vurgu yapılmış, buna yönelik olarak İsrail’in ulusal hava yolu firması olan El Al’ın Ceo’su Eliezer Shkedi’nin, Netanyahu’ya sinirli bir mektup yazdığı öne sürülmüştür. Bir anlamda, İsrail kamuoyunun özel sektörünün Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde tutum sergilediği söylenebilir. Benzer biçimde, ABD’de Teksas’da merkezi olan enerji şirketi Noble Energy CEO’su C. Davidson, İsrail’i ziyareti sırasında şirketinin gelecek planları içerisinde; İsrail’den, Türkiye’ye doğalgaz borusu hattı alternatifi üzerine çalıştığını belirtmiştir.²⁵¹

Artık dünya dengelerin sürekli değiştiği bir duruma sürüklenmektedir. Bu değişimler yaşanırken, buna paralel bir şekilde bazı ülkelerin dengeleri de değişebilmektedir. Ülkemize yönelik olarak yapılan değerlendirmelerde ekseninin kaydığı yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Ancak Türkiye’nin itham edildiği bu durumla ilgili, aslında dünyanın ekseninin bazı politik ve jeopolitik gelişmeler neticesinde değiştiği gerçeğini gözden kaçırmamak gerekir. Türkiye soğuk savaş şartları

²⁵⁰ Kösebalaban, (Edit. Kor), a.g.e., s.606

²⁵¹ Bulut Gürpınar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:53, s.250

içerisinde bile güvenlik kaygılarından tamamen bağımsız bir politika geliştirememiştir. Güvenlik sorunları ön planda iken daha ABD eksenli davranmak durumunda kalmıştır.²⁵² Ancak bu gün daha dengeli bir politika izlediği görülmektedir.

3.7.İsrail'in Özür Dilemesi Ve Sonrası İlişkilerin Seyri (2013 Ve Sonrası)

2013 yılına gelindiğinde Türkiye-İsrail arasında durma noktasına gelen siyasi ilişkilerin, üç yıllık aradan sonra, ABD'nin de teşvik etmesiyle ile yeniden canlandırıldığı görülmektedir. Bu anlamda en önemli gelişme ise her iki ülke tarafından kendilerince zafer olarak gösterilen İsrail'in özür dileme süreci olmuştur. Özellikle ABD'nin bölgesel çekinceleri ve Arap Baharının bu süreci zorladığı açıkça ortadadır. Arap dünyasındaki iki yıl içinde diktatörlüklerin devrilmesi ile birlikte ortaya çıkan durum ilişkilerin koptuğu dönemdeki koşullarla aynı değildir. Değişen bölgesel dinamikler, Türkiye-İsrail arasında sınırlı düzeyde bir güvenlik işbirliği ihtiyacının olduğunu göstermektedir. Ancak Türkiye ve İsrail'in politik ortamı ikili ilişkilerde kamuoyunu önemli bir unsur olarak görmekte ve bu durumu daha da zora sokmaktadır. İç politik nedenler, iki ülke arasında doğrudan bir diyalog kurulmasını geciktirmiş ve engellemiştir. İşte böyle bir ortamda, ABD başkanı Barack Obama'nın İsrail'i ziyaret etmesi, ikili siyasi ilişkilerin kurulmasına vesile olmuştur. Bilindiği gibi Türkiye bu süreçte, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden kurulabilmesi için üç şart koşmuştu.²⁵³

22 Mart 2013 tarihinde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun yaptığı açıklamada, "İsrail'in Mavi Marmara saldırısındaki hatalarından ötürü Türkiye'den özür dilediği bildirildi."²⁵⁴ Açıklamada, "Netanyahu'nun Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile 22 Mart tarihinde görüştüğü belirtildi. Liderlerin, büyükelçilerin karşılıklı yeniden atanması, Türkiye'de İsrail askerlerine karşı açılan davalardan vazgeçilmesi gibi iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden normalleştirilmesi konularında anlaştığı ifadelerine yer verildi. Aynı açıklamada, İsrail Başbakanı'nın trajik sonuçların kasti olmadığını, İsrail'in yaptığı soruşturmaya göre saldırıda operasyonel hatalar olduğunu söylediği kaydedildi.

²⁵² Erdal Açıkşes, Zülfükar Aytaç, Kışman, "Soğuk Savaş Sonuna Kadar Orta Doğu ve Türkiye'nin Orta Doğu Politikaları", (IJBEMP) Uluslararası İşletme, Ekonimi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Yıl 2, Sayı 8, Aralık 2017, s.1-20

²⁵³ Turan, Yıldırım, "İsrail 2013", Ortadoğu Yıllığı 2013, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, s.120

²⁵⁴ Hasanov, a.g.e, s.4

Ayrıca İsrail Başbakanı Netanyahu'nun, saldırıda hayatını kaybedenler nedeniyle İsrail'in pişmanlığını ifade ettiği ve tazminat ödeme sözü verdiği de belirtildi. Netanyahu açıklamada, Mavi Marmara saldırısıyla ilgili olarak can kayıplarına yol açmış olabilecek her türlü hatadan dolayı Türk halkından özür dilediğini belirtti. Gazze'ye yönelik sınırlamalar konusunda ise, Gazze dâhil Filistin topraklarındaki sivillerin hareketine ilişkin bazı engelleme ve sınırlamaların zaten kaldırıldığı ifade edilerek, saldırısızlık korundukça bu durumun devam edeceği kaydedilmiştir.²⁵⁵

İsrail'in Türkiye'den özür dilemesi, uluslararası camiada oldukça geniş yankı bulmuştur. BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun, İsrail ile Türkiye'nin ilişkilerini düzelteren karardan memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. NATO Sözcüsü Oana Lungescu da, bölgeyi daha da ileriye götürecek olan bu adımı değerli buluyoruz demiştir. Avrupa Birliği tarafından yapılan açıklamalarda da geline bu noktanın memnuniyet verici olduğu ve bölgeyi daha da güzel günlerin beklediğini vurgulayarak, gerilimin son bulmasından duyduğu memnuniyetleri ifade etmişlerdir.²⁵⁶

İsrail'in özür dilemesine kadar geçen sürede, Mavi Marmara konusu dışında Türkiye-İsrail arasında ilişkiler dar bir kapsamda da olsa devam etmiştir. İlk olarak Malatya'da kurulacak füze kalkanı tartışmalarında Türkiye'deki muhalefet, İsrail'i ele almış ve kurulacak füze savunma sisteminin asıl hedefinin İran'a karşı İsrail'i korumak amacıyla olduğunu ileri sürmüştür.²⁵⁷ Diğer taraftan Mayıs ayında İstanbul 7. Ağır Ceza Mahkemesi, Mavi Marmara saldırısına ilişkin, olay tarihinde görev yapan İsrailli komutanlar hakkında hazırlanan iddianameyi kabul etmiştir. Mart ayının başında İsrail güvenlik güçlerinin Mescid-i Aksa avlusuna girmesi ve ibadet etmek isteyen Filistin halkına güç kullanması da Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından kınanmıştır.

Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, 25 Mart 2014 tarihinde İsrail ile 30 Mart seçimleri sonrası bir anlaşmaya varılabileceğinin ilk sinyallerini vermiştir. Yapılan bu açıklama iki tarafın da kamuoylarında bir beklenti oluşturmuştur. İlerleyen günlerde ilişkilerin eski haline dönebileceği pek tahmin edilmese de, ekonomik unsurların devreye

²⁵⁵ Yıldırım, a.g.e., s.121

²⁵⁶ Yıldırım, a.g.e., s.121

²⁵⁷ Veli Ağbaba, "Gündem Dışı Konuşma, Yasama Yılı 2, Birleşme 3", <https://www.tbmm.gov.tr>, 5Ekim2011

girmesi ve özellikle enerji unsuru için şeklini değiştirebilir. Ne varki yakınlaşmanın oldubitti şeklinde olması da kısa zamanda zor gözüküyor. Zira Yapılan Mavi Marmara saldırısı sonrası Türk toplumunda İsrail'e karşı zaten var olan negatif görüş artık daha da yerleşik bir hale gelmiştir denilebilir.²⁵⁸

Türkiye – İsrail ilişkileri devam eden mevcut krizlere rağmen düzey farklılığı yaşansa da kesilmeden devam etmektedir. ABD'de 2016 Kasımında yapılan seçimlerde Trump'ın Başkan seçilmesi, İsrail'in tavrının daha da sertleşmesine yol açmıştır. Netenyahu, daha önce öne sürdüğü İsrail'in bir Yahudi devleti olduğunun tanınması şartını tekrar ederken, ayrıca Ürdün Nehri'ne kadar uzanan bölgenin, İsrail'in güvenlik bölgesi olduğunun bilinmesi gerektiğini ileri sürmeye başlamıştır. Bu durum aslında, İsrail'in 1967 sınırlarına bir daha asla çekilmeyeceğinin açık bir göstergesidir.²⁵⁹

Normalleşme trendine gimiş olan ilişkilerde çok fazla hassasiyetin ve kırılganlığın olması nedeniyle, sürekli yeni pürüzler yaşanacağı açıktır. Erdoğan'ın zaman zaman dile getirdiği, “İsrail ordusunun masum çocukları ve sivilleri öldürmesinin yanında adeta Hitlervari davrandığını belirtmesi her zaman İsraililerin aklında kalacaktır.”²⁶⁰ Ayrıca Türk tarafının Hamas ile olan diyalogu da ilişkilerin önünde her zaman bir sıkıntı olarak yer alacaktır. Mavi Marmara'nın etkisi henüz tazeyken Filistin'e yönelik yeni bir operasyon yürütmesi ilişkileri yeniden germiş ve karşılıklı sert açıklamaların yapılmasına sebebiyet vermiştir(14.11.2012,Bulut Stunu Harekatı).²⁶¹ İki ülke ilişkileri haddinden fazla biçimde kendi iç politikalarının da uzantısı olarak tezahür etmektedir. Dolayısıyla, İsrail'in ve Türkiye'nin iç siyasetindeki gelişmelerin, bu ilişkilerin üzerinde şiddetli etkisi vardır.

Bu aşamada aşağıdaki durumu da bir tespit olarak belirtmekte fayda var; Ak Parti yönetimindeki Türkiye'nin, İsrail ile ilişkilerinin bozulması ve tarihinin en düşük seviyesine düşmesiyle, sonrasında Ak Parti'ye karşı, devlet içinde bir yapılanmanın (FETÖ/PDY) ortaya çıkarak, adeta bir operasyon yürütülmeye başlanması, adeta bir

²⁵⁸ Murat Yeşilteş, “Türkiye-İsrail Yakınlaşması Nekadar Yakın”, 10 Nisan 2014, www.haber.sakarya.edu.tr/aljazeera,

²⁵⁹ Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı, s.315,

²⁶⁰ ORUÇ, Haydar, Türk Dış Politikası Yıllığı, “Türkiye'nin İsrail Filistin Ve Ürdün Politikası”, Edt. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner, Seta Yayınları 2018, s.161

²⁶¹ “Dünden Bu Güne Türkiye-İsrail İlişkileri”, 05.07. 2016, www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber

sebepler sonuç ilişkisi izlenimi vermektedir. 7 Şubat 2012’de Mit Müsteşarı Hakan Fidan’ın ifadeye çağrılmak istenmesi ve akabinde Başbakan Erdoğan’ı gözaltına alma girişimi, 17-25 Aralık 2013 tarihlerinde bazı Hükümet üyeleri aleyhine yürütülen soruşturma, Ocak 2014’de Suriye’ye giden ve MİT’e ait olan tırların durdurularak arama yapılması, 24 Kasım 2015’de Rus uçağının F-16’larımız tarafından düşürülmesi ve akabinde Rusya ile ilişkilerin gerilmesi ve en önemlisi 15 Temmuz 2016 tarihinde yapılmak istenen hain askeri darbe girişimi bunlardan en öne çıkanlarıdır. Devletin her birimine sızmış olan paralel yapılar ne hikmetse, İsrail ile ilişkilerin en bozuk olduğu dönemde ortaya çıkarak, Ak Parti nezdinde R.Teyyip Erdoğan’ı hedef almışlardır. Amaç; İsrail ile sürekli çatışan ve meydan okuyan, İsrail-Filistin uyuşmazlığında her platformda Filistin’in haklarını koruyan ve yaptığı orantısız uygulamaları adeta dünyaya duyuran, Ortadoğu’da güç dengelerini İsrail aleyhine değiştirmeye çalışan ve bu bağlamda Türkiye ile ilişkilerin yeniden tesisinin önündeki en büyük engel olan Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ı indirerek Türkiye’nin yönetiminden uzaklaştırmaktır.

Bu mücadele sürerken, yine de her şeye rağmen 2016 yılında Türkiye ve İsrail arasında bir barış sağlanmıştır. Türkiye ile İsrail ilişkilerinin normalleşmesine yönelik yapılan görüşmeler sonucunda 26 Haziran 2016’de anlaşmaya varılmıştır. İki taraf arasında yapılan Tazminat İlişkin Usul Anlaşması ise 28 Haziran 2016’de imzalanmıştır.²⁶² Yapılan anlaşmaya göre İsrail, Türk Adalet Bakanlığının bildirdiği bir hesaba 20 Milyon Dolar’ı yatırmıştır. Yapılan antlaşmayla konvoy hadisesi ile alakalı olarak ülkemizde doğrudan ve dolaylı gerçekleşmiş ve gerçekleşecek olan bütün hukuksal ve ceza talebine yönelik olarak bütün sorumluluklardan muaf olmasını sağlamak yönünde anlaşılmıştır. Bu noktada yapılan anlaşma ile Türkiye, Gazze ablukasının kaldırılması talebinden de vazgeçmiştir.²⁶³ Bu durum, İHH ve olayın mağdurları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İHH Başkanı Bülent Yıldırım “dava kan sahibinindir” diyerek tepkisini dile getirmiştir. Yapılan antlaşmanın ardından ise dava süreci devam ederken, Türkiye ve İsrail arasında devletlerarası krizi sona erdiren anlaşma 9 Eylül 2016’de onaylanmıştır. Bu anlaşmayı gerekçe gösteren İsrail tarafı, ABD’deki mahkemede Türkiye’nin 20 milyon dolar aldığını ve İsrailliler hakkında olan tüm suçlamalardan muaf tutulacağını

²⁶² Ferhat Pirinççi, VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, “Küresel Ve Bölgesel Sistemde Devlet Ve Devlet Dışı Aktörler”, Editör. Tayyar ARI, 28-29 Kasım 2016, s.768

²⁶³ Pirinççi, a.g.e., s.769

kabul edildiğini beyan etmiştir. Bu gelişmeyle birlikte mahkeme Ehud Barak'ın dokunulmaz olduğunu da kabul ederek ABD'de açılan dava kapatılmıştır.²⁶⁴ Bu olayın ardından yaklaşık 6 yıl sonra Türkiye İsrail arasında Büyükelçi atamaları gerçekleştirilmiştir.

İsrail ile yapılan bu yeni barış, Türkiye'yi yeniden bölgesel denklemin bir parçası yapmaktadır. Bu durum aslında Türkiye'nin, bazılarının ifade ettiği gibi değerli yalnızlık politikasına son vererek yeniden bölgesel denklemin bir parçası olma isteğini ifade etmektedir. Bir diğer konu da Türkiye'nin dış politikasının Davutoğlu sonrası dönemde idealist ve medeniyetçi bir çizgiden daha realist, güç dengelerini dikkate alan yeni bir çizgiye kaydığını ve artık daha reel politik davranarak bu çerçevede Türkiye'nin adımlarının değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.²⁶⁵

Sonuç olarak İsrail Türkiye'nin özür ve tazminat taleplerini kabul ederek aslında Türkiye'den vazgeçemeyeceğini ortaya koymuştur. İsrail'in Mavi Marmara baskını sonucu yaşananlardan kaynaklı özür dileyeceğini ve Türkiye'nin tüm taleplerini ve şartlarını kabul ettiğini ilan etmesinin altında birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenleri araştırmadan İsrail'in özürüne getirilecek yorumlar eksik kalacaktır. İsrail ve Türkiye, ilişkilere yalnızca enerji jeopolitiği üzerinden bakmamış, bölgesel konjonktür içerisinde yaşanan gelişmeleri iyi bir şekilde analiz etmişlerdir. Taraflar, iki ülkeyi germeyecek, siyasi farklılıkların bilincinde olup, ayrışmaları bir tarafa bırakıp yararlı meseleler üzerinden adım atarak ilişkiyi örmenin daha doğru olacağını görmüşlerdir.²⁶⁶ Her ne kadar ABD'nin her daim en sadık müttefiki olan Türkiye'yi konjokturel durumlara ve gelgitlere rağmen hep yanında hissetmiş olsa da geline son durumda bunun giderek aleyhine geliştiğinin farkına varmıştır. Ayrıca İsrail, daha önceki dönemlerde izlediği dış politikaları tolere eden bir uluslararası yapının kalmadığını da anlamıştır.²⁶⁷

İsrail tarihinde ilk defa bir ülkeden özür dilemiştir. Pek tabiki İsrail açısından bunun pek çok sebebi vardır. Bunu sadece Obama'nın zorlaması olarak görmemek gerekir. Mesela doğalgaz alanlarını geliştirmek, gaı çıkarıp yeni Pazar alanları

²⁶⁴ Pirinçci, a.g.e., s.769

²⁶⁵ Gökhan Bozbaş, "Filistin Meselesi, Türkiye'de Siyasi Partilerin Yaklaşımları", Aralık 2017 s.245

²⁶⁶ Deniz Kilislioğlu, "Türkiye Ve İsrail Niçin Uzlaşıyor", www.ntv.com.tr/dunya, 15 Mart 2017,

²⁶⁷ Alptekin Dursunoğlu, "Stratejik İttifak/Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü", Anka Yayınları, 4.Baskı, 30 Eylül 2000, s.14

kurabilmek adına İsrail yeni ortaklar aramaktadır. Doğalgazını zaman kaybetmeden piyasaya sürmek ve pazarlamak durumundadır. Hataya meydan vermeden, huzurlu bir şekilde, güvenli bir yol belirlemesi gerekir. Bu konuları da Türkiye ile düşmanlık ederek zora sokacağını bilmesi gerekir. Akdeniz havzasındaki doğalgazın İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi aracılığıyla Türkiye'ye taşınması, bölgenin en büyük ekonomilerinden birisi olan Türkiye için de bir fırsat alanıdır. Doğalgaz sarfiyatının yakın gelecekte katlanacağı beklenen Türkiye'nin, getirilen gazın birazını ihtiyacı için içeride, kullanmadığı miktarı da kurulmuş olan boru hatları üzerinden Avrupa ülkelerine iletmesi olarak anlatılan bu tablo, iktisadi olarak en mantıklı tablo olarak görülmektedir.²⁶⁸ İsrail'in doğalgazını ihraç etmek için koridorlara ihtiyacı var. Bunlardan biri EastMed boru hattı projesi, biri Mısır ve biri de Türkiye. İsrail- Türkiye arasında doğalgaz boru hattı projesi ile ilgili diyalog Ekim 2016'da başladı. İsrail, bir taraftan Mısır, Kıbrıs ve Yunanistan ile enerji alanındaki bağlantısını güçlendirirken, diğer yandan Türkiye seçeneğini de göz ardı etmiyor. Nitekim iki ülke arasında resmi olarak doğalgaz ihracıyla ilgili başlatılan diyalogun, bir an önce ete kemiğe bürünmesi bekleniyor.²⁶⁹ Bu anlamda iki ülke arasındaki doğalgaz ihracıyla ilgili başlatılan ikili diyalogun güçlenerek ilerletilmesi, zaman kaybetmeden hayata geçirilmesi istenmektedir.²⁷⁰

İsrail tarafından yapılan değerlendirmelerde stratejik işbirliği ve siyasi uzlaşma da önem arz etmektedir. Arap ülkelerinde yaşanan rejim değişiklikleri ve devrimler İsrail'i oldukça germiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin gücünün farkında olan İsrail, kendi güvenliği ve geleceği için Arap ülkelerinden ziyade Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek zorunda kalacaktır. 2013 yılında Mısır'da Mursi'nin bir darbeyle devrilmesi ve Mubarek rejiminin devamı niteliğindeki Sisi'nin iktidarı ele almasıyla İsrail, Camp David sonrasında gelenekselleşen Mısır – İsrail ilişkilerine geri dönmüş ve Hamas'ın ortak düşman haline gelmesiyle, İsrail'in Gazze'ye şiddet kullanımında gözle görülür bir artış olmuş²⁷¹ olsa da, İsrail yanlısı bir yönetimin iktidarda olmasına rağmen ülkede istikrarın yerleşmemiş olması İsrail için yeterli bir endişelenme sebebidir.

İsrail ve Türkiye, hükümetler düzeyinde ilişkilerin seviyesini düşürmüş olsalar dahi hiçbir zaman bitirmeyerek son derece reel politik davranış sergilemişlerdir. Çıkarları

²⁶⁸ Erdal Tanas Karagöl, Seyithan Ahmet Ateş, Salihe Kaya, Mehmet Kızılkaya, "Türkiye'nin Enerji de Merkez Ülke Olma Arayışı" SETA Yayınları 60, 1.Baskı 2016, s.68

²⁶⁹ Emine Davut YİTMEN, Enerji Enstitüsü, Analiz, www.enerjienstitusu.org, Erişim Tar. 20.07.2017

²⁷⁰ Yitmen, Aynı yer,

²⁷¹ Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı, s.311,

aynı olan devletlerin, böyle bir durumda birlikte işbirliği içinde olmaması gibi bir durum söz konusu olamaz, olmamalıdır.²⁷² Türkiye ve İsrail Suriye'deki olayların istikrarsızlık doğurmasını istemiyorlar ve buna ilaveten İran etkisini Suriye'de ağırlıklı olarak görmek istemiyorlar. Her iki ülkenin de bu çevrede, genel güvenlik denklemi açısından bakıldığında Suudi Arabistan'a yükledikleri bir önemi vardır. Bu iki ülkenin çıkarları, Orta Doğu'da pek sık görülmeyen şekilde ileri seviyede kesişiyor.²⁷³ İlişkilerin normalleşmesi süreci, sonuç nasıl çıkarsa çıksın Türkiye'yi, Batı açısından radikal İslam yanlısı idealarından kurtarmaya yardımcı bulunacaktır. Enerji konusunda da çok yapıcı ve pozitif fırsat vermektedir.²⁷⁴

Bununla birlikte Suriye'de devam eden iç savaş, bölgede İran siyasetinin giderek yoğunlaşması, Libnan'da bir türlü siyasi bir istikrarın kurulamamış olması İsrail Devletini kerhen dahi ülkemizle ve Arabistan gibi krizler yaşadığı devletlerle birlikte hareket etmek zorunda bırakmaktadır. Bu durumda Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek isteyen İsrail, her türlü iş birliğine açık olduğunu her fırsatta hissettirmektedir. Bunun örneği, yaşanan onca krize rağmen ticaret ve turizm hiçbir zaman zarar görmemiş ve artarak devam etmiştir. Dolayısıyla iki ülkenin bu anlamda ilişkilerini 2009 öncesi seviyesine getirmeyi hedefleyeceği zor olmasına rağmen beklenebilir.²⁷⁵

2017 yılının, Türkiye ile İsrail arasındaki siyasi ilişkileri açısından krizler ve birbirlerine meydan okumalar ile geçmesine rağmen, bu gerginlik ekonomik ilişkilere yansımamıştır. 2016 yılında takriben 4.3milyar USD olan ticari hacim, 2017 yılında %14 artarak 4.9milyar USD dolaylarında gerçekleşmiştir..²⁷⁶

Ancak, Amerikan Başkanı Trump 2017 yılı sonunda Kudüs'e yönelik tutumunun ardından ülkemizin liderliğinde ABD Başkanının bu kararına yönelik sergilenen tavırlar sebebiyle, 2018 yılına sıkıntılı başlanmıştır. Ayrıca, İsrail Meclisi tarafından onaylanan ve 1980 yılındaki Kudüs yasasına ilave edilen yeni bir bölümle, ileride barışa yönelik bir adım atılması sözkonusu olduğunda, bu yasayla beraber Kudüs şehrinin Filistin'e

²⁷² Selin Girit, BBC Türkçe, "5 Soruda Türkiye-İsrail İlişkileri Neden Normalleşti", 19 Ekim 2016, www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye,

²⁷³ Girit, BBC Türkçe, Aynı yer,

²⁷⁴ Hasanov, a.g.e., s.6

²⁷⁵ İsmail Numan TELCİ, Makale, "Türkiye-İsrail İlişkilerindeki Normalleşmeyi Anlamlandırmak", Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), 01 Temmuz 2016, www.orsam.org.tr,

²⁷⁶ Türk Dış Politikası Yıllığı 2017, "Türkiye'nin İsrail, Filistin Ve Ürdün Politikası", SETA 109, 1.Baskı İstanbul, Nisan 2018, s.275

bırakılması veya paylaşılmasının önü tamamen kapanmış oluyordu. Değiştirilen madde ile, Kudüs'ün konumu ile şehrin sınırlarını belirleyen yapısı bu güne değin geçerli olan oylamaya katılanların çoğunluğu yerine, mecliste bulunan vekillerin nitelikli çoğunluğu (2/3) yani seksen milletvekilinin onayıyla gerçekleşecektir.²⁷⁷ Yeni düzenlemeye karşı Türkiye, muhtemel bir barış andlaşmasını zora sokacağı hatta imkasız hale getireceği gerekçesiyle bu yasaya şiddetli bir eleştiri getirmiş ve İsrail yönetimini kınamıştır.²⁷⁸ Bunun yanında Mart ayının sonuna doğru İsrail'in Gazze'ye uyguladığı yeni bir hareket o sene içindeki mühim bir kırılma olmuştur. Filistinlilerin, Büyük Dönüş Yürüyüşü adı verdikleri İsrail'i protesto yürüyüşleri, İsrail'in sert tepkisiyle karşılaşmış ve her zaman yaptığı gibi Filistinlileri hedef almıştır. Bunun sonucunda da Erdoğan ve Netanyahu, karşılıklı olarak birbirlerini hedef alan sözler sarf etmişlerdir.²⁷⁹

Dışarıdan bakıldığında yekvücut bir ülke gibi görünen İsrail, dünyanın bütün ülkeleri gibi çeşitli toplumsal katmanlardan, birbiriyle rekabet halindeki gruplardan ve çatışan menfaat odaklarından oluşur. Bu bağlamda, Yahudiler içindeki bölgesel ve dini gruplar arasında yaşanan ayrışmalar, dindar ve seküler Yahudiler arasındaki çekişmeler ve yerleşimcilerden kaynaklanan gerilim ve terör, İsrail'in toplum ve devlet yapısını derinden sarsmaktadır.²⁸⁰ İsrailli yöneticiler dara düştüklerinde, ortak düşman olarak ileri sürülen Araplar ve Filistinlilere odaklanmak suretiyle, ayrışma alanlarını gizlemeye çalışmaktadırlar. İsrail Devleti güvenlik açısından değerlendirildiğinde, içinde olduğu durumdan ve komşusu Arap devletleriyle art arda yaptığı savaşlardan beslenen korku ile birlikte siyaset kültürünü inşa etmekte ve geliştirmektedir.²⁸¹

Mavi Marmara olayı sonrasında Türkiye - İsrail ilişkileri en alt seviyeden yürütölmeye çalışılırken,²⁸² aslında bu durum hem Ortadoğu'nun siyasal yaşamında, hem de uluslararası ilişkiler açısından büyük bir boşluğu beraberinde getirmiştir. İki ülke

²⁷⁷ "In Late-Night Vote, Knesset Passes Law to Hinder East Jerusalem Withdrawal", Times of Israel, 2 Ocak 2018

²⁷⁸ "İsrail Parlamentosu'nda Kudüs Konusunda Kabul Edilen Yasa Hakkında", T.C. Dışışleri Bakanlığı, 4 Ocak 2018

²⁷⁹ ORUÇ, Haydar, Türk Dış Politikası Yıllığı, "Türkiye'nin İsrail Filistin Ve Ürdün Politikası", Edt. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mustafa Caner, Seta Yayınları 2018, s.159

²⁸⁰ Taha Kılıç, "Ortadoğu'ya Dair Yirmi Tez", Ketebe Yayınları, 2.Baskı, Şubat 2019, s.168

²⁸¹ Moshe, Zuckermann, Çev.Tanıl Bora, "İsrail Toplumunun İç Çelişkileri Derinleşirken", Birikim, Sayı 90, Ekim 1996,

²⁸² Ali Balcı, "Türkiye Dış Politikası", İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, Nesil Yay, Eylül 2013 s.300

ilişkilerinin düzelmesi bir anlamda, bu boşluğun neresini kimin dolduracağı ve Filistin dışında yeni çatışma alanlarının oluşup oluşmayacağına bağlıdır.²⁸³

Normalleşme sürecinin aynı zamanda, Türkiye'nin elini rahatlatacağı söylenebilir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerginleştiği kriz zamanlarında, İsrail'in Filistin politikalarında Türkiye çok da etkili olamamıştır. 2012-2014 yıllarında İsrail'in Filistin'e yönelik saldırgan tavır ve müdahalelerinde Türkiye, direkt olarak değil dolaylı bir şekilde başka ülkeler üzerinden mesajlarını ileterek zayıf bir etki gösterebilmiştir. İlişkilerin normalleşmesi bu anlamda İsrail'i bilhassa Filistin konusunda daha da etkileyerek bir baskılama politikası uygulayabilecektir.²⁸⁴ Dünyada en fazla yerinden sürülen, yaşadıkları çeşitli devletlerde baskı gören ve Nazilerin soykırımına uğrayan Yahudilerin İsrail'deki yetkililerinin Filistinlilere gösterdikleri tavır ve davranışlar, soykırım mağdurlarından beklenmeyen niteliktedir.²⁸⁵

İsrail halkının geldiği psikolojik durumu anlatmak açısından şu tespitleri yapmak da yerinde olacaktır. İsrail-Filistin çatışmasının yakın zamanda sona ermeyeceği düşüncesi, İsrail'in bölgesel stratejik üstünlüğünün giderek sarsıldığı endişesi, Yahudi devletinin yapmış olduğu uygulamalarla kendini yalnızlaştırırken meşruluğunun da giderek azaldığına dair duyulan korku, zamanla sürekli değişen İsrail toplumunda yaşanmakta olan bölünmüşlük ve kutuplaşmanın verdiği endişenin yanında liberal-demokratik temellerin çatırdamasından duyulan kaygı, İsrail'in işlevsiz ve çatışmalardan beslenen hükümetlerinin işgal ve sosyal parçalanma gibi önemli zorluklarla ilgilenmediğinin ve bunlara çözüm üretmek bir yana aksine körüklediğinin farkına varılması. Bu kaygıların her biri ayrı ayrı İsrail toplumu için önemli bir tehdit içeriyor, ancak hepsinin bir arada yaşanmasıyla ortaya çıkan tehdidin bütünü daha da dramatik bir hal almaktadır. Tüm bu endişeler varken, yıllardır devam eden çatışma halinin devamı, İsrail toplumunu gelecek açısından endişelendirmekte ve var olan dinamizmine zarar vermektedir.²⁸⁶

²⁸³ Mustafa Necati Özfatura, "Filistin-İsrail Ekseninde Ortadoğu", Divanyolu Y, 1.Baskı, Nisan2015, s.17

²⁸⁴ Telci, A.g.m,

²⁸⁵ Mehmet Dalar, "Gazze Savaşı Filistin Direnişi İsrail Yayılmacılığı Ve Uluslararası Hukuk", Dora Yayınları, 1.Baskı, 1 Ekim 2009, s.2-3

²⁸⁶ Ari Şavit, Vaad Edilmiş Topraklarım İsrail'in Yükselişi ve Trajedisi, Çev.Serpil Açıkalm Erkorkmaz, Tekin Yayınevi, 1.Baskı, 16 Mart 2015, s.14

SONUÇ

Arap-İsrail Savaşları ve özellikle Filistin Sorunu, soğuk savaş yılları boyunca Türkiye'nin Ortadoğu ve İsrail ile olan ilişkilerinde çok önemli bir yer teşkil etmiştir. Türkiye bu süreçte, en başta da Filistin konusunda hep meşruiyet ve ahlakilik prensipleri doğrultusunda hareket etmiş ve bu bakış açısında olduğunu her defasında vurgulamaya çalışmıştır. Bunu yaparken de, İsrail devletine karşı olmamış, aksine varlığının korunması gerekliliğini her platformda savunmuş, Filistin devletinin ise, yasal olarak tanınmış ve kabul görmüş sınırları dâhilinde güven içinde yaşaması ve BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda muamele görmesi ve muhatap alınması hususlarının altını çizmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye - İsrail ilişkilerinin ilerleyişi, daha çok Türkiye'nin tehdit algılamaları ve bu yönde gelişen dış politikaları doğrultusunda devam etmiştir. Türkiye'nin dışarıda komşuları ile içeride de PKK terör örgütü ile yaşamış olduğu sorunlar ve tehditler, İsrail ile daha da yakınlaşarak, askeri ve siyasi ilişkilerin de geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda 1991 yılının sonlarında Türkiye ile İsrail, diplomatik ilişkilerini büyükelçilik seviyesine yükselterek ilişkilerin daha da genişlemesini ve gelişmesini sağlamışlardır. 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde Stratejik Ortaklık çerçevesinde İsrail, Türkiye'nin önemli bir işbirlikçisi ve müttefiki olmuş, ilişkilerin zirve noktası yaşanmıştır. Türkiye ve İsrail Stratejik İşbirliği, yalnızca Ortadoğu siyaseti ya da Türkiye'nin dış siyaseti ile alakadar olanlara yönelik değil, aynı zamanda ülkeler arasındaki işbirliğine dayalı meselelerle ilgisi olan, devletlerarası münasebetler-ilşkiler sahasında çalışma yapan uzmanlarada çok değerli bir derinlik katma özelliği barındırmaktadır.

Dış politik değerlendirmeler açısından 3 Kasım 2002 seçimleri Türkiye için, özellikle Ortadoğu politikaları yönüyle bir kırılma ve dönüşüm noktası olarak yorumlanabilir. Çünkü iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Cumhuriyet Türkiye'sinin klasik dış politika anlayışının dışında, İslami aktörlerle dayanışma ve işbirliğini arttıracaklarını programında belirtmesi ve tek başına hükümeti kurması, İsrail ile olan ilişkilerde köklü değişikliğin bir habercisi olarak görülmüştür. Ak Parti Davutoğlu liderliğinde, Türkiye'nin Ortadoğu'da model ülke ve lider, dünyada ise merkez ülke

konumunda olmasını sağlama yönünde bir dış politika anlayışını benimsemiştir. Ortadoğu’da lider ülke olma yolunda bölgenin kaderinde ciddi bir yer tutan, en köklü ve eski sorunlardan birinin çözülmesinde arabulucu olması ile bu dönemde Türkiye, Filistin-İsrail konusunun çözümü yolunda da aktif rol oynamak istemiştir. 2007 yılından itibaren Türkiye, Ortadoğu Barış Süreci’nin en önemli kollarından biri olan Suriye ve İsrail arasındaki toplantılarda iki ülke arasında arabuluculuk yapmaya başlamıştır. Hamas, Filistinli gruplar ve El Fetih arasındaki gerginliği azaltma yolunda çabalarda bulunmuştur. Ancak, İsrail’in terör örgütü olarak nitelediği Hamas yetkilileri ile resmi anlamda ilişki kurularak görüşmeler yapılması, ardından İsrail-Lübnan geriliminde Başbakan Erdoğan tarafından İsrail’in orantısız güç kullanımının şiddetle kınanması, Davos ve Alçak Koltuk Krizleri, zamanla ilişkileri tırmandıran ve gerginliği zirveye taşıyan gelişmeler olmuştur.

Çalışma, ilişkilerdeki tırmanmanın son aşaması olan Mavi Marmara olayının, Türkiye-İsrail ilişkilerini ne denli etkilediğini, diğer krizlerden farklı olarak neden bu derece tırmandığını ortaya koyarken, bu süreçte ve sonrasında iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini ele almıştır. Zira Mavi Marmara öncesi gelişen olaylara bakıldığında özellikle Davos krizi, Mavi Marmara olayını tetikleyen en önemli etken olmuştur. Dolayısıyla Mavi Marmara, iki ülke arasındaki ilişkilerin geldiği boyutun bir sonucu olarak karşımıza çıkmış ve bu birikimlerin sonucu olarak da ilişkiler onarılması zor ve sıkıntılı bir sürece girmiştir. Bugüne kadar Türkiye-İsrail ilişkileri, İsrail’in Arap ve Müslüman devletleri ile ilişkilerine göre şekillenmekteydi. Türkiye’yi ve Türk vatandaşlarını hedef alması açısından Mavi Marmara olayı, Türkiye ve İsrail’i ilk defa bu anlamda karşı karşıya getirmiş ve ilişkileri tırmandırmıştır. İlişkilerin tırmanmasının esas nedenlerinden birisinin de Mavi Marmara olayı olduğu ve İsrail’in bu olayda direkt olarak Türkiye’yi ve Türk vatandaşlarını hedef aldığı çalışmada ele alınmıştır. Bu yönüyle de ilişkilerin, diğer gelişmelerin sonucuna oranla daha büyük zarar gördüğü, yeniden eski düzeyine gelmesi ve onarılması oldukça zor olduğu görünmektedir. Zira iki ülkenin kamuoyları da tarafların politik girişimlerinde adım atma yönünde etkili olmaktadır. Zaman zaman düzelme belirtileri gösterse bile, çok kırılgan bir zeminde olacağı için küçük bir kıvılcım yeniden bozulma nedeni olabilecektir. Ancak iki ülke ilişkilerinin, daha öce de olduğu gibi, her ne olursa olsun hiçbir zaman bitme noktasına gelmeyeceği bu olayda da kendini göstermiş, diyalog zemini her zaman açık tutulmuştur.

Bir başka açıdan bakıldığında bu çalışmada, Mavi Marmara olayı, daha öncesinde Erdoğan'ın Davos çıkışının, İsrail'i terörist bir ülke olarak değerlendirmesinin veya Siyonizm ile ilgili açıklamasının, ikili ilişkilerdeki mevcut krizi açıklamada tek başına değerlendirilmemesi gerektiği ortaya konmuştur. Yani ilişkilerdeki krizi bireysel liderliğin yanında, bölgesel dinamikler ve gerçeklik olarak da değerlendirmek gerekir. Zira Türkiye - İsrail ilişkilerinin düzelebilmesi için, İsrail'in Filistin meselesini halletmesi gerekmektedir. Bu mesele çözülmeden Türkiye ile İsrail'in yaklaşması her zaman zor olacağı gibi, İsrail'in Araplarla olan problemlerinin de önünde duran bir engel olacaktır. Ancak İsrail'deki aşırı sağcılar ve radikaller açısından bakıldığında Filistin meselesinin çözümü zor hatta imkânsız görünmektedir. Zira bu durum İsrail'in kırmızıçizgisidir. İşte bu bağlamda da bakıldığında Türkiye ile İsrail'in yeniden yaklaşmasının, ilişkilerin eski düzeyine ulaşmasının oldukça zor olduğu konusu bu çalışmada ele alınmıştır.

Ancak bunları söylerken İsrail'in Türkiye için önemsiz, ilişkilerin kesilmesi gereken bir ülke olduğu manasına gelmemesi gerekir. Eğer ilişkiler daha normal bir düzeyde devam etseydi, mesela Suriye krizinde Türkiye İsrail ile birlikte hareket edebilirdi. İsrail'in Suriye krizinde düşmanı olmasına rağmen Edes'in arkasında yer almasının, ona dolaylı da olsa destek vermesinin nedenlerinden biri, rejimin devrilmesinin tamamen, ilişkilerinin bozuk olduğu Türkiye'nin işine yarayacak olmasıdır. Ancak İran'ın Suriye üzerindeki politik ve mezhebe dayalı etkisini de göz ardı etmeyen İsrail, bu nedenle büyük bir paradoks yaşamakta ve Edes'in ayakta kalmasından da rahatsızlık duymaktadır. Zira güçlü bir Suriye İran ittifakı, İsrail'in varlığı için büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Mavi Marmara olayından yaklaşık yedi buçuk yıl sonra ve ilişkilerin normalleşmeye girdiği bir süreçte 7 Aralık 2017'de, önce ABD Başkan'ı Donald Trump tarafından Kudüs'ün başkent ilan edilmesi ve ardından birkaç gün sonra, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısı sonucu yaşanan katliam ve olayların etkisiyle, ilişkiler tekrardan bozulmaya başlamış ve yeniden sıkıntılı bir sürece girilmiştir. Zira iki ülke, ilişkilerinde köklü kırılmalar yaşamış olmalarından dolayı, en ufak kıvılcım dahi büyük sonuçlar doğurmak için yeterli sebep olarak algılanmaktadır. Ancak burada özellikle şu vurguyu tekrar etmekte fayda var, Türkiye bu gerilimin hükümetler düzeyinde kalmasını ve İsrail halkı ile bir sorunlarının olmadığı algısını her seferinde vurgulamıştır. Bunun

sonucu olarak da böyle bir yüksek düzeyde, hatta ilişkilerin kopma noktasına geldiği durumda dahi iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler fazla zarar görmediği gibi, artış trendi dahi gösterebilmiştir. İlişkiler, siyasetten dolayı çökmüş olsa bile, iki ülke arasındaki ticaretin çok fazla zarar görmediğini aksine daha da güçlendiğini görüyoruz. Krizin sürdüğü dönemde iki ülke arasındaki ticaret neredeyse iki kat artarak 5.5 milyar dolar seviyesini aşmıştır. İsrail'in, geçtiğimiz son beş yıllık zamanda siyasi ilişkilerin boyutuna bakmadan, limanlarını Türk mal ve hizmetlerine açık bulundurduğu da gözlerden kaçmamalıdır. Bu da şunu gösteriyor ki; Ak Parti döneminde siyaseten krizlerin yaşanmasına rağmen, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler, nispeten daha iyi olduğu önceki dönemlere göre çok daha büyük gelişme göstermiştir.

İlişkilerin normalleşmesi süreci olumlu sonuç versin ya da vermesin, Türkiye'yi Batı'nın gözünde radikal İslam yanlısı davranış sergilediği ithamlarından kurtarmaya katkı sağlayacağı açıktır. Bu sebepten dolayı ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde Türkiye engel koyan ülke konumunda olmamalıdır. Karşıtlık üzerine değil karşılıklı çıkarlar üzerinden hareket ederek, mümkün mertebe diplomatik teamüller ve uluslararası kurallar çerçevesinde davranmaya ve muhatabını da bu noktaya çekmeye özen göstermelidir. Ayrıca enerji güvenliği ve nakli, ilişkilerin düzelmesi yönünde oldukça yapıcı bir fırsat ve gerekçe sunmaktadır. Bu açıdan ilişkilerin normalleşmesi Türkiye kadar İsrail açısından da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR ve MAKALELER

AÇIKSES, Erdal, Zülfükar Aytaç, Kişman, “Soğuk Savaş Sonuna Kadar Orta Doğu ve Türkiye’nin Orta Doğu Politikaları”, (IJBEMP) Uluslar arası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Yıl 2, Sayı 8, Aralık 2017

AKINCI, Murat, “Mavi Marmara Sonrası Türkiye – İsrail İlişkileri”, 17 Eylül 2015

ABDULLAHZADE, Cavid, “Mavi Marmara Olayı: Uluslararası Hukuku Ne Kadar Biliyoruz?”, <https://www.hukuki.net/archive/index.php?t-85183.html>, 9 Mart 2011

AKÇAY Engin, ANLI İbrahim Aytaç, “İsrail:Türkiye’siz Güvenlik”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi , Cilt 5, Sayı 1, 2013

AKSAR, Yusuf, Akademik Dergi, “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Sayı 33 (Bahar 2012), s. 23-40, /www. dergipark.org.tr, 2012

AKTAŞ, Altun, “Güvenikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Aanalayışındaki Dönüşüm”, Sosyal Bilimler, Cilt 1, Sayı 2, Temmuz 2011

ALTUNIŞIK, Meliha Benli. “Türkiye’nin İsrail Politikası in Alan Makovsky”, Sabri Sayarı (eds.), Türkiye’nin Yeni Dünyası, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002

ARI, Tayyar. “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Orta Doğu Politikasının Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler”, in İdris Bal (ed.), 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004

ARI, Tayyar. “Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler”, in İdris Bal (ed.), 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004

ARI, Tayyar. “2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi”, Dördüncü Baskı, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 1999

ARI, Tayyar. “Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi”, İkinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005

ARI, Tayyar. “Geçmişten Günümüze Ortadoğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı”, Cilt II, Eylül 2017

VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, “Küresel Ve Bölgesel Sis. Devlet Ve Devlet Dışı Aktörler”, Edt.Tayyar ARI, Ferhat Pirinççi, 28-29/10/2016

ARMAOĞLU, Fahir. “Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989

ARIDEMİR, Hakan, “Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları”, İnsan Ve Toplm Bil. Ar.Drg, C7, Syı 2, 2018

AŞKIN, Muhammed, “Mavi Marmara Olayı Ve Uluslararası Hukuk”, Çağ Üniversitesi, SBE Kamu Hukuku Ana Bilim D,Yüksek Lisans Öd., Tarsus, Ocak 2018

AYMAN, S.Güliden, “Türkiye İran İlişkilerinde Kimlik, Güvenlik, İşbirliği Ve Rekabet”, <https://www.academia.edu>, İstanbul 2012

BALCI, Ali, “Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar”, Nesil Yayınları, Eylül 2013

BALCI Ali, Tuncay Kardaş, “Türkiye’nin İsrail ile İlişkilerinin Değişen Dinamikleri: Bir ‘Güvenlikleştirme’ Analizi”, Makaleler, Ortadoğu Yıllığı 2012

BAYRAKTAR, Bora. “Hamas”, Kara Kutu Yayınları, İstanbul, 2007

BENGIO, Ofra. “Türkiye-İsrail: Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine”, Erguvan Yayınevi, 2009

BENSAHEL, Nora., BYMAN, Daniel.L., “The Future Security Environment in the Middle East”, RAND, Santa Monica, 2003

BİLGİN, Fehmi Kerem, “Uluslararası Hukukta Restitutio in Integrum İlkesi”, İstanbul Üniv. Sosyal Bil. Enst. Hukuk An.Bl. Dal.Doktora Tezi, İstanbul 2014

BOZBAŞ, Gökhan, “Filistin Meselesi, Türkiye’de Siyasi Partilerin Yaklaşımları”, Tezkire Yayıncılık, Aralık 2017

BÖLÜKBAŞI, Süha. “Türkiye’nin Dış Politika Gündemi, Kimlik, Demokrasi, Güvenlik”, Liberte Yayınları, Ankara, 2001

CLEVELAND, William. “Modern Ortadoğu Tarihi”, Çev. Mehmet Harmanlı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 02 Haziran 2008

ÇELİK Serkan ve GÜRTUNA, Anıl. “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Etkileri”, Global Strateji Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2005

ÇONGAR, Yasemin. “ABD’nin Gözünde Hamas Ziyareti”, Milliyet, 20 Şubat 2006

DAĞ, Ahmet Emin. “Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü (İngilizce-Fransızca-Türkçe)”, Birinci Baskı, Vadi Yayınları, İstanbul, 27 Aralık 2016

DAĞ, Ahmet Emin, “Ortadoğu Çatışmaları”, IHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Mavi Ofset, 2.Baskı, Haziran 2015

DALAR, Mehmet, “Gazze Savaşı Filistin Direnişi İsrail Yayılmacılığı Ve Uluslararası Hukuk”, Dora Yayınları, 1.Baskı, 1 Ekim 2009

DOCKSER, Marcus, Amy. “Emerging Allliance: With Blessing Of U.S., Israel Draws Closer To Turkey And Jordan”, Wall Street Journal, (Eastern Edtion), May 30, New York, 1996

DUMANLI, Cihangir. “Barış Gücü Ne Yapacak”, Cumhuriyet Strateji, Sayı:112, 2006

DURMUŞ, Esra, “Karşılıklı Bağımlılığın Siyaseti: Türkiye’nin İsrail Ve İran İlişkilerinde Ekonominin Etkisizliği”, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016

DURSUNOĞLU, Alptekin, “Stratejik İttifak/Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü”, Anka Yayınları, 4.Baskı, 30 Eylül 2000

EMRE, Akif, “İnsanlık Ve Leviathan Karşı Karşıya Türkiye İsrail İlişkileri”, Siyonist Sömürgeciliğin Karakteri, Dünya Bülteni Araştırma Masası, Dübam Yayın, Eylül 2011

- ERCAN Murat, “Ortadoğu'nun Kanayan Yarası Suriye Krizi; Nedenleri ve Sonuçları”, Beynelmilel, Selçuk Üniv. Uluslararası İlişkiler Ocak–Şubat-Mart 2014
- ERCÜMEN, Merve Aksoy, “İsrail’in Gazze Şeridi’ne Yönelik Uluslararası İnsancıl Hukuk İhlalleri”, İNSAMER, <https://insamer.com>, 11 Mart 2016
- ESEN, Barış, “Asimetrik Güç Filistin Ve İsrail”, Der Yayınları 1.Baskı, Eylül 2019
- EVCİOĞLU, Kemal, “Amerika Birleşik Devletlerinin Büyük Ortadoğu Projesi”, Umay Yayınları, İzmir, 2005
- GAZZE Özgürlük Filosu’na 31.05.2010 Tarihinde Düzenlenen İsrail Saldırısı İle İlgili Yürütülen Hukuk Çalışmaları, “Mavi Marmara’nın Adalet Arayışı”, Mavi Marmara Raporu 2014, İHH, www.ihh.org.tr, 2014
- GUTTSTADT Corri, “Türkiye, Yahudiler ve Holokost”, İletişim Yay., İstanbul 2016,
- GOLDSCHMİDT Jr Arthur ve DAVIDSON, Lawrence. “Kısa Ortadoğu Tarihi”, Çev: Aydemir Güler, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008
- GÜRPINAR, Bulut, “Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi”, Cilt10, Sayı53, 2017
- GLOBAL Political Trends Center, “Palmer Raporu Sonrası İsrail-Türkiye İlişkileri”. İstanbul, No:2, www.gpotcenter.org, 12 Ekim 2011
- HASANOV, Eldar, “Mavi Marmara Sonrası Türkiye – İsrail İlişkileri”, No:6, Kasım2014
- HUVEYDİ, Fehmi, “Türkiye’nin Mesajını Dikkate Almak”, Dünya Bülteni, <https://www.dunyabulteni.net/turkiyenin-mesajini-dikkate-almak-makale>, 8 Eylül 2011
- INBAR, Efraim. “Türk-İsrail Stratejik Ortaklığı”, Çev. Suna Ercan, Özgül Erdemli, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001
- İSLAM Ansiklopedisi, “İsrail”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt23, İstanbul 2001
- İPEKYOLU Kalkınma Ajansı, “Ortadoğu Durum Raporu”, Ocak 2011

KARABULUT, Ayşe “Ortadoğu Batıya Muhtaç Olsun Anlaşması”, Aljazeera, 19 Mayıs 2016

KARADAŞ, Cemaleddin, “Uluslararası Deniz Hukukunda Açık Denizlerin Serbestliği İlkesi Mavi Marmara Olayı”, Usak Yay.62, 1.Baskı, Ankara, Aralık 2013

KARDAŞ, Şaban, “Türk Dış Politikasında Eksen Kayması mı”, Akademik Ortadoğu, Cilt5, Sayı2, s.19-42, Ocak 2011

KASIM, Kamer. “Türkiye-İsrail İlişkileri: İki Bölgesel Gücün Stratejik Ortaklığı”, in İdris Bal (ed.), 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004

KAYA, Erdem, Atilla SANDIKLI, “Türkiye-İsrail İlişkileri:İnişli Çıkışlı Seyrin Dip Noktası”, BİLGESAM, Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası Enerji Ve Güvenlik Kongresi, 23-24 Eylül 2014

KAVAK, Özgür, “Mavi Marmara’nın Uluslararası Raporlardaki İzdüşümü”, İHH İnsani Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, www.insamer.com, 27 Mayıs 2014

KAYMAZ, İhsan Şerif, “Emperyalizmin “Kürt” Kartı”Akademik Bakış, Cilt1, Sayı1, Kış Dönemi 2007

KILIÇ, Taha, “Ortadoğu’ya Dair Yirmi Tez”, Ketebe Yayınları, 2.Baskı, Şubat 2019

KERSHNER, Isabel. “10 Reported Killed as Israel Attacks Boats Headed to Gaza,” The New York Times, 31 Mayıs 2010

KERSHNER, Isabel. “Defying Blockade, Cargo and Passenger Vessels Head for Gaza,” The New York Times, 27 Mayıs 2010

KOCAKENAR, Mustafa, “Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler Ve Pratikler”, www.tasam.org, 7 Eylül 2015

KOÇAOĞLU, Bünyamin, Ayın Tarihi Dergisi, Makale, Sayı: 276.Kasım 1956

KOÇ, Malike Bileydi, “İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006”, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006

KOR, Zahide Tuba, Ortadoğu Konuşmaları, “Bölgesel Ve Küresel Perspektiften Arap Baharı”, Küre Yayınları, Aralık 2017

KÖSE, Talha ve BÖLME, Selin. “Lübnan Raporu: Lübnan’da İstikrar Arayışları”, SETA Vakfı Yayınları, Ankara, 2006

KULOĞLU Armağan ve SARIKAYA, Fatma Elif. “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:48, 2004

KÜÇÜK, Ayşe, “Türkiye İsrail İlişkilerinde Mavi Marmara Krizi Kriz Yönetimi Açısından İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, Mart 2015

KUYAŞ, Ahmet, Üstel, Fusun, “Tarih”, İkinci Baskı, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2004

LEWIS, Bernard, “Ortadoğu İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi”, Arkadaş Yayınları, 14.Baskı, Ankara 2018

LIEL Alon ve YİRİK, Can. “Turkish-Israeli Relations (1949-2010)”, Global Political Trends Center (GPOT) Yayınları, İstanbul, 2010

MORRIS, Benny. “The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947-1949”, Cambridge, 1987

MURAT, Süleyman, “Devlet Dışı Aktörlere Karşı Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılması”, www.icil.org.tr, 11 Aralık 2018

NITZAN Jonathan ve BICHLER, Shimshon “The Global Political Economy of Israel”, Pluto Press, London, 2002

OLSON, Robert. “Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya İle İlişkileri”, Çev. Süleyman Elik, Orient Yayınları, Ankara, 2005

ORHAN, Oytun. “İsrail-Suriye Gerginliği ve Türkiye”, Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:90, 2007

ORUÇ, Haydar, Türk Dış Politikası Yıllığı, “Türkiye’nin İsrail Filistin Ve Ürdün Politikası”, Edt. Burhanettin Duran, Kemal İnâat, Mustafa Caner, Seta Yayınları 2018

ÖZCAN, Gencer. “50.Yılı Biterken Türkiye-İsrail İlişkileri”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999

ÖZCAN, Gencer. “Türk-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliği Ötesi”, TESEV Dış Politika Analiz Serisi:1, İstanbul, Kasım 2005

ÖZFATURA, Mustafa Necati, “Filistin-İsrail Ekseninde Ortadoğu”, Divanyolu Kitap, 1.Baskı, 11 Nisan 2015

ÖZTÜRKLER, Harun. “İsrail Ekonomisinin Genel Özellikleri”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı:36, Aralık 2011

PAZARCI, Hüseyin. “Uluslararası Hukuk”, 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006

PİRİM, Ceren Zeynep, “Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kurumsal Bir Değerlendirme”, MHB, Cilt:32, Sayı:2, 2012

RAVID, Barak. “Israel: Gaza Flotilla Organizers Have Connections to International Terrorist Groups,” Haaretz, 31 Mayıs 2010

SAFIRE, William. “Cradle Of Terror”, New York Times, (Late Edition, East Cost), Apr 25, New York, 1996

SANDER, Oral, Siyasi Tarih 1918-1994, Cilt 2, 13.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005

SETA Yayınları 60, Erdal Tanas Karagöl, Seyithan Ahmet Ateş, Salihe Kaya, Mehmet Kızılkaya, “Türkiye’nin Enerji de Merkez Ülke Olma Arayışı”, 1.Baskı 2016

SETA Yayınları 57, Analiz, “Türkiye-İsrail İlişkileri”, 2012’de Türkiye, Dış Politika, Aralık 2012

SETA Yayınları 109, Türk Dış Politikası Yıllığı 2017, “Türkiye’nin İsrail, Filistin Ve Ürdün Politikası”, 1.Baskı İstanbul, Nisan 2018

SCHMEMANN, Serge. “Unusual Naval Alliance Shows Off, And Arabs Glare”, New York Times, (Late Edition, East Coast), Jan 8, New York, 1998

SCHNEER, Jonathen, “Balfour Deklarasyonu Arap İsrail Çatışmasının Kökenleri”, 2.Baskı, Çev.Ali Cevdet Akkoyunlu, Kasım 2015

SHLAİM, Avi, “Demir Duvar İsrail Ve Arap Dünyası”, Çeviren Tuğba Demirci, 1.Baskı, Haziran 2019

SERCAN Reçber/Selman Öğüt, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, “Mavi Marmara Olayının Uluslar arası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, Yıl 11, Sayı 22, Şubat 2012

SHARROCK, David. “Naval Exercise Sparks Alarm In Meditarranean”, The Guardian, Jan 8, Manchester, 1998

SIRIM, Veli, “Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sos.Bil.Derg., (1) 355–374, Temmuz 2019

SOYSAL, İsmail. “Türk-Arap İlişkileri 1918-1997”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999

SÖNMEZOĞLU, Faruk. “Uluslararası İlişkiler Sözlüğü”, Dördüncü Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2005

ŞAHİN, Mehmet. “Ortadoğu’da Yalnızlaşan İsrail Yeni Müttefikler Arayışında”, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı:25, Ocak 2011

ŞAHİN, Mehmet, Ortadoğu Analiz, “Türkiye-İsrail İlişkileri: Zoraki İttifak Çöktü”, Cilt3, Sayı 33, Eylül 2011

ŞAVİT, Ari, “Vaad Edilmiş Toprakların İsrail’in Yükselişi ve Trajedisi”, Çev.Serpil Açıkalın Erkorkmaz, Tekin Yayınevi, 1.Baskı, 16 Mart 2015

ŞENOCAK, Bünyamin, “Filistin Sorunu ve Türkiye’nin Ak Parti Hükümetleri Dönemindeki Filistin Politikası”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Eenstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Nisan 2016

TEZKAN, Yılmaz, “Bir Başka Açıdan İsrail”, Ülke Kitapları, 1.Baskı, Ekim 2004

TOMRUKÇU, Gürhan, TUIC Akademi, “Nedenleri Ve Sonuçları İle İsrail-Lübnan Savaşı”, 26 Ocak 2011

TOPAL, Ahmet Hamdi, “İsrail’in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı”, MHB Cilt 32, Sayı 1, s.103-154 www.dergipark.org.tr, 18 Şubat 2013

TOPAL, Ahmet Hamdi, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Mavi Marmara Kararı Ve Kararın Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi”, www.dergipark.org.tr, 2015

TURAN, Yıldırım, “İsrail 2013”, Ortadoğu Yıllığı 2013, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 2013

TÜRKAY, Ataöv, (der.) “SİYONİZM VE IRKÇILIK”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982

TÜRKMAN, Sayim. “ABD, Ortadoğu ve Türkiye”, Nobel Yayınları Dağıtım, Ankara, Ocak 2007

TÜRKMEN, İlter. “Türkiye’nin Yeni Jeopolitiği”, Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Türk Tarih Kurumu, Ankara, Ocak 1999

UĞUR, Ali, “Küresel Tehlike Siyonizm Ve İsrail”, Profil Yayın, 1.Baskı, Nisan 2014

USLU, Nasuh, “Türkiye’nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı”, Sayı.52, s.147-180, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bilig Kış 2010

USLUBAŞ, Fevzi. İmparatorlukların Bataklığı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005; Serhat Erkmen, “ABD, Büyük Ortadoğu ve Türkiye”, Stratejik Analiz Dergisi, Cilt:5, Sayı:52, 2004

UZER, Umut, “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım”, Ortadoğu Etütleri, Cilt:2, Sayı:2, Ocak 2011

ÜÇAĞAÇ, Ahmet, “Filistin-İsrail Meselesinde Yahudi Yerleşimleri Sorunu”, Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) 10 Mayıs 2012

VELİ, Sırım, “Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2019 7(1)

YADAK, Abdallatif, İsrail Güvenlik Politikası Ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri, Cilt.3, S.9, Kış 2014, 21.Yüzyılda Eğitim Ve Toplum, 28 Mart 2014

YAYLAR, Yasin, “İsrail Amerika Evanjelizm-PKK”, Altınpost Yayınları, 1.Baskı, 23 Kasım 2012

YILDIZ, Yavuz Gökalp. Global Stratejide Ortadoğu, Der Yayınları, İstanbul, 2000

YİTMEN, Emine Davut, Enerji Enstitüsü, Analiz, 20 Temmuz 2017

ZUCKERMANN, Moshe, Çev.Tanıl Bora, “İsrail Toplumunun İç Çelişkileri Derinleşirken”, Birikim, Sayı 90, Ekim 1996

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.aa.com.tr/tr/roportaj/abd-turkiyeyi-kaybederse-bolgeyi-de-kaybeder/1241534>,

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Holokost> (21.05.2012),

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37703220>,

<http://www.unicankara.org.tr/filistin/2.html>, “Filistin Meselesi Ve Birleşmiş Milletler”

<https://onedio.com/haber/5-soruda-turkiye-israil-iliskileri-neden-normallesti--735574>,

<http://data.worldbank.org/about/country-classifications/a-short-history>, Erişim Tarihi: 10-16 Haziran 2012.

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/02/060216_palestine_turkey.shtml, 16Şubat 2006

Eitan Yudilevich. “How İsrail Contributes to the US Economy”, The Marker, http://www.birdf.com/_Uploads/426TheMarkerUS_Economy5711.pdf, Erişim Tarihi: 20 Haziran 2012

Şaban Kardaş, Türk – İsrail Krizi: Moral Politikadan Çatışmaya, akademia.edu

<http://databank.worldbank.org>, Erişim Tarihi: 10-16 Haziran 2012.

<http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/bolge-profil/filistin>, 7 Nisan 2014

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>, Erişim Tarihi: 14.06.2012.

Ağbaba, Veli, Gündem Dışı Konuşma, <https://www.tbmm.gov.tr>, Yasama Yılı 2, Birleşme 3, 05/10/2011

Ayin Tarihi Kasım 1956, <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi.aspx>, Erişim Tarihi 15 Haziran 2012.

Ayin Tarihi, 5 Ocak 1998,

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1998/ocak1998.htm> (21.03.2012).

<https://medyascope.tv/2017/12/06/kudusun-hukuki-ve-siyasi-statusu-70-yildir-suren-bir-tartisma/>, 6Aralık 2017

<http://yenisafak.com.tr/Dunya/Default.aspx?t=13.08.2009&i=204630>, Erişim Tarihi: 29.06.2012.

“Alçak Koltuk Krizi”, <http://www.haberler.com/alcak-koltuk-krizi-haberi/> (27.05.2012).

“İsrail’le ‘Alçak Koltuk’ Krizi”,

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1185364> (27.05.2012).

“Alçak Koltuk Krizi Çözüldü”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13470462.asp> (27.05.2012).

“İsrail Parlamentosu’nda Kudüs Konusunda Kabul Edilen Yasa Hakkında”, T.C. Dışışleri Bakanlığı, 4 Ocak 2018

“Türkiye’den İsrail’e OECD Jesti”,

http://www.aksam.com.tr/2010/05/12/haber/guncel/12549/turkiye_den_israil_e_oecd_u_yeligi_jesti.html (27.05.2012).

“Ahmet Davutoğlu, Türkiye “düzen kurucu” bir ülke konumunda”,

<http://haberler.com/davutoglu-turkiye-duzen-kurucu-ulke-konumunda-haberi/> Erişim Tarihi: 17.06.2012.

“Gazze’ye Özgürlük Filosu Yola Çıktı”,

<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/05/17/gazze.ozgurluk.filosu.yola.cikti/576635.0/index.html> (04.06.2012).

“İsrail Mavi Marmara Baskını Nedeniyle Özür Diledi”, CNN Türk, Dünya Haberleri, 22.03.2013

İsrail Yardım Gemilerine Saldırdı,

<http://www.trt.com.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=7105a602-b7d0-4e8b-90df-b20d34329af5> (04.06.2012).

“Yardım Gemileri Aşdod Limanı’na Çekildi”,

<http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=f7ad6e9c-bbec-4b2c-a4ca-045f73837ee5> (04.06.2012).

Report of the Secretary-General’s Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident, UN, July 2011.

BBC News, “Deaths as Israeli Forces Storm Gaza Aid Ship,”

http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/10195838.stm, s.e. 31 Mayıs 2010 (04.06.2012)

Gazze’ye İnsani Yardım Filosuna İsrail Savunma Kuvvetleri Tarafından Güç Kullanılması Hk., http://www.mfa.gov.tr/no_-115_-31-mayis-2010_--gazze_ye-insani-

yardim-filosuna-israil-savunma-kuvvetleri-tarafindan-guc-kullanilmasi-hk_.tr.mfa
(04.06.2012).

Tel Aviv Büyükelçisi Ankara'ya Geri Çağrıldı,
<http://www.salom.com.tr/news/detail/15847-Tel-Aviv-Buyukelcisi-Ankaraya-geri-cagrildi.aspx> (04.06.2012).

Tatbikatlar İptal, Milli Takım Geri Çağrıldı, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25101314/>
(04.06.2012).

Tayyip Erdoğan Latin Amerika Gezisini Yarıda Kesti,
<http://www.nethaber.com/Politika/147588/Tayyip-Erdogan-Latin-Amerika-gezisini>
(04.06.2012).

<https://www.ntv.com.tr/dunya/turkiye-ve-israil-nicin-uzlasiyor,RJjB58GlNk67GEW7beqbRg>,

AK Parti 01.06.2010 tarihli Grup Toplantısı,
http://www.akparti.org.tr/tbmm/haber.asp?haber_id=32413&kategori=1 (04.06.2012).

Davutoğlu BM'yi Acil Toplantıya Çağırıldı,
<http://www.iha.com.tr/haber/detay.aspx?nid=123486&cid=4> (04.06.2012).

Davutoğlu BM Güvenlik Konseyinde Konuştu,
<http://www.cnnturk.com/2010/dunya/05/31/davutoglu.bm.guvenlik.konseyinde.konustu/578400.0/index.html> (04.06.2012).

BM'den İsrail'i Kınayan Çok Sert Açıklama,
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14897147.asp> (04.06.2012).

Gül: "İsrail Çok Pişman Olacak", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14923810.asp>
(05.06.2012).

<http://www.jpost.com/Defense/Article.aspx?id=236414>, Erişim Tarihi 14.06.2012.

<http://www.haber7.com/haber/20110902/Gul-Israile-ek-yaptirimlar-da-gelebilir.php>,
Erişim Tarihi 15.06.2012.

<http://dunya.milliyet.com.tr/misir-da-israil-gerginligi/dunya/dunyadetay/10.09.2011/1436869/default.htm>, 15.06.2012.

<https://www.orsam.org.tr/tr/turkiye-israil-iliskileri-zoraki-ittifak-coktu/>, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM),

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&CategoryID=78&ArticleID=1062420>, Erişim Tarihi 16.06.2012.

BBC News, “Deaths as Israeli Forces Storm Gaza Aid Ship,”
http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/middle_east/10195838.stm, s.e. 31 Mayıs 2010.

www.haberler.com, “Abbas, Türkiye'nin İsrail-Suriye arabuluculuğuna destek verdi”, 27 Nisan 2008

www.haberler.com, “Türkiye, arabuluculuk girişimiyle bölge liderliği hedefliyor”, 01 Mayıs 2008

www.cnnturk.com, “Türkiye’nin arabuluculuğu resmen açıklandı, 21 Mayıs 2008

<https://www.cnnturk.com/2010/dunya/05/31/davutoglu.bm.guvenlik.konseyinde.konustu/578400.0/index.html>, 31 Mayıs 2010

<https://www.dunyabulteni.net/palmer-raporu-ve-israilin-kuyruguna-takilan-chp-makale,16617.html>, 08 Eylül 2011

<http://www.egedesonsoz.com/haber/davutoglu39-dan-barak39-a-hesabi-sorulacak/82149>, 31 Mayıs 2010

<http://ajansmanisa.com/233-Makale--mavi-marmara-ve-21yy-erdemliler-toplulugu>, 09.06.2017

http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-79539-Iste_unlu_palmer_raporu.html

www.haber7.com, “BM’den Başbakan Erdoğan’a teşekkür”, 21 Mayıs 2008

www.haber7.com, Rice: Türkiye’nin çabalarını destekliyoruz”, 04 Mayıs 2008

<http://www.hurriyet.com.tr/egre/israil-ile-ticaret-iki-kat-artti-40018681>,

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/israil-turkiyeyle-is-iliskilerinde-bekle-gor-politikasi-uyguluyor-15213155>,

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiyeden-israile-buyuk-jest-14692230>, 11.05.2010

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/oguz-celikkol/filistin-sorunu-ve-turkiye-israil-iliskileri-40846459>, 24 Mayıs 2018

“TBMM İsrail’i Kınadı”, www.hurriyet.com.tr/dunya (05.06.2012).

<https://www.ihh.org.tr/mavi-marmara>,

www.mynet.com, “El Cezire: Ankara şart koydu”, 21 Mayıs 2008.

www.sondakika.com, “Suriye-İsrail görüşmeleri olumlu geçti”, 30 Temmuz 2008.

<http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=31299>, 22 Mayıs 2008

www.turkiyegazetesi.com.tr, “İsrail barış konusunda samimi değil”, 09 Kasım 2008

<https://www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber/1262938-dunden-bugune-turkiye-israil-iliskileri>,

www.milliyet.com.tr, Suriye: İsrail ile barış görüşmeleri verimli olmalı”, 25 Mayıs 2009

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/06/27/turkiye-israil-iliskilerinin-seyri>,

<https://www.ntv.com.tr/dunya/israilden-pkk-tehdidi,IbMmmDW9VU6CWud0-Bf8hA>

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2011/09/03/sabir-tasi-catladi>,

<https://www.uhim.org/turkiyeye-6-ayda-diz-cokturmek.html>,

<https://www.dunyabulteni.net/haber-analiz/turkiyeye-6-ayda-diz-cokturmek-h173400.html>, 7 Eylül 2011

<https://www.dw.com/tr/yar%C4%B1m-gemisine-askeri-operasyona-tepki-ya%C4%9F%C4%B1yor/a-5633218-0>

https://www.academia.edu/2402968/T%C3%9CRK_DI%C5%9E_POL%C4%B0T%C4%B0KASINDA_EKSEN_KAYMASI_MI, s.38,

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/siyonist-somurgenciligin-karakteri-28847>

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-israil-iliskilerindeki-normallesme-ve-sorular>,

GAZETELER

“In Late-Night Vote, Knesset Passes Law to Hinder East Jerusalem Withdrawal”, Times of Israel, 2 Ocak 2018

Cumhuriyet Gazetesi, 18.02.2006

Cumhuriyet Gazetesi, 15.07.2006

Cumhuriyet Gazetesi, 01.06.2010

Cumhuriyet Gazetesi, 15.07.2006

Hürriyet Gazetesi, 01.05.1948

Hürriyet Gazetesi, 07.09.2007

Hürriyet Gazetesi, 15.07.2006

Hürriyet Gazetesi, 17.07.2006

Hürriyet Gazetesi, 14.07.2006

Hürriyet Gazetesi, 20.07.2006

Hürriyet Gazetesi, 26.07.2006

Hürriyet Gazetesi, 29.07.2006

Hürriyet Gazetesi, 29.08.2006

Hürriyet Gazetesi, 07.09.2007

Hürriyet Gazetesi, 01.05.2008

Hürriyet Gazetesi, 12.08.2009

Hürriyet Gazetesi, 13.01.2010

Hürriyet Gazetesi, 11.05.2010

Hürriyet Gazetesi, 17.06.2012

Milliyet Gazetesi, 06.06.1967

Milliyet Gazetesi, 20.02.2006

Milliyet Gazetesi, 25.05.2009

Milliyet Gazetesi, 13.01.2010

Milliyet Gazetesi, 11.05.2010

Sabah Gazetesi, 30.01.2009

Sabah Gazetesi, 26.06.2016

Türkiye Gazetesi, 15.07.2006

Türkiye Gazetesi, 09.11.2008